

Juha Mikkola

Siirtolaisia ja vierailijoita

Suomalaisten siirtolaisten akkulturaatio ja
identiteetti Espanjassa, Isossa-Britanniassa,
Kreikassa, Ranskassa ja Saksassa.

Turun yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tdk
Sosiologian laitos
Pro gradu tutkielma

Elokuu 2001

TURUN YLIOPISTO

Sosiologian laitos / yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

MIKKOLA, JUHA: Siirtolaisia ja vierailijoita. Suomalaisten siirtolaisten akkulturaatio ja identiteetti Espanjassa, Isossa-Britanniassa, Kreikassa, Ranskassa ja Saksassa.

Pro gradu tutkielma, 93 sivua, 7 liitesivua.

Elokuu 2001

Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten siirtolaisten akkulturaatiota ja identiteettiä Espanjassa, Isossa-Britanniassa, Kreikassa, Ranskassa ja Saksassa. Tarkoituksena on selvittää ulkosuomalaisten sopeutumiseen liittyviä tekijöitä ja suomalaisen identiteetin muotoutumista sopeutumisprosessissa. Tavoitteena on ennen kaikkea tutkia, mitkä tekijät vaikuttavat sopeutumiseen uuteen maahan ja kulttuuriin.

Teoriapohjana sopeutumista tutkittaessa käytetään J. W. Berryn yksilötason akkulturaatiomallia. Tutkimuksen aineistona on Siirtolaisuusinstituutin tekemä ulkosuomalaiskysely, joka käsittää nelisivuisen kyselylomakkeen. Aineisto koostuu 1735 suomalaisesta vastaajasta, joista 476 asuu Espanjassa, 753 Isossa-Britanniassa, 149 Kreikassa, 110 Ranskassa ja 247 Saksassa. Yleisin vastaaja on 41–56 -vuotias nainen. Kyselyyn osallistujista 82 prosenttia on naisia. Kaikki vastaajat ovat ensimmäisen sukupolven suomalaisia. Kyselylomakkeet jaettiin kohdemaihin ulkosuomalaisille suunnattujen lehtien välissä ja yhdyshenkilöiden avulla ulkosuomalaisyhdistysten kokouksissa. Kyselyaineiston edustavuutta verrataan Tilastokeskuksen ja Väestörekisterikeskuksen maastamuuttolastoihin. Sopeutumista ja identiteettiä analysoidaan pääosin ristiintaulukoimalla, koska sen avulla pystytään havaitsemaan akkulturaatioon vaikuttavat tekijät sen jälkeen kun on muodostettu ne kriteerit, joiden avulla akkulturaatio määritellään.

Tulosten perusteella valtaosa ulkosuomalaisista on sopeutunut uuteen maahan hyvin. Toisaalta aineistoon on valikoitunut todennäköisesti liikaa niitä siirtolaisia, joilla sopeutumisprosessi on sujunut vaivattomasti ja jotka ovat jääneet nykyiseen maahan pysyvästi. Tutkimuksen espanjansuomalaisista noin kaksi kolmasosaa on ns. vierailijoita, jotka asuvat talvet Espanjassa ja kesät Suomessa. Tulosten perusteella havaitaan, että muuton motiivi, paikallisen maan kielitaito ja siirtolaisuusaika ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilöiden sopeutumiseen uuteen maahan. Siirtolaiseksi lähdön syistä rakastuminen tai avioituminen paikallisen tai muun ulkomaalaisen kanssa ja itsensä kehittäminen ovat ne, joiden takia muuttaneet sopeutuvat parhaiten. Valtaosa ulkosuomalaisista, 79 prosenttia, kokee identiteettinsä tämän tutkimuksen mukaan enimmäkseen suomalaiseksi tai enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi. Maiden välillä ei ole suuria eroja. Identiteetin muuttumiseen vaikuttavat etenkin siirtolaisuusaika ja muuttosyy, jonka takia siirtolaiseksi lähdetään. Pisimpään ulkomailla asuneet ja rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneet kokevat identiteettinsä olevan vähiten suomalainen. Verrattaessa sopeutumisen eri tasoja keskenään havaitaan, että melkein assimiloituneet tuntevat identiteettinsä eniten nykyisen asuinmaan mukaiseksi.

Asiasanat: akkulturaatio, identiteetti, integraatio, siirtolaisuus, ulkosuomalainen

Sisältö

1. JOHDANTO	5
2. SUOMALAISESTA SIIRTOLAISUUDESTA	6
2.1. Siirtolaisuuden käsitteistä.....	6
2.2. Suomalaisen siirtolaisuuden historiaa ja nykypäivää	7
2.2.1. Suomalaisen siirtolaisuuden tutkimuksesta	10
2.2.2. Siirtolaisuuden tilastoinnista.....	11
3. AKKULTURAATIO	12
3.1. Akkulturaation käsitteestä.....	12
3.2. Berryn akkulturaatiomalli	14
3.3. Akkulturaatioprosessi ja sen vaiheet.....	16
3.4. Akkulturaatioon vaikuttavia tekijöitä.....	18
3.5. Akkulturaatio ja eri maiden integraatiopolitiikka	22
4. IDENTITEETTI	25
4.1. Identiteetin käsitteestä.....	25
4.2. Kollektiivinen identiteetti.....	28
4.3. Suen ja Suen kulttuuri-identiteetin kehitysvaiheet.....	31
5. TUTKIMUSONGELMA, MENETELMÄT JA AINEISTO	34
5.1. Tutkimusongelma.....	34
5.2. Vuorovaikutus, subjektiivinen suhtautuminen ja sopeutumistypologiat.....	35
5.3. Akkulturaation eri tasojen kriteerit	36
5.4. Kyselylomakkeet aineistona	40
5.4.1. Lomakkeiden jakaminen.....	41
5.4.2. Kyselylomakkeen rakenne.....	42
5.5. Kyselyaineiston edustavuudesta	43
6. ULKOSUOMALAISTEN AKKULTURAATIO	47
6.1. Akkulturaatio eri maissa.....	48

6.2. Suomalaisen siirtolaisten akkulturaatioon liittyviä tekijöitä.....	50
6.2.1. Muuton motiivit.....	50
6.2.1.1. Rakastumisen ja avioitumisen vuoksi muuttaneiden naisten ”alkuperäiset” muuttosyyt	55
6.2.1.2. Muuton motiivit ja akkulturaatio	58
6.2.1.3. Rakastumisen tai avioitumisen ja muiden syiden vuoksi muuttaneiden naisten akkulturaatio.....	59
6.2.2. Akkulturaatio sukupuolen mukaan	63
6.2.3. Kielitaidon vaikutus akkulturaatioon.....	65
6.2.4. Siirtolaisuusaika ja akkulturaatio.....	67
7. SIIRTOLAISTEN IDENTITEETTI JA SEN MUUTOS	70
7.1. Identiteetti asumisajan mukaan.....	72
7.2. Identiteetti eri maissa.....	74
7.3. Identiteetti ja naisten muuttomotiivit	77
7.4. Identiteetti ja yhteydet Suomeen	79
7.5. Identiteetti ja sukupuoli	82
7.6. Identiteetti ja kielitaito.....	83
8. AKKULTURAATION JA IDENTITEETIN SUHDE.....	86
9. JOHTOPÄÄTÖKSET	90

1. JOHDANTO

Suomalaisella siirtolaisuudella on pitkät perinteet ja maastamuuttoa koskevia tutkimuksia on tehty lukuisia. Valtaosa niistä on kohdistunut merkittävimpiin siirtolaisuuden kausiin, eli noin sata vuotta sitten vilkkaimmillaan olleeseen Amerikan-siirtolaisuuteen ja 1960- ja 1970 -luvun Ruotsin-siirtolaisuuteen. Tutkimuksille on kuitenkin ollut ominaista maakohtaisuus, ja vain harvoissa niistä ovat tulleet esille akkulturaatio- ja identiteetti-kysymykset.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten siirtolaisten akkulturaatiota eli sopeutumista viiteen Euroopan maahan: Iso-Britanniaan, Kreikkaan, Ranskaan, Saksaan ja Kreikkaan. Pyritään myös löytämään tekijöitä, jotka vaikuttavat ulkosuomalaisten sopeutumiseen. Varsinkin muuton motiiveihin ja niiden merkitykseen akkulturaatioissa paneudutaan tarkasti. Tehdään myös vertailua siitä, miten tutkittavien maiden suomalaisten sopeutuminen poikkeaa toisistaan. Akkulturaation lisäksi tarkastellaan näiden siirtolaisten kansallista identiteettiä ja sen muutosta eri tekijöiden, kuten siirtolaisuusajan, muuttomotiivien ja suomalaisten kontaktien, perusteella. Lopuksi verrataan sitä, millä tavalla akkulturaatio ja identiteetti ovat yhteydessä toisiinsa. Teoriapohjana sopeutumista tutkittaessa käytetään Berryn yksilötason akkulturaatiomallia.

Tällaisen akkulturaatio- ja identiteettitutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, miten suomalaiset maastamuuttajat sopeutuvat eri maihin ja mitkä tekijät akkulturaatio-prosessiin ja identiteetin muuttumiseen vaikuttavat. Onko esimerkiksi uuden maan hyvä kielitaito edellytys sopeutumiselle? Tutkimuksen pääasiallisena aineistona on Siirtolaisuusinstituutin tekemä ulkosuomalaiskysely. Kyselyaineiston edustavuutta verrattaessa käytetään mm. Tilastokeskuksen ja Väestörekisterikeskuksen maastamuuttotilastoja. Sopeutumista ja identiteettiä analysoitaessa pääasiallisena menetelmänä on ristiintaulukointi, sillä sen avulla pystytään helposti näkemään mitkä tekijät vaikuttavat akkulturaatioon, sen jälkeen kun on muodostettu ne kriteerit, joiden avulla akkulturaatio määritellään.

2. SUOMALAISESTA SIIRTOLAISUUDESTA

2.1. Siirtolaisuuden käsitteistä

Tämä tutkimus käsittelee lähinnä suomalaisten siirtolaisten sopeutumista Espanjaan, Iso-Britanniaan, Kreikkaan, Ranskaan ja Saksaan sekä heidän identiteettiään näissä maissa. Seuraavassa määritellään tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä, jotka perustuvat siirtolaisuusasian neuvottelukunnan mietinnöissään esittämiin määrittelyihin. Muut esille tulevat käsitteet kuten akkulturaatio määritellään myöhemmin asiayhteydessään.

Siirtolaisuus on henkilöiden tai henkilöryhmien vapaaehtoista muuttamista asuinmaasta toiseen. Maastamuutto, toiseen maahan asettuminen sekä paluumuutto sisältyvät siirtolaisuuteen. Käsite ei tavallisesti sisällä määräaikaista tai tilapäistä oleskelua ulkomailla. Opiskelijat ja komennustyöläiset eivät siis ole virallisesti siirtolaisia, mutta siirtolaistilastoihin lasketaan mukaan myös nämä väliaikaisesti muuttavat, koska heitä on vaikea erottaa pysyvästi muuttavista. Tilapäiseksi aiottu oleskelu saattaa lisäksi muuttua pysyväksi. (Komiteamietintö 1990, 99; Korkiasaari 1992, 4.)

Siirtolaisia ovat sekä maasta- että maahanmuuttajat. *Maastamuuttaja* on henkilö, joka muuttaa toiseen maahan ja asettuu sinne pysyvästi asumaan. Tähän ryhmään kuuluvat kaikki maastamuuttoilmoituksen tehneet henkilöt, joiden tarkoituksena on asua ulkomailla vähintään vuoden verran. (Korkiasaari 1992, 5.) Heitä kutsutaan myös ”poissaolevaksi väestöksi”. Suomen ja muuttajien kohdemaiden tilastoissa on toisinaan jonkin verran eroja, sillä jotkut maat tilastoivat kaikki maahanmuuttajat, ei vain pysyvästi sinne asettuneet. Esimerkiksi vuoden 1999 alussa Saksassa asui Suomen tilastojen mukaan vakinaisesti noin 10 000 Suomen kansalaista, kun samaan aikaan Saksan tilastojen mukaan maassa oli yli 15 000 suomalaista (EuroStat 1999; Väestökisterikeskus 1999). *Maahanmuuttaja* on maahan saapuva syntyperäinen ulkomaan kansalainen, mutta tilastoissa maahanmuuttajiin sisältyvät myös paluumuuttajat.

Paluumuuttajia ovat lähtömaahansa palaavat henkilöt ja heidän mukanaan seuraavat perheenjäsenet, jotka ovat syntyneet ulkomailla. Suomi on soveltanut käsitettä viimei-

sen kymmenen vuoden aikana ”tavallisten” paluumuuttajien lisäksi myös inkerin-suomalaisiin. (Komiteamietintö 1990, 99.)

Ulkosuomalaiset ovat ulkomailla asuvia nykyisiä ja entisiä Suomen kansalaisia ja heidän jälkeläisiään, jotka katsovat periytyvänsä suomalaisista. *Ensimmäisen polven ulkosuomalaisilla* tarkoitetaan ulkomailla asuvia Suomessa syntyneitä henkilöitä, ja *toisen polven ulkosuomalaisia* henkilöt, joiden vanhemmista ainakin toinen on syntynyt Suomessa. (Korkiasaari 1992, 5.)

Lisäksi ulkomailla asuu ryhmiä, joita on vaikea sovittaa em. käsitteistön piiriin. Tällaisia ovat *projektityöntekijät*, jotka työskentelevät toisessa maassa sijaitsevassa työkohteessa ennalta määrätyn ajan. He voivat olla työsuhteessa joko kotimaiseen tai ulkomaiseen yritykseen tai järjestöön. (Komiteamietintö 1990, 99.) Myös esimerkiksi au-pairit, työharjoittelijat ja osaksi Suomessa asuvat ovat väliaikaisia muuttajia, vaikka he siirtolaistilastoissa näkyvätkin.

2.2. Suomalaisen siirtolaisuuden historiaa ja nykypäivää

Suomalaisten perinteisiä muuttokohteita olivat massasiirtolaisuuden aikoina Pohjois-Amerikka ennen ensimmäistä maailmansotaa ja Ruotsi toisen maailmansodan jälkeen, ja varsinkin 1960-luvulla. Kyseisinä aikoina suomalaisia muutti ulkomaille todella merkittävä määrä suhteutettuna Suomen silloiseen väkilukuun: Pohjois-Amerikkaan noin 350 000 ja Ruotsiin jopa yli 500 000 siirtolaista. Muuttomäärät Ruotsiin olivat joka tapauksessa niin suuria vuosina 1960-luvulla, että sen seurauksena maan väkiluku jopa laski (Kero 1997, 13; Korkiasaari 1992, 13). Molempina aikakausina muuton syynä oli useimmiten parempien työmahdollisuuksien ja samalla korkeamman elintason hakeminen.

Merkittävin muutos nykyajan siirtolaisuudessa on ollut Ruotsiin muuton väheneminen ja muualle Eurooppaan muuton varsin nopea kasvu. Ruotsin osuus maastamuuttaneista Suomen kansalaisista on vuoden 1980 jälkeen pudonnut 79:stä 35 prosenttiin ja muun Euroopan osuus vastaavasti kasvanut 14:stä 48 prosenttiin. Myös Pohjois-Amerikkaan ja Aasiaan suuntautunut muutto on hieman kasvanut. Yksittäisistä Euroopan maista

houkuttelevimpia ovat olleet Saksa, Iso-Britannia, Espanja ja Benelux-maat. Ruotsi on silti edelleen selvästi tärkein yksittäinen kohdema. (Korkiasaari 1998a, 17)

1980- ja 1990-luvulla siirtolaisuuden määrät pois Suomesta olivat melko pieniä verrattuna massasiirtolaisuuden aikoihin. Lisäksi muuttosyyt ovat vaihtuneet, sillä nykyisin ”leveämmän leivän perässä” lähtijöitä on ulkomaille muuttavien joukossa enää vähän, koska ammatti- ja kielitaidottomien henkilöiden on entistä vaikeampaa saada työtä ulkomailta. Ulkomaille muuton syistä tai motiiveista ei ole saatavissa tilastollista tietoa. Viimeisin asiaa käsittelevä laajempi empiirinen tutkimus on tehty 1980-luvulla muuttaneista (Korkiasaari 1992). Muuttotiedot kyseistä tutkimusta varten kerättiin vuosina 1983–1989 ja ne koskivat Pohjoismaiden ulkopuolelle muuttaneita. Korkiasaaren mukaan avioliiton solmiminen tai joku muu ihmissuhteisiin liittyvä seikka oli tuolloin selvästi tärkein yksittäinen muuttomotiivi. Naisista jopa yli puolet oli muuttanut tällaisen syyn vuoksi. Miehillä korostuivat työhön liittyvät motiivit, sillä 60 prosenttia miehistä oli muuttanut työsyiden takia. Terveydelliset syyt ja eläkkeelle jääminen olivat miehillä seuraavaksi tärkeimpinä muuttomotiiveina. Opiskelu, työharjoittelu tai muut "itsensä kehittämiseen" liittyvät tekijät sekä kokeilun-, seikkailun- ja vaihtelunhalu olivat muuton ensisijaisina syinä melko harvinaisia. (Korkiasaari 1992, 78–79.) 1990-luvulla muuttajat ovat enimmäkseen olleet melko hyvin koulutettuja henkilöitä, jotka ainakin aluksi lähtevät ulkomaille vain määräajaksi työkomennukselle tai hakemaan nostetta uralleen. Lisäksi opiskelu, kielitaidon karttuminen ja uusien elämäkokemusten hankkiminen ovat muuton syinä yleistyneet viime aikoina. (Korkiasaari 1998a, 22–23.)

Naiset ovat olleet lähes jatkuvasti enemmistönä suomalaisissa maastamuuttajissa. Keskimäärin heitä on ollut noin 53–54 prosenttia kaikista muuttajista. Pohjoismaihin suuntautuneessa muutossa naisten osuus on viime aikoina kasvanut, mutta muiden maiden kohdalla supistunut. Erityisesti tämä pudotus on näkynyt Keski-Eurooppaan muuttaneiden kohdalla. Esimerkiksi Saksaan, Iso-Britanniaan ja Ranskaan siirtyneistä 75–85 prosenttia oli 1980-luvun alussa naisia, 1990-luvun puolivälissä enää 55–60 prosenttia. Ruotsi oli pitkään yksi niistä harvoista maista, joihin muutto on ollut miesvoittoista, mutta 1990-luvulla sekin on kääntynyt niukasti naisten eduksi. Espanjaan muutto on sen sijaan ollut 1980-luvun lopulta lähtien selvästi miesvaltaista, mutta muuten Etelä-Eurooppa vetää edelleen puoleensa enimmäkseen naisia. (Korkiasaari 1998a, 17.)

Muuttaneiden ikä ja siviilisääty vaihtelee huomattavasti kohdemaittäin. Pohjoismaihin muuttaa edelleen suhteellisen paljon nuoria ja naimattomia, ts. perheettömiä henkilöitä, kun taas muihin Länsi-Euroopan maihin menneet ovat hieman varttuneempia ja monet perheellisiä, sillä noin neljäsosa joukosta on lapsia. Poikkeuksen tästä tekee etenkin Espanja, sillä sinne muuttaneista 50–60 prosenttia on ollut yli 40-vuotiaita eikä lapsia ole ollut mukana juuri nimeksikään. (Mts., 18.)

Elinkeinoelämän rakennemuutos ja sen aiheuttamat muutokset työvoiman laadullisessa ja määrällisessä kysynnässä ovat selvästi lisänneet työelämän valikoivuutta erityisesti koulutuksen suhteen. Tämä näkyy selvästi myös maastamuutossa. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus yli 15-vuotiaista maastamuuttajista on vuosina 1987–96 kasvanut runsaasta 10:stä yli 30 prosenttiin. Erot maastamuuttaneiden koulutustasossa ovat myös huomattavia Euroopan sisällä. Belgia, Ranska, Alankomaat, Saksa ja Sveitsi vetävät koulutetuinta väkeä, kun taas Ruotsi, Viro, Kreikka ja Espanja tarjoavat vielä mahdollisuuksia myös vähemmän koulutusta saaneille. Osaksi nämä erot ovat yhteydessä ikärakenteeseen. Esimerkiksi Ruotsiin muuttaa edelleen suhteellisen paljon nuoria, jotka eivät ole vielä ehtineet hankkia itselleen korkeampia tutkintoja. Toinen ääripää on Espanja, johon muuttaa etupäässä varsin iäkästä väestöä, jolla koulutustaso ei yleensä ole kovin korkea. (Mts., 19–20.)

Lähtijöiden joukossa on Korkiasaaren (1992, 72) mukaan myös yhä enemmän ns. kausisiirtolaisia, jotka asuvat ulkomailla vain osan vuotta. Esimerkiksi Espanjaan näitä enimmäkseen eläkeikäisiä ”muuttolintuja” lentää joka talvi vuosittain tuhansia. Helsingin Sanomat kertoo eläkeläisten verotusta ulkomailla käsittelevässä artikkelissa, että satojen eläkettä saavien Espanjassa asuvien lisäksi ”ainakin 12 000 suomalaista viettää osan vuodesta Espanjassa” (Tommola 2000). Eläkeläisille Espanjan tekee houkuttelevaksi muuttomaaksi luonnollisesti suotuisa ilmasto sekä halpa hintataso elintarvikkeiden ja lääkkeiden osalta. Huomioitavaa on, että useilla muuttajilla on asunto sekä Suomessa että Espanjassa, ja tällaiset ”muuttajat” ovat monissa tapauksissa edelleen henkikirjoitettuna Suomessa; varsinaisiksi siirtolaisiksi heitä ei tästä syystä lasketa (Korkiasaari 1992, 72).

2.2.1. Suomalaisen siirtolaisuuden tutkimuksesta

Suomen siirtolaisuudesta on tehty lukuisia tutkimuksia, joista suurin osa on kohdistunut maastamuuton merkittävimpiin kausiin eli 1800- ja 1900-luvun vaihteen Amerikan-siirtolaisuuteen ja Ruotsin-siirtolaisuuteen, joka oli suurimmillaan 1960- ja 1970-luvulla. Edellistä on tutkinut runsaasti mm. Reino Kero, joka on tarkastellut Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden syitä, muuttajien ominaispiirteitä sekä suomalaissiirtolaisten elämää (Kero 1982, 1996 ja 1997). Ruotsiin suuntautunut muuttoliike oli aikanaan niin suurta, että Suomen väkiluku jopa laski väliaikaisesti, ja siksi siitä on julkaistu lukuisia tutkimuksia monista eri näkökulmista. Tuorein Ruotsin-siirtolaisuutta laajasti käsittelevä teos on *Suomalaiset Ruotsissa* (Korkiasaari 2000). Nykyään muuttoliiketutkimuksen painopiste on siirtynyt ulkomaalaisten maahanmuuttoon ja suomalaisten paluumuuttoon (esim. inkerinsuomalaiset). Maahanmuuttajien määrän kasvaessa on tutkimuksissa alkanut painottua suomalaisten ulkomaalaisasenteiden mittaaminen (esim. Jaakkola 1995 ja 1999). Ulkomailla asuvien suomalaisten tutkimus on jäänyt verrattain vähälle huomiolle samalla kun Suomessa on keskitytty maahanmuuttajien määrän tarkasteluun. Varsinkin ulkosuomalaisten sopeutuminen, elämäntilanne ja identiteettikysymykset ovat jääneet laajemmin tutkimatta. Yksittäisten maiden suomalaisia, heidän sopeutumistaan sekä elinoloja on selvitetty kuitenkin jonkin verran. Esimerkiksi Anttonen *Suomalaissiirtolaisten akkulturoituminen Pohjois-Norjassa* (1984), Tuomi-Nikulan *Saksansuomalaiset* (1989a) ja Björklundin *Suomalaiset Sveitsissä 1944–1996* ovat onnistuneita tutkimuksia ulkosuomalaisten akkulturaatiosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Viime vuosina runsaasti kasvaneen espanjansuomalaisten tutkimus – *Suomalaiselämää Espanjassa* – joka tehtiin kirjoituskilpailun avulla tarkasteli myös omalla tavallaan suomalaisten sopeutumista ja identiteettiä uudessa kulttuurissa (Karisto 2000). Korkiasaaren (1992) teos suomalaissiirtolaisista oli ensimmäisiä tutkimuksia, joissa käsiteltiin kaikkien ulkosuomalaisten määrää, ominaispiirteitä ja sopeutumista sekä maastamuuton syitä. Aihe on kuitenkin hyvin laaja yhteen tutkimukseen, sillä ulkomailla asuvien ensimmäisen ja toisen polven suomalaisten lukumäärä oli 1990-luvun puolivälissä yli 600 000. Akkulturaatio- ja identiteettitutkimuksille ulkosuomalaisista olisikin lisää kysyntää suomalaisessa siirtolaisuustutkimuksessa

2.2.2. Siirtolaisuuden tilastoinnista

Suomalaisen siirtolaisuuden virallinen tilastointi aloitettiin 1880-luvulla, jolloin alettiin kerätä tietoa Amerikkaan muuttaneista. Tätä ennen kerätyt tiedot perustuvat ulkomaille passin ottaneiden luetteloihin ja laivayhtiöidenmatkustajatietoihin. Koko Suomea koskeva tilastointi aloitettiin kuitenkin vasta vuonna 1893. Sitä ennen kerätyt tiedot Suomesta muuttaneista ovat varsin puutteellisia, sillä esimerkiksi vuosina 1870–1892 lähteneet eivät läheskään kaikki hankkineet itselleen passia. Lisäksi osa siirtolaisista siirtyi Ruotsin tai Norjan kautta Amerikkaan, eikä heistä näin ole muuttotietoja. Aluksi siirtolaisiksi laskettiin kaikki, jotka ottivat itselleen passin. Tästä johtuen vuosina 1915–1923 passin ottaneet eivät kaikki todellisuudessa olleet siirtolaisia, sillä ensimmäisen maailmansodan aikana passin hankkineet eivät kaikki päässeet muuttamaan kulkuyhteyksien katkeamisen takia. Maastamuuttajien tilastointi tarkentui vuonna 1924, sillä siirtolaisiksi merkattiin ainoastaan ne, jotka myös muuttivat passinantovuonna. Toisen maailmansodan jälkeen siirtolaisuuden tilastointi vaikeutui, sillä matkailu ja muu tilapäinen oleskelu ulkomailla lisääntyivät ja varsinaisia siirtolaisia oli vaikea erottaa muista passin ottaneista. (Kero 1996, 53–58; Korkiasaari 1989, 3–4.)

Pohjoismaisen muuttoliikkeen tilastointi oli Suomessa heikkoa vuosina 1954–1970, jolloin maiden välillä ei ollut passi- eikä työlupapakko. Vuonna 1969 voimaan tullut *yhteispohjoismainen muuttokirjajärjestelmä* paransi tilastointia, mutta Pohjoismaiden tilastot eivät ole edelleenkään tarkkoja, sillä ”muuttopäiväksi ei merkitä todellista muuttopäivää, vaan se päivä, jolloin henkilö merkitään paikalliseen väestörekisteriin”. Tilastot poikkeavat tästä syystä jonkin verran toisistaan eri Pohjoismaissa. Vuonna 1983 säädetyn lain mukaan Pohjoismaiden ulkopuolelle suuntautuvista muutoista on tehtävä maastamuuttoilmoitus, joiden perusteella muuttotilastoja tehdään. Läheskään kaikki eivät kuitenkaan täytä maastamuuttolomaketta, jonka vuoksi henkikirjoittaja joutuu jälkikäteen ratkaisemaan, kuka on maastamuuttaja. (Korkiasaari 1989, 4–6.)

3. AKKULTURAATIO

Kulttuurien kohdatessa ihmiset joutuvat sopeutumaan muutoksiin. Kulttuurien kohtaaminen ja sekoittuminen luo monikulttuurisuutta, ja nykyään kulttuurien sekoittuminen on useimmissa maissa hyvin yleistä. Monikulttuurisuudesta ja erilaisten etnisten ryhmien kohtaamisesta seuranneet muutokset ovat aiheuttaneet monissa maissa viime vuosina sekä ongelmia että paljon keskustelua. Liebkindin (2000) mukaan keskustelijat ovat kuitenkin harvoin paneutuneet siihen, mitä nämä monikulttuurisuuteen liittyvät ilmiöt oikeastaan ovat. Kulttuurien kohtaamisesta aiheutuvaa muutosprosessia, johon liittyy niin vähemmistöryhmien sopeutuminen enemmistökulttuuriin kuin valtakulttuurin jäsenten suhtautuminen kulttuurivähemmistöihin, voidaan nimittää akkulturaatioksi. Liebkindin mielestä akkulturaatioon liittyy useita eri ulottuvuuksia, joista on erotettavissa ainakin seuraavat: 1) Sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus, 2) identiteetti, arvot ja asenteet sekä 3) valtaväestön suhtautuminen vähemmistöjen sopeutumiseen ja vähemmistöjen oma suhtautuminen siihen. (Liebkind 2000, 13, 26–27.)

3.1. Akkulturaation käsitteestä

Klassisen määritelmän (Redfield et al. 1936) mukaan *akkulturaatioprosessi sisältää ne ilmiöt, jotka ilmaantuvat kun eri kulttuureista tulleet ihmiset joutuvat jatkuvaan ensi käden kulttuurikosketukseen toistensa kanssa*. Tässä kohtaamisessa joko molempien tai toisen ryhmän kulttuurikäsitteet muuttuvat. Tämän määritelmän perusteella akkulturaatio voidaan erottaa assimilaatiosta, joka on toisen ryhmän täydellistä sulautumista toiseen ryhmään ja joka on osaksi myös yksi akkulturaation vaihe. (esim. Berry 1980, 9.) Forsanderin (2000, 74) mukaan keskeinen ongelma maahanmuuttajien akkulturaatiokeskustelussa vuosikymmenien aikana on kuitenkin ollut se, että käsitteitä ei ole määritelty riittävän selkeästi. Usein ei ole täsmennetty, puhutaanko yksilö- vai yhteisötasolta eli psykologisista vai rakenteellisista reaktioista suhteessa valtakulttuuriin.

Milton M. Gordon toi vuonna 1964 julkaistussa tutkimuksessaan *Assimilation in American life* uuden, rakenteellisemmän näkökulman muutosprosessin tarkasteluun perinteisten, pelkästään assimilaatiolle perustuvien ajatusten rinnalle. Hänen mukaan sopeutumisessa on kysymys sekä maahanmuuttajan käyttäytymistapojen ja arvojen muutok-

sesta että yksilön asemasta valtakulttuurin rakenteissa. Gordon jakoi assimilaation seitsemään eri tyyppiin: kulttuuriseen ja rakenteelliseen assimilaatioon, sekä avioitumisen, identifikaation, asenteiden, käyttäytymisen ja yhteiskunnallisten arvojen kautta ilmevään assimilaatioon. Kulttuurinen assimilaatio on Gordonin mukaan (hän käyttää tästä myös termiä akkulturaatio) ensimmäinen ja väistämätön vaihe. Assimilaation moniulotteisessa, ja voisi sanoa myös sekavassa, prosessissa vaiheet eivät kuitenkaan välttämättä seuraa ajallisesti toisiaan. Gordonin mallissa olennaista oli se, että assimilaatio ei ole väistämätön päämäärä, vaan voi tapahtua pelkästään kulttuurista akkulturaatiota ja tämä vaihe voi kestää ”epämääräisen ajan” ilman assimilaatiota. (Gordon 1964, 71–77.) Vaikka Gordonin mallissa on Tuomi-Nikulan mukaan monia epäjohdonmukaisuuksia etenkin sopeutumisvaiheiden nimeämisessä, se on ollut ”tärkeänä kimmokkeena myöhemmille tutkijoille” (Tuomi-Nikula 1989a, 13).

Akkulturaatiota tutkitaan yleensä yksisuuntaisena prosessina (valtakulttuurin vaikutuksena maahanmuuttajiin), vaikka itse asiassa kommunikaatiota tapahtuu vastavuoroisesti ja vähemmistöryhmät jättävät jälkiä valtakulttuuriin. Akkulturaatiota on tarkasteltu sekä yksilötason että ryhmätason ilmiönä. J. W. Berryn mukaan yksilötason akkulturaatio sisältää useita käyttäytymiseen liittyviä muutoksia. Arvojen, asenteiden, normien ja motiivien muutoksen lisäksi yksilö omaksuu uusia sosiaalisia taitoja. Asenteiden ja arvojen vaihtuessa uudessa ympäristössä, myös yksilön identiteetti muuttuu. Ryhmätason akkulturaatio koskee kulttuurisia, sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia muutoksia. Lisäksi Berry mainitsee ryhmätason fyysiset (esimerkiksi urbaanimpi asuinpaikka ja enemmän saasteita) ja biologiset muutokset (esim. uudet tautimuodot). (Berry 1992a, 70.) Tutkimuksessani sivuan ryhmätason muutoksia, mutta painopiste on kuitenkin suomalaisten siirtolaisten yksilötason sopeutumisessa, jolloin muutokset nousevat esille ennen kaikkea siinä, että onko siirtolainen tekemisissä enemmän valtaväestön vai suomalaisten kanssa, seuraako hän Suomen tapahtumia ja miten hän viihtyy nykyisessä asuinmaassaan. Ryhmätason ilmiöiden sivuamista tulee tapahtumaan, mutta niiden käsittelemisen tulen pitämään taka-alalla. Tässä vaiheessa pitää tarkentaa, että käytän myöhemmin käsitteitä *akkulturaatio* ja *sopeutuminen* samaa tarkoittavina asioina.

3.2. Berryn akkulturaatiomalli

Forsanderin (2000, 74) mukaan Suomessa eniten siteerattu akkulturaatioteoria on J. W. Berryn sopeutumismalli (esim. 1980, 14; myös Berry et al. 1986, 306). Berry määritteli akkulturaation prosessiksi, jossa ryhmä tai yksilö on kontaktissa omasta poikkeavaan kulttuuriin. Berry oli kiinnostunut yksilötason akkulturaatiosta, jota on kutsuttu myös psykologiseksi akkulturaatioksi. Sopeutumisprosessi tapahtuu Berryn mukaan kolmi-vaiheisesti kontaktin, konfliktin ja adaptaation kautta. Kontakti on prosessin edellytys ja konfliktivaihe todennäköinen, joskaan ei aina välttämätön. Adaptaatio eli mukautuminen puolestaan seuraa väistämättömästi ennemmin tai myöhemmin. (Berry 1980, 11; Berry 1992a, 69–70.)

Berryn suosittu nelikenttämalli havainnollistaa yksilön akkulturaatioprosessia. Alun perin mallin keskeiset käsitteet olivat assimilaatio, integraatio, isolaatio ja dekkulturaatio, mutta myöhemmin hän muutti kaksi jälkimmäistä separaatioksi ja marginalisaatioksi. (Esim. Berry 1980, 14 ja Berry 1992b, 37.) Yksilön strategiat sopeutumisessa vaihtelevat kahden pääasenteen mukaan. Ensimmäinen niistä on, että pidetäänkö oman kulttuurisen identiteetin ja kulttuuristen piirteiden ylläpitämistä tärkeänä. Toinen asenne koskee ryhmien välisten kontaktien ja yhteiskunnallisen osallistumisen toivottavuutta. Se on, että pidetäänkö yhteyksien ylläpitämistä valtaväestöön ja osallistumista yhteiskuntaelämään tärkeänä. Näistä *akkulturaatioasenteista* hän on määritellyt neljä akkulturaatiomallia, jotka muodostavat havainnollistavan nelikentän. Malleista *integraatiota* Berry pitää suotavimpana vaihtoehtona, sillä siinä tämän asenteen valinnut sekä pyrkii säilyttämään oman kulttuuri-identiteettinsä että haluaa sopeutua myös uuden yhteiskunnan kulttuuriin. *Assimilaatio* eli sulautuminen tarkoittaa Berryn mallissa oman kulttuurin hylkäämistä ja valtaväestöön sulautumista. Siirtolainen luopuu siis vähemmistöidentiteetistä ja toivoo kuuluvansa pelkästään enemmistöön. *Separaatiolla* tarkoitetaan eristäytymistä, pysyttäytymistä oman etnisen ryhmän jäsenten kanssa välttäen kontakteja muihin. Separaatiossa myös torjutaan valtakulttuuri, sen kieli ja uskonto. (Berry 1992b, 37; Berry et al. 1992, 278–279; Forsander 2000, 74–75.)

Marginalisaatio eli syrjäytyminen on Berryn mukaan tila, jossa yksilö on eristäytynyt kulttuurisesta taustastaan, mutta ei samaistu myös muihinkaan ryhmiin. Siirtolainen kokee juurettomuuden tunnetta eikä ole myöskään löytänyt uutta identiteettiään uudesta

ympäristöstään. Tässä tilanteessa siirtolainen saattaa kokea *akkulturatiivista stressiä*, joka ilmenee psyykkisinä sopeutumisvaikeuksina ja identiteettiongelmina. Monikulttuurisissa yhteiskunnissa akkulturatatiivista stressiä esiintyy vähemmän kuin ”monokulttuurisissa”, sillä pluralistinen ympäristö sietää erilaisuutta paremmin. Stressi saattaa joutua esimerkiksi valtaväestön harjoittamasta syrjinnästä, tai siitä, että lähtömaassa muuttajalla oli korkeampi sosiaalinen status kuin tulomaassa. Marginalisaatio on Berryn mielestä yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta kaikkein huonoin vaihtoehto, sillä silloin yksilö jää tavallaan yksin kahden kulttuurin väliin. (Berry et al. 1992, 284–289; Forsander 2000, 74–75.)

		Pidetäänkö oman kulttuurisen identiteetin ja kulttuuristen piirteiden ylläpitämistä tärkeänä?	
		KYLLÄ	EI
<i>Pidetäänkö yhteyksien ylläpitämistä muihin ryhmiin tärkeänä?</i>	KYLLÄ	Integraatio	Assimilaatio
	EI	Separaatio	Marginalisaatio

KUVIO 1. J. W. Berryn akkulturaatioasenteiden perusteella muodostama akkulturaatiomalli (esim. Berry 1992b, 37)

Vähemmistöryhmän jäsen ei todennäköisesti asennoidu uuden ja oman kulttuurin välillä mustavalkoisesti, sillä asenteet vaihtelevat usein näiden välillä riippuen elämän vaiheesta ja tilanteesta. Yksilö voi esimerkiksi assimiloitua työelämässä, valita separaation avio- tai avoliitossa (endogamia) ja integraation harrastuksissaan. (Berry et al. 1992, 279; Björklund 1998, 23.)

Berryn akkulturaatiomallia on kritisoitu yksinkertaisuutensa vuoksi, mutta se on ollut myös melko suosittu väline suomalaisten maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien tutkimisessa yksinkertaisuutensa ansiosta. Mallin avulla on tutkittu myös maahanmuuttopolitiikkaa ja valtaväestön asenteita. (Björklund 1998, 23; Forsander 2000, 76.)

3.3. Akkulturaatioprosessi ja sen vaiheet

Muuttaessaan uuteen maahan ja samalla uuteen kulttuuriin, yksilön on alettava sopeutumaan uusiin tilanteisiin, paikkoihin ja ihmisiin. Siirtolaisen asettuminen ja kotiutuminen uusiin oloihin on vuosia kestävä ja monivaiheinen prosessi, josta monet tutkijat käyttävät nimitystä akkulturaatioprosessi. Sopeutumisprosessi ”käsittelee ilmiöitä, jotka tapahtuvat kahden tai useamman kulttuurin ollessa tavalla tai toisella pitkäaikaisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa“ (Jaakkola & Lähde 1993, 32).

Sopeutuminen uuteen maahan sisältää Tuomi-Nikulan (1989a) mukaan muutamia ajallisesti toisistaan erottuvia vaiheita. Akkulturaatioprosessin eri vaiheet eivät kuitenkaan todellisuudessa ole siirtolaisilla niin selvästi erotettavissa ja havaittavissa, mitä teoria antaa ymmärtää. Yksilöt kokevat vaiheet erilaisina ja eritasoisina. Ajallisesti vaiheiden kesto saattaa vaihdella yksilöiden välillä hyvin paljon. Toinen integroituu uuteen yhteiskuntaan muutamassa vuodessa, kun toisella vaiheiden läpikäyminen voi kestää kymmeniä vuosia. Vaiheet eivät aina seuraa toisiaan teorian mukaisessa järjestyksessä eikä akkulturaatioprosessi myöskään päädy aina toivottuun lopputulokseen eli integroitumiseen. Voidaan kuitenkin sanoa, että lähes kaikki siirtolaiset kokevat eri tasot ainakin jonkinasteisina. Eri tekijät, kuten oma kielitaito, muuttosyy ja mahdollisen puolison kansallisuus, ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat sopeutumisprosessiin ja sen etenemiseen. Esimerkiksi puoliso, joka on paikallisen kulttuurin edustaja, auttaa valtakulttuurin kielten ja tapojen opettelussa ja samalla sopeutumisprosessin läpikäymisessä. (Tuomi-Nikula 1989a, 161–166.)

Sopeutuminen alkaa aina *tutustumisvaiheella*, jota Tuomi-Nikula kutsuu myös *kritiikitön ihailun kaudeksi*. Sitä kestää yleensä muutaman kuukauden ja sille on ominaista uuden yhteiskunnan, sen ihmisten, tapakulttuurin, elintason ja erilaisen alkoholikulttuurin kritiikitön ihastelu etenkin silloin, kun kyseessä on taloudellisesti kehittynyt kohdema. Muuttaja pyrkii alkuvaiheessa suhtautumaan uusiin oloihin mahdollisimman positiivisesti, ainakin jos muuttaminen on ollut vapaaehtoista eikä esimerkiksi työttömyydestä johtuvaa. Tutustumisvaiheen aikana siirtolainen tekee havaintoja uudesta ympäristöstään ja pyrkii omaksumaan sen olennaiset ulkoiset käyttäytymiskoodit (Korkisaari 1992, 112–113; Tuomi-Nikula 1989a, 166–167.)

Tutustumisvaiheen jälkeen siirtolainen kokee useita vuosia kestävä *aktiivisen sopeutumisen kauden*, jonka aikana hän pyrkii tietoisesti omaksumaan uuden kulttuurin kielen ja käyttäytymistavat. Ystäviä ja harrastuksia etsitään tämän vaiheen aikana oman etnisen ryhmän sijasta mieluummin valtakulttuurista. Toisaalta kauteen kuuluu myös uuden yhteiskunnan arvostelu ja vertaaminen kotimaahan, minkä seurauksena maa saattaa alkaa menettää hohtoaan ja muuttaja kohdata tässä vaiheessa koti-ikävä ja epävarmuutta.. Maahanmuuttaja saattaa kritisoida uutta kotimaataan hyvinkin voimakkaasti ja tuntea jopa suoranaista vihaa sitä kohtaan. Vastapainona arvostelulle siirtolainen haluaa kuitenkin yleensä pyrkiä sopeutumaan ja näyttämään pärjäävänsä uudessa kulttuurissa. (Korkiasaari 1992, 113–114; Tuomi-Nikula 1989a, 167–170.)

Kolmantena ja Tuomi-Nikulan mukaan keskeisenä vaiheena siirtolaisen sopeutumisessa on *konflikti eli identiteettikriisin kausi*, joka ajoittuu keskimäärin kymmenennen siirtolaisvuoden kohdalle. Elämäntilanne on tällöin usein sellainen, että oma aika lisääntyy, sillä lapset ovat jo kouluiässä. Tuomi-Nikula on tutkinut saksansuomalaisia, joissa on paljon kotiäitejä. Hänen mukaansa konfliktivaiheessa monilla näistä naisista “tarve töihin menoon ja sosiaalisen kentän laajentamiseen kodin seinien ulkopuolelle lisääntyy“, sillä elämä on alkanut polkea paikoillaan ja vaihtelua entiseen olisi tapahduttava. Siirtolaisessa saattaa herätä myös vastustus muutospainetta kohtaan, sillä pelko oman identiteetin menettämisestä ja siitä, että yhteydet omiin sukulaisiin katkeavat, aiheuttaa epävarmuutta. Tästä syystä hyvin tyyppillisesti siirtolaiset kokevat konfliktivaiheessa juurettomuutta ja irrallisuutta. Kiinnostus omien sukuyhteyksien elvyttämiseen ja kontaktien luomiseen muihin maassa asuviin suomalaisiin saattaa lisääntyä. Palaaminen lähtömaahan tuntuu identiteettikriisin aikana monien mielestä houkuttelevalta, mutta toisaalta epärealistiselta, sillä paluun tekevät mahdottomaksi esimerkiksi aviopuoliso, joka on nykyisestä kotimaasta, uuteen kotimaahan integroitunut lapset ja oma työ. Tämän vaiheen kesto, voimakkuus ja henkilökohtainen kokeminen ratkaisevat pitkälti sopeutumisen lopullisen suunnan. Vaiheesta riippuu, eteneekö yksilön sopeutumisprosessi kohti integraatiota vai kääntyykö se pois valtakulttuurista omaa etnistä kulttuuria korostavaksi separaatioksi. (Korkiasaari 1992, 114–115; Tuomi-Nikula 1989a, 170–174.)

Mikäli sopeutuminen on ollut positiivista, seuraa Tuomi-Nikulan mukaan *objektiivisen sopeutumisen kausi* ja “vaikeiden vuosien palkinto“. Tämän aikana siirtolainen oppii kompromissien kautta tasapainoisesti hyväksymään minänsä ja ympäristönsä ja ym-

märtää, että kummallakin kulttuurilla on omat hyvät ja huonot tapansa eikä niitä vertailemalla voita mitään. Entistä kotimaata pidetään tämän vaiheen aikana suuressa arvossa sen jättämän “perinnön“ vuoksi, ja tämä perintö tukeekin emotionaalisesti siirtolaisen identiteettiä. Entistä kulttuuria ei silti ole enää tarvetta korostaa, ja uudesta asuinmaasta on tullut todellinen koti. Kahden kulttuurin identiteetti koetaan elämää rikastuttavana asiana, josta voi olla ylpeä ja joka kasvattaa erilaisuuden hyväksymiseen. (Korkiasaari 1992, 114–115; Tuomi-Nikula 1989a, 174.)

Konfliktivaihe saattaa Tuomi-Nikulan mukaan kärjistyä joskus myös *rejekioksi* eli negatiiviseksi asenteeksi valtakulttuuria kohtaan, jolloin paluumuutto saattaa tuntua houkuttelevalta vaihtoehdolta. Rejektio-vaihe on kuitenkin yleensä ohimenevä. Kokeemukset ovat kuitenkin osoittaneet, ettei asuminen Suomessakaan ole ongelmatonta ulkomailla vietettyjen vuosien jälkeen. Usein käykin niin, että jos siirtolainen on palannut Suomeen, hän muuttaa pian takaisin, sillä elämä paluusiirtolaisena ei ollutkaan sitä, mitä hän oli odottanut. (Tuomi-Nikula 1989a, 16, 166–174.)

Edellä kuvatut akkulturaatioprosessin vaiheet eivät todellisuudessa etene kuvatussa järjestyksessä. Yksilöt kokevat tilanteesta riippuen vaiheet erilaisina, eikä akkulturaatioprosessi myöskään aina päädy objektiivisen sopeutumisen kauteen. Sopeutuminen vieraaseen maahan ei siis ole mikään sankaritarina, jossa on onnellinen loppu, vaan siirtolainen saattaa erilaisista syistä johtuen pettyä vieraaseen maahan tai kulttuuriin ja palata takaisin kotimaahansa.

3.4. Akkulturaatioon vaikuttavia tekijöitä

Uuteen maahan ja kulttuuriin sopeutuminen riippuu monista tekijöistä. Keskeinen merkitys on siirtolaisen alkuresursseilla eli niillä tiedoilla, taidoilla ja asenteilla, jotka yksilö omaa muuttaessaan uusiin oloihin. Merkittäviä tekijöitä ovat koulutus, ammatillinen asema ja kulttuuritietoisuus eli esimerkiksi aikaisempi asuminen ulkomailla. Akkulturaation yhteydessä voidaan puhua sopeutumisprosessia edistävästä ja estävästä tekijöistä. Mikäli prosessissa kohdataan jatkuvasti akkulturaatioesteitä, tapahtuu *desintegraatio*, joka estää yksilön sopeutumisen vieraaseen yhteisöön. (Tuomi-Nikula 1989a, 16 ja 163.)

Ensimmäisen polven siirtolaisten sopeutumisprosessissa korostuu ennen siirtolaisuusaikaa omaksuttu kulttuuritietoisuus. Sen perusta luodaan lapsuus- ja nuoruusajan enkulturaatiossa, jolloin yksilö omaksuu kasvuympäristönsä kulttuurin, kielen, arvot, asenteet ja rituaalit. Enkulturaation käsite onkin hyvin lähellä sosialisatiota, mikä määrittellään yleensä melko samalla tavalla. (Tuomi-Nikula 1989a, 14.) Sosialisatiiosahan kulttuurin yhteiset arvot ja normit välittyvät yksilöön sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta (Rönholm 1999, 33). Sopeutumisen kannalta on merkittävää lähtöpaikan kulttuuriympäristön tarjoamien virikkeiden laatu ja määrä, sillä ne vaikuttavat yksilön maailmankuvaan monipuolistavasti. Tuomi-Nikulan mielestä yksilön käyttäytymistä muuttava diffuusio on suuremmissa kaupungeissa voimakkaampaa kuin pienissä maalaisyhteisöissä. Diffuusiolla tarkoitetaan Koirasen (1966) mukaan toisen käden kulttuurisiirtoa, eli välillisesti esimerkiksi ”tiedotusvälineiden avulla tai yksityisten henkilöiden havaintoihin perustuvia, toisesta kulttuurista saatuja vaikutteita”. Tätä kulttuurista diffuusiota lisää muun muassa matkustelu ulkomailla, sillä henkilö, joka ennen siirtolaisuusaikaa on ollut matkustushaluinen, päätyy siirtolaiseksi helpommin kuin sellainen, joka ei ole koskaan käynyt maan rajojen ulkopuolella. (Koiranen 1966, 9; Tuomi-Nikula 1989a, 14.)

Tuomi-Nikulan tutkimuksen mukaan tärkeä tekijä sopeutumisessa on *valtaväestön asenne maahanmuuttajia kohtaan*. Tekijä ei riipu muuttajasta itsestään, sillä se on muotoutunut pitkän ajan kuluessa. Valtaväestön asenteisiin vaikuttaa pitkälti se politiikka mitä valtio harjoittaa maahanmuuttajia kohtaan, kuten seuraavassa luvussa todetaan. Päivi Immosen (1999) mukaan pienessä paikassa ”paikallisten suhtautumisella on enemmän merkitystä sopeutumiseen kuin suurkaupungeissa, joissa ulkomaalaiset sulautuvat paremmin” muiden joukkoon. Sopeutumisessa on olennaista myös se, miten lähtöalueen ihmiset suhtautuvat maastamuuttajaan eli millaista tukea siirtolainen saa sukulaisiltaan ja ystäviltään. Immonen huomasi tutkimuksessaan sen, että perheettömät kampaavat perheellisiä enemmän Suomessa olevaa sosiaalista verkostoa. (Immonen 1999, 98–99; Tuomi-Nikula 1989a, 161.)

Lisäksi yksilötasolla sopeutuminen on yhteydessä moniin tekijöihin. Yksi niistä on *siirtolaisuuden syy*; tavoitemuuttajalle, esimerkiksi työkomennukselle ulkomaille lähtijälle sopeutuminen on helpompaa kuin ns. pakkomuuttajalle eli esimerkiksi pakolaiselle. Toisaalta ulkomaille töihin lähtevät ovat nykyään väliaikaismuuttajia, joilla ei ole edes

tarkoitus jäädä maahan pysyvästi, ja näin integroituminen on yleensä huonompaa kuin esimerkiksi niillä, jotka avioituvat valtakulttuurin edustajan kanssa. Kuitenkin kodin ulkopuolinen työssäkäynti edesauttaa sopeutumista, sillä siirtolainen pääsee jatkuvaan kosketukseen paikallisten kanssa. *Sukupuolen* merkitys puolestaan on paljolti kulttuurisidonnainen, sillä miehen ja naisen asema eri yhteiskunnissa voi vaihdella merkittävästi. Paljon vaikuttaa myös *ikä*, jolloin siirtolaiseksi lähdetään. Lasten ja nuorten on todettu sopeutuvan aikuisia paremmin, mutta toisaalta murrosikä voi olla hyvin kriittistä aikaa nuorelle. *Siirtolaisuusaika* on sopeutumiseen olennaisesti liittyvä seikka. Yleistäen voidaan sanoa, että pisimpään asuneet kokevat sopeutuneensa parhaimmin. Erot sopeutumisessa siirtolaisuusajan mukaan eivät Tuomi-Nikulan mukaan ole kuitenkaan suuret – pitkästä siirtolaisajasta huolimatta kaikki Saksan (Liittotasavallan) suomalaiset tunsivat edelleen olevansa suomalaisia. (Tuomi-Nikula 1989a, 162–165.)

Sopeutumista helpottaa luonnollisesti valtakulttuurin *kielen hallitseminen* – kielitaidottomuutta pidetäänkin merkittävänä akkulturaatioesteenä. Tuomi-Nikulan mukaan avotai avioliitto valtakulttuurin jäsenen kanssa korostaa kielen merkitystä. Kielellinen epätasavertaisuus voi aiheuttaa siirtolaiselle voimakasta riippuvuutta puolisosta. Immonen (1999) mielestä puutteellinen kielitaito koetaan myös asiointia vaikeuttavaksi tekijäksi. Varsinkin tehokkuuteen tottuneilta suomalaisilta kielitaidottomuus voi kuluttaa runsaasti energiaa, jos jokaista lausetta joutuu miettimään aina tarkkaan. Suomalaisia naisia tuntuu olevan aineistoni perusteella avioitunut melko runsaasti kreikkalaisten, ranskalaisien, isobritannialaisten ja saksalaisten miesten kanssa, ja kielen hallitsemisessa on saattanut olla ongelmia. Siinä on kuitenkin eroa, mikä kieli on kyseessä; saksan, kreikan tai ranskan kielen oppiminen on varmasti vaikeampaa kuin “yleismaailmallisen” englannin. (Immonen 1999, 30 ja 99; Tuomi-Nikula 1989a, 163 ja 165.)

Yhtenä akkulturaatiota estävänä tekijänä pidetään *muuttajan ja valtaväestön välistä suurta etnistä etäisyyttä* eli *interetnistä välimatkaa*. Tällä tarkoitetaan sitä, että mitä vähemmän siirtolaiset ihonväriltään, arvomaailmaltaan, uskonnoltaan, tavoiltaan ja rohdullisilta piirteiltään poikkeavat valtaväestöstä, sitä helpompaa on sopeutuminen. Rohdullinen ja uskonnollinen erilaisuus ovat siis merkittäviä akkulturaatioesteitä, sillä ne aiheuttavat helposti syrjintää. (Padilla 1980, 50.) Suhtautumisessa etnisiin vähemmistöihin on Jaakkolan tutkimuksen (1999) mukaan Suomessa selvä hierarkia. Suoma-

laiset suhtautuvat kaikista ulkomaalaisista myönteisimmin inkerinsuomalaisten, anglosaksien ja pohjoismaalaisten maahanmuuttoon. Kielteisintä suhtautuminen on somaleja, kurdeja, venäläisiä ja arabeja kohtaan. Suomalaisten asenteet siis muuttuvat kielteisimmiksi sen mukaan, mitä enemmän maahanmuuttajat eroavat suomalaisista ihonvärin, uskonnon ja kulttuurin perusteella. Etninen hierarkia on näkyvästi esillä. (Jaakkola 1999, 82–83.) Samanlainen huomio on tehty myös tutkittaessa ruotsalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan. (Jasinskaja-Lahti & Liebkind 1997, 104–105.)

Tärkeä tekijä yksilön sopeutumisessa on myös *muuttajan oma etninen identiteetti*, johon liittyy käsitys omasta etnisestä taustastaan ja viiteryhmästään. Vieraassa kulttuuriympäristössä alkuperäisen kulttuuri-identiteetin säilyminen ei ole itsestään selvää, vaan sen ylläpitämiseksi tarvitaan ns. *identiteettikanavia*, jotka auttavat sopeutumisessa. Identiteettikanavia ovat esimerkiksi omankieliset joukkoviestimet, yhdistykset ja juhlat. Lisäksi kontaktit samaa kansallisuutta oleviin henkilöihin on tärkeä tekijä yksilön etnisen identiteetin ylläpitäjänä. Siirtolaisen akkulturoitumiseen uuteen yhteiskuntaan vaikuttaa hyvin paljon se, onko yhteyksiä kotimaahan jäljellä. Jos identiteettikanavia ei ole tarjolla, on Tuomi-Nikulan mukaan kysymys identiteettikynnyksestä, joka voi olla joko passiivinen tai aktiivinen. Edellinen tarkoittaa sitä, ettei siirtolainen esimerkiksi tunne omaa kansallisuutta olevia henkilöitä kyseisellä alueella tai tiedä ulkomaalaisten yhdistysten olemassaolosta. Aktiivinen identiteettikynnys aiheutuu puolestaan esimerkiksi siitä, että tarkoituksellisesti katkaistaan sosiaaliset siteet kotimaahan. (Tuomi-Nikula 1986, 57; Tuomi-Nikula 1989a, 17–18.)

Perheen mukanaolo uudessa maassa on kaksijakoinen sopeutumisen kannalta. Toisaalta perheen merkitys sopeutumisprosessissa on tärkeä, sillä on helpompi muuttaa, kun tukena on ydinperheen muodostama ryhmä. Toisaalta taas perheellisten integroituminen uuteen kulttuuriin on hitaampaa kuin perheettömien, sillä jälkimmäiset turvautuvat useammin muun maalaisiin ihmisiin tarvitessaan apua. (Immonen 1999, 101.) Perheeseen liittyvä sopeutumiseen vaikuttava asia on myös *puolison kulttuuritausta*: jos esimerkiksi suomalaisen siirtolaisen puoliso on valtakulttuurin jäsen, sopeutuminen tapahtuu nopeammin kuin suomalaisella avioparilla samassa maassa (Tuomi-Nikula 1989a, 165). Muita yksittäisiä sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä Immonen mainitsee olevan mielekäs vapaa-aika ja korkeampi tulotaso kuin lähtöalueella. Lisäksi turvallisuutta luo ja so-

peutumista helpottaa omien tavaroiden, kuten huonekalujen, tuominen mukana uuteen maahan. (Immonen 1999, 101–102.)

Yleistäen voitaisiin sanoa, että siirtolaisen sopeutuminen riippuu muuttajan henkilökohtaisista voimavaroista, elämänmuutoksen voimakkuudesta, ihmissuhteista sekä siirtolaisuusajasta. Monia näitä akkulturaatioon vaikuttavia tekijöitä on tutkimuksissa melko vaikea mitata, sillä ne ovat monimutkaisella tavalla yhteydessä toisiinsa ja lisäksi ne sijoittuvat eri sopeutumistasoille. Joka tapauksessa ne auttavat ymmärtämään, että sopeutuminen uuteen kulttuuriin on yksilöllinen ja monivaiheinen prosessi ja monen eri tekijän summa. (Korkiasaari 1992, 117–118.)

3.5. Akkulturaatio ja eri maiden integraatiopolitiikka

Ryhmätason kannalta ajatellen akkulturaatioprosessi voi johtaa erilaisiin lopputuloksiin. Sopeutumiseen liittyvät käsitteet saatetaan myös ymmärtää eri maissa eri tavoin. Assimilaatio voidaan esimerkiksi ymmärtää sekä akkulturaation yhdeksi vaiheeksi että itsenäiseksi prosessiksi. Valinta riippuu siitä ideologiasta ja politiikasta, jota vastaanotettava yhteiskunta harjoittaa maahanmuuttajien kohdalla. Yhteiskunnassa, jossa asuu monia eri kansallisuuksia ja erilaisuutta arvostetaan, muuttajalla on mahdollisuus alkuperäisen identiteettinsä säilyttämiseen ja paremmat mahdollisuudet omien valintojen tekemiseen. Monikulttuuriseen yhteiskuntaan sopeutuminen on helpointa, sillä paine assimilaatioon on pieni. (Berry 1980, 15.) Bourhisin ja hänen työtovereidensa (1997) esittämän vuorovaikutuksellisen akkulturaatiomallin (interactive acculturation model) mukaan akkulturaatioprosessiin osallistuvien ryhmien väliset suhteet ovat tärkeitä. He korostavat, että vähemmistöryhmillä ei aina ole vapautta valita omaa akkulturaatiostrategiaansa. Virallinen politiikka ja kansalaisten mielipide voivat molemmat vaikuttaa ratkaisevasti vähemmistöryhmien sopeutumiseen. Valtiovalta voi vaikuttaa siihen, miten oikeutettuna kansalaiset pitävät valtiiovallan omaksumaa vähemmistöideologiaa. Toisaalta demokratioissa myös suuren yleisön mielipiteet vähemmistöistä voivat vaikuttaa valtion harjoittamaan maahanmuuttajapolitiikkaan. (Bourhis et al. 1997, 379–384.)

Ekholm (2001) on ryhmitellyt Euroopan maiden integraatiopolitiikat viiteen erilaiseen malliin – vierastyöläis-, assimilaatio- ja monikulttuurisuuspolitiikkaan sekä vastaanotto- ja integraatiopolitiikkaa kehittäviin Etelä-Euroopan maihin ja vähemmistö- ja maahanmuuttopolitiikkaa kehittäviin Keski- ja Itä-Euroopan maihin. *Vierastyöläispolitiikka*, jota Saksa on pitkään noudattanut, perustuu siihen ajatukseen, että maahanmuuttajat asuvat maassa työntekijöinä, mutta oletetaan, että he eivät jää kyseiseen maahan. Saksassa monet siirtolaiset ovatkin asuneet maassa jo kymmeniä vuosia saamatta kansalaisuutta, sillä vierastyöläispolitiikan mukaan maahanmuuttajien on vaikea saada maan kansalaisuus. *Assimilaatiopolitiikka* pyrkii sulauttamaan maahanmuuttajat uuteen yhteiskuntaan, eikä heidän kieli- tai kulttuuriperintöään yleensä haluta tukea. Sulauttamispolitiikkaa noudattavissa maissa on kuitenkin eroja, sillä esimerkiksi Ranska korostaa assimilaatiosta huolimatta ihmisten tasa-arvoa, kun taas jotkut maat painottavat muuttajien ja alkuperäisten kansalaisten eroja. *Monikulttuurisuuspolitiikka*, jota toteuttaa esimerkiksi Englanti, pyrkii siihen, että uudet asukkaat ovat tasavertaisia maan kansalaisten kanssa. Lisäksi heillä on oikeus ylläpitää oma kieltä ja kulttuuriaan, ja he ovat yhdenvertaisia poliittisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti muiden kansalaisten kanssa. Espanja, johon on alkanut virrata suuria määriä laittomia siirtolaisia mm. Pohjois-Afrikasta, kuuluu *vastaanotto- ja integraatiopolitiikkaansa kehittäviin maihin*. Usein laittomat siirtolaiset työskentelevät ilman mitään turvaa ja he tekevät raskaimmat työt pienillä palkoilla. Espanjan uusi ulkomaalaislaki takaa luvallisen oleskelun kaikille, jotka todistavat asuneensa Espanjassa ennen kesäkuuta 1999 ja hakee työ- ja oleskelulupaa. Useat *vähemmistöpolitiikkaa kehittälevät* Keski- ja Itä-Euroopan maat pyrkivät parantamaan turvapaikanhakijoiden ja vähemmistöjen, erityisesti romanien, asemaa. Laittomista siirtolaisista, joita näiden maiden läpi usein kulkee, ja vähemmistöistä huolehtiminen onkin tärkeitä kysymyksiä, kun tarkastellaan maiden mahdollista liittymistä Euroopan Unioniin. (Ekholm 2001, 165–169.)

Bourhis et al. (1997) luokittelevat valtioiden maahanmuuttopolitiikat puolestaan neljään eri ideologiaan. *Kansalaisideologia*, jota noudatetaan esimerkiksi Englannissa, vastaa Ekholmin mainitsemaa monikulttuurisuuspolitiikkaa. Kansalaisideologian oletuksina on se, että maahanmuuttajat omaksuvat ”isäntämaan” yleiset normit ja arvot, mutta valtiolla ei kuitenkaan ole oikeutta puuttua yksityisiin arvoihin. *Assimilaatioideologia* (esim. Ranska) vastaa luonnollisesti edellä luonnehdittua assimilaatiopolitiikkaa. *Etnisen ideologian* mukaan oletetaan, että maahanmuuttajat hylkäävät heidän oman kulttuurisen

identiteettinsä omaksuakseen valtakulttuurin arvot ja normit. Joissain tapauksissa etnissä ideologiassa ei oleteta maahanmuuttajien assimiloituvan kulttuurisesti, sillä saattaa olla, että valtio ei edes halua antaa heille niitä oikeuksia, joita kansalaiselle kuuluu. Etnisen ideologian mukaan siinä määritellään etnisten ja uskonnollisten käsitteiden mukaan kuka voi olla ja kenen pitää olla kansalainen. Joissain maissa kyseinen ideologia määrittelee täydet kansalaisoikeudet *ius sanguinis* -periaatteen mukaan eli verenperinnön kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että kansalaiseksi pääsee ainoastaan syntymällä ns. oikeanrotuisista vanhemmista. Tässä suhteessa etninen ideologia voidaan rinnastaa edellä mainittuun vierastyöläispolitiikkaan. Neljäs ideologia on *pluralistinen*, jota noudatetaan esimerkiksi Kanadassa. Siinä maahanmuuttajien tulisi omaksua isäntämaan arvot ja normit, mutta valtiolla ei ole oikeutta puuttua kansalaisten arvoihin. Valtio tukee tarvittaessa taloudellisesti vähemmistön kulttuurin ja kielen säilyttämistä. (Bourhis et al. 1997, 372–375.)

Valtosen (1997) mukaan maahanmuuttajien integraatiokeskusteluun on tullut yhä enemmän politiikka mukaan. Integraatiotutkimuksen luonne on myös muuttunut, sillä kun perinteisesti on tarkasteltu maahanmuuttajien akkulturaatiota valtakulttuuriin ja tässä prosessissa tapahtuvia muutoksia, niin nykyään tutkimuksissa painottuu yhä enemmän vastaanottavien yhteiskuntien vastuu siirtolaisten sopeutumisesta. Useilla mailla on nykyään omat integraatiopolitiikkansa joko lainsäädännössä tai hallinnossa, jolloin maahanmuuttajien integraation tai syrjäytymisen määrittelee valtio. Integraatiolle määritellään tällöin tavoite, joka on yhteiskunnan normien mukaista toimintaa, koulutusta ja työpaikkaa. (Valtonen 1997, 1–4.) Tässä tutkimuksessa eri maiden integraatiopolitiikkaa sivutaan tarkasteltaessa suomalaisten siirtolaisten identiteetin muotoutumista. Integraatiolla tarkoitetaan tässä akkulturaatioprosessin tavoiteltavaa päämäärää, jolloin siirtolainen on omaksunut uuden maan arvot ja normit säilyttäen samalla alkupe räisen kulttuurinsa. Assimilaatiolla puolestaan tarkoitetaan akkulturaation yhtä (ei toivottua) tasoa.

4. IDENTITEETTI

Tärkeänä osana akkulturaatiossa voidaan pitää siirtolaisen tietoisuutta sekä omasta etnisestä että uuden asuinmaansa kulttuurista. Etniseen kulttuuriin kuuluu esimerkiksi kieli, historia, tavat sekä perinteet. Etninen lojaliteetti, eli se kumpaa näistä kulttuureista yksilö arvostaa enemmän, on myös keskeistä sopeutumisessa. Arvostaminen näkyy esimerkiksi ystävien ja harrastusten valinnassa – valitaanko ne valtakulttuurista vai omasta etnisestä ryhmästä. Kulttuuritietoisuus voidaan ymmärtää myös identiteetiksi. (Korkiasaari 1992, 108.)

Siirtolaisen identiteetti on keskeinen sopeutumisen indikaattori. Juurtuminen uuteen maahan vie yleensä paljon aikaa, ja tänä aikana yksilön identiteetti on haavoittuvainen. Siirtolaistilanne sisältää paljon tekijöitä, jotka edistävät identiteettiin kohdistuvien uhkatekijöiden syntymistä. Yksilö kokee elämässään suuren konkreettisen muutoksen, sillä materiaalisen ympäristön vaihdos on merkittävä, vaikka siirtolainen muuttaisikin lähiympäristöä muistuttavaan kulttuuriin. (Leiniö 1979, 174.) Uuden omaksuminen vierassa maassa aiheuttaa hämmennystä ja epävarmuutta. Hyvin toimiva identiteetti onkin ratkaisevassa asemassa yksilön käyttäytymisessä, hyvinvoinnissa ja psyykkisessä kehityksessä, sillä sen avulla ihminen voi arvioida itseään ja paikkaansa yhteiskunnassa. (Korkiasaari 1992, 109; Rönholm 1992, 29.)

4.1. Identiteetin käsitteestä

Mistä sitten puhumme, kun aiheena on identiteetti? Identiteetti on käsitteenä hankalasti määriteltävissä lyhyesti tai yksiselitteisesti. Siitä on tullut tavallaan avainkäsite sosiologisessa tutkimuksessa niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Tämä johtuu siirtolaisuuden ja pakolaismäärien jatkuvasta kasvusta. Identiteettiä käytetään nykyään hyvin monissa yhteyksissä, kuten puhuttaessa etnisyydestä, rodusta, kulttuurista tai sukupuolesta. Edellisten lisäksi käytetään myös käsitteitä kansallinen, alueellinen sekä yksilöllinen ja kollektiivinen identiteetti. Identiteetillä on tarkoitettu myös samaistumista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta johonkin kansakuntaan tai yhteisöön. Yleensä samaistuminen kohdistuu kotimaahan ja sen kulttuuriin sekä kieleen. (Räsänen 1989, 11–12.) Rönholmin (1999) mukaan identiteettiä voidaan pitää myös prosessina, ”jossa yksilö luo

kuvaa itsestään eli siitä, mitä hän perimmältään, ytimeltään on. Identiteetin kehitys merkitsee täten minäkäsityksen muodostumista, sisäistymistä”. (Rönholm 1999, 28.)

Suomalaisena omiemme parissa tulemme harvoin ajatelleeksi minän ja kulttuurimme välistä yhteyttä. Valtakulttuurissa tietyn ilmiön jokapäiväisyys voi estää sen tarkastelua, sillä se on niin itsestään selvä asia. Minuuttaan ei välttämättä tarvitse ”mitata” kotimaassa, mutta siirtolaisuusaika usein herättää huomaamaan, että suomalaisuus ja kansallinen identiteetti ovatkin tärkeitä asioita omalle identiteetille. Minuus rakentuu siis prosessissa, jossa kansallinen ja persoonallinen identiteetti lomittuvat toisiinsa. (Rönholm 1992, 29.) Tärkeimpiä identiteetin jakoja myös tieteellisessä kirjallisuudessa on sen jako kahteen peruskäsitteeseen, *persoonalliseen ja sosiaaliseen identiteettiin* (Rönholm 1999, 26). Giddensin (1991) mukaan persoonallinen identiteetti (self-identity) on tavallaan henkilön ”omaelämäkerta”. Hän käsittelee minäidentiteetin korostusta ja minän ylläpitämiseen liittyviä ongelmia postmodernissa yhteiskunnassa. Keskeisessä asemassa näiden ratkaisemisessa on itsensä löytäminen ja se, että on rehellinen itselleen. Hyvä elämänpolitiikka on Giddensin ratkaisu minän ja sosiaalisen elämän suhteelle. Siinä ratkaisevassa asemassa on edellytyksien luominen tulevaisuuden muutospyrkimyksille. (Giddens 1991, 12, 53, 211.) Persoonallinen identiteetti koskee henkilökohtaisia ominaisuuksia sekä arvoja, intressejä ja käyttäytymispiirteitä. Sosiaalinen identiteetti koostuu puolestaan samaistumisesta niihin ryhmiin, joihin tunnemme yhteenkuuluvuutta ja jotka mahdollistavat oman itsen arvioinnin. Näitä ryhmiä ovat esimerkiksi sukupuoli-, ammatti-, kansallisuus-, kieli- ja uskontoryhmät. Sosiaaliseen identiteettiin liittyy myös muiden ihmisten kanssa yhteiset käsitykset oman ryhmän menneisyydestä. (Allardt & Starck 1981, 56–57.)

Yhdysvaltalainen psykologi Erik H. Erikson oli eräs identiteetti-käsitteen kehittäjistä. Hänelle identiteetti merkitsee aikuisen ihmisen persoonallisuuden kokonaisuutta ja jatkuvuutta niin kuin hän kokee sen itsensä ja muiden kannalta. (Tuomi-Nikula 1989b, 238.) Eri tieteenalat, kuten psykologia, sosiologia, filosofia, kasvatustiede ja kulttuuriantropologia, ovat tämän jälkeen selvittäneet identiteetin merkitystä oman tieteenalansa piirissä. Psykologisessa kirjallisuudessa käsite saa melko toisenlaisia määritelmiä kuin esimerkiksi etnologiassa tai yhteiskuntatieteissä. Psykologia kun selvittää identiteetti-tutkimuksessaan yksilön persoonallisuuden rakennetta, kehitystä ja sen häiriöitä, ja etnologiassa puolestaan tutkitaan etnistä identiteettiä sen säilymisen ja muuttumisen

kannalta erilaisissa kulttuureissa. (Kaunismaa 1997, 39; Tuomi-Nikula 1989b, 238.) Eri tieteet ovat lisäksi yhdistelleet identiteettiteorioita toisiinsa, kuten sosiaalipsykologia on tehnyt. Se on yrittänyt tehdä risteytyksensä psykologiassa (psykoanalyttinen koulukunta) ja sosiologiassa (symbolinen interaktionismi) esiintyvistä identiteettiteorioista. Käsitteeseen liitetään siis niin paljon erilaisia merkityssisältöjä, etteivät ihmiset välttämättä puhu samasta asiasta käyttäessään käsitettä identiteetti. Se on kuitenkin siitä huolimatta – tai juuri sen vuoksi – vakiintunut osaksi yleiskieltämme. (Liebkind 1988, 63).

Liebkindin (1988) mukaan sosiologiassa ja sosiaalipsykologiassa käytetään kulttuuri-identiteetin ja etnisen identiteetin käsitteitä hieman eri tavalla. Sosiologiassa kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan yleensä ihmisten yhteiseen historialliseen ja kielelliseen taustaan sekä yhteisiin arvoihin ja tapoihin perustuvaa käyttäytymistä. Etnisellä identiteetillä puolestaan tarkoitetaan sosiologiassa etnistä tietoisuutta sosiaalipsykologisessa mielessä, mikä tähdentää subjektiivisia kriteerejä etnisyyden määrittelyssä. Etniset, kuten muutkin sosiaaliset identiteetit, saattavat muuttua ihmisen elinaikana. Tästä huolimatta etninen identiteetti, eli ihmisen ankkuroituminen tiettyyn etniseen ryhmään, on suhteellisen pysyvä ilmiö, sillä yksilö omaksuu etnisen kulttuurin jo lapsena. (Liebkind 1988, 38.) Allardt & Starck (1981) sanovat, että *etnisellä ryhmällä* tarkoitetaan enemmän vähemmistöjä kuin hallitsevia kansallisuuksia. Sana etninen viittaa heidän mukaan rodun, kielen tai kulttuurin avulla tapahtumiin ryhmittelyihin. He määrittelevät etnisen ryhmän seuraavin perusterin: se on joukko ihmisiä, joilla on joitakin yhteisiä kulttuurisia, kielellisiä tai rodullisia erikoispiirteitä ja joilla ainakin osittain on yhteinen alkuperä ja jotka tuntevat kuuluvansa yhteen. Etnisen ryhmän olemassaolo edellyttää myös sosiaalista organisaatiota, joka palvelee ryhmän jäsenten sekä keskinäistä että ulkopuolisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta. (Allardt & Starck 1981, 21, 38.)

Lange & Westin (1981) sanovat, että identiteettiä analysoitaessa voidaan puhua sen *sisällöstä*. Sisältöön liittyvät heidän mukaansa kaikki ne käsitteet, jotka voidaan liittää ”objektiminään” eli joilla identiteettiä voidaan kuvata. Identiteetin sisältö koostuu siis kaikesta siitä, mitä ihminen on ja mikä kuuluu hänelle tai mistä hän on osa. Identiteetin sisältö voi olla annettua (esim. rotu, äidinkieli ja nimi), saavutettua (esim. ammatti) tai omaksuttua, kuten vuorovaikutustyyli suhteessa muihin ihmisiin. (Lange & Westin 1981, 200–201.) Etninen identiteetti on annettua siinä mielessä, että yksilö ei voi valita etnistä ryhmää, johon syntyy, ja saavutettua siinä määrin kuin yksilö voi valita sen mer-

kityksen kokonaisidentiteetilleen. Samastuminen etniseen ryhmään voi olla eriasteista ja yksilö saattaa olla enemmän tai vähemmän tietoinen etnisyytensä eri puolista. Identiteetin tärkeä ominaisuus onkin se, että se voi muuttua, vaikka siihen sisältyykin melko pysyviä piirteitä. (Liebkind 1988, 67.) Lange & Westin (1981) jakavat identiteetin *objektiiviseen ja subjektiiviseen* puoleen. Subjektiivinen puoli, yksilön identiteetti itse koettuna eli oma näkemys itsestä, jakautuu *egoidentiteettiin ja minäkuvaan*. Edellinen on tiedostamaton puoli, kun taas minäkäsitys sisältää sekä subjektiivisen sosiaalisen että henkilökohtaisen identiteetin. Objektiivinen puoli, eli yksilön identiteetti muiden silmin nähtynä, jakautuu heidän mukaansa *sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen identiteettiin*, joista oli jo aiemmin puhetta. (Lange & Westin 1981, 205.)

4.2. Kollektiivinen identiteetti

Pekka Kaunismaa (1997a; myös 1997b ja 1995) on pohtinut kansallista ja kollektiivista identiteettiä, ja niiden yhteyttä kulttuuriin. Hänen mielestä identiteetin ytimenä on alettu pitää liikaa yksilöä, subjektia, ja identiteetti-käsite on ”varattu” psykologiselle kielenkäytölle. Kaunismaan mielestä kollektiivinen identiteetti olisi mielekkäintä ymmärtää epäpsykologisin termein, sillä yksilöiden psyykkiset kulttuuriin identifioitumisprosessit ovat vain yksi tekijä puhuttaessa kollektiivisesta identiteetistä. Identifioitumisprosessien lisäksi myös symbolit, merkityskonstruktiot ja ”myytit”, joissa identiteetti ilmenee, ovat tärkeitä kollektiivisen identiteetin osia. Myyttejä ovat esimerkiksi käsitykset suomalaisesta sisukkuudesta, viinanjuomistavoista, juroudesta tai saunomisesta. Tämän kaltaiset myytit ovat muodostuneet historiallisissa prosesseissa pitkien aikojen kuluessa ja vakiintuneet kulttuurisiksi merkitysmalleiksi. Kolmas kollektiivisen identiteetin elementti identiteettiprosessien ja myyttien lisäksi muodostuu Kaunismaan mukaan tilanteista, joiden jäsentämiseen identiteetin kulttuurisia merkitysmalleja sovelletaan. Kollektiivinen identiteetti on Kaunismaan mielestä kulttuurinen, ei psykologinen ilmiö. Kulttuurihan muodostuu arvoista, asenteista ja merkityksistä, joita ihmiset omaksuvat ja joita he toiminnassaan tuottavat. (Kaunismaa 1997a, 40–41; Kaunismaa 1997b, 220–225.) Anttila (1997) on myös sitä mieltä, että kulttuuri ja identiteetti ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, sillä kollektiivinen identiteetti on kansakunnan kokonaisuuteen viittaavien symbolien järjestelmä. Se on yksilöt ylittävä, kollektiivisen kokonaisuuden kulttuurinen identiteetti. Osallistuminen ja kuuluminen johonkin kansaan tapahtuu identifioitumalla kansakuntaan liittyviin symboleihin, joita ovat esimerkiksi erilaiset tavat, tavarat, luonto

tai historia. Suomalaisuudessa tällaisia voivat olla vaikka hiljainen kansanluonne, Nokian kännykät, järvet ja sodat. (Anttila 1997, 84–85.)

Kollektiivista identiteettiä voi mielestäni verrata Liebkindin sosiaalipsykologiseen käsitteeseen *ryhmätietoisuus*. Hän erottaa ryhmätietoisuudessa kolme tasoa, jotka vastaavat osittain Kaunismaan sosiologisia käsitteitä kollektiivisesta identiteetistä. Liebkindin määrittelemät tasot ovat 1) tietoisuus tai tunne samastumisesta ryhmään, 2) käsitykset ryhmän historiasta, nykytilanteesta, tulevaisuudesta ja suhteista muihin ryhmiin sekä 3) ”tekninen” tai ideologinen taso, jossa yksilö uskoo ryhmänsä voivan saavuttaa edellisellä tietoisuuden tasolla määritellyjä tavoitteita. (Liebkind 1988, 39–40.) Liebkindin ryhmätietoisuus on siis hieman enemmän yksilöpainotteinen kuin Kaunismaan kollektiivinen identiteetti, sillä edellinen painottuu yksilöllisiin ja psykologisiin käsitteisiin, kun jälkimmäinen keskittyy identiteetin kulttuuriseen puoleen.

Kollektiivisessa identiteetissä on siis myös Kaunismaan mukaan kysymys yhteisesti tunnetuista merkityksistä ja symbolisista koodeista, jotka ovat ihmisten kanssakäymisessä syntyneitä käsityksiä ryhmistä, yhteisöistä ja sosiaalisista järjestelmistä. Kollektiiviset identiteetit ovat luonteeltaan suurelta osin tilannesidonnaisia. Esimerkiksi kansallinen identiteetti, eräs kollektiivisen identiteetin muoto, herää usein tiettyjen tapahtumien, kuten urheilukilpailujen yhteydessä tai kohdattaessa kotimaan kansalaisia ulkomailta. Kansallinen identiteetti onkin ollut moderneissa yhteiskunnissa kollektiivisen identiteetin voimakkaimpia muotoja, sillä valtion merkitys ihmisten elämässä on ollut niin suuri. Muut identiteetit, kuten perheeseen ja synnyinseutuun liittyvät, ovat samalla menettäneet merkitystään. (Kaunismaa 1997a, 41–51.)

Kaunismaa ymmärtää kollektiivisen identiteetin sellaiseksi identiteetiksi, jossa kohteena on jokin ryhmä tai yhteisö. Se ei siis viittaa yksilöön, joka on ryhmän tai yhteisön jäsen, vaan itse ryhmään. Kollektiivisten identiteettien perustavaksi piirteeksi hän määrittelee ihmisten ja yhteiskuntien jakamisen meihin ja muihin. Tämä erottelu on sekä tiedollinen että käytännöllinen. Käytännöllinen merkitys ilmenee esimerkiksi tilanteissa, joissa meidän ja muiden raja koetaan uhatuksi, kuten kansalliseen identiteettiin liittyvissä kysymyksissä ulkomaalaisista tai etnisesti eroavista ryhmistä. (Kaunismaa 1997a, 49; Kaunismaa 1997b, 229.)

Anttila (1996) on Kaunismaan ohella pohtinut, miksi kansallisesta identiteetistä puhutaan nykyään niin paljon. Uhkaavatko nykyajan individualistisuus ja välinpitämättömyys tai toisaalta globalisoituva maailma kansallisten identiteettien olemassaoloa? Anttilan mukaan suomalainen kansallinen identiteetti määritetään yhä enemmän ”edustajiemme” menestymisellä maailmalla, jotta voisimme samastua heihin. Kuitenkin suomalaisuus erityisyytenä ja itseymmärryksenä olisi jäämässä universaalien kulttuuripiirteiden taakse. Anttilan mielestä emme loppujen lopuksi edes tarvitse kollektiivisiä määrittäjiä itsestämme; on parempi itse määrittellä käyttämänsä arvot ja asenteet kuin antaa toisten istuttaa ne päähän. Kaunismaa on samoilla linjoilla ja uskoo, että kansallisen identiteetin voima olisi häviämässä – tosin hitaasti ja päältä katsoen varsin huomaamattomana prosessina. Kansallisen identiteetin merkityksen kaventuminen ei kuitenkaan olisi välttämättä huono asia, sillä se saattaisi merkitä uutta tilaa muille kollektiivisen identiteetin muodoille. (Anttila 1996, 201, 209; Kaunismaa 1997a, 52–53.)

Ruuska (1998) on eritellyt lehtikirjoittelun avulla suomalaisuuden rakentamista etnis-kulttuuristen erottelujen näkökulmasta. Hänen mukaan Suomen ja suomalaisten identiteetti nojasi pitkään valtioon ja kansallisuuteen. Euroopan Unioniin liittymisen yhteydessä alettiin puhua paljon siitä, mihin itsenäisyys voisi perustua sen jälkeen, kun aikaisemmin kansallisissa ympyröissä päätettyjä asioita siirtyy Brysselin päätettäväksi. Suomessa luovuttiin 1990-luvulla osittain valtiokansan ideasta, sillä se ei sopinut Eurooppalaiseen yhteyteen. Ratkaisuksi itsenäisyys-kysymykseen nähtiin suomalaisuuden korostaminen *kulttuurikansana*, jolloin suomalaisuus perustuu esimerkiksi kieleen tai historiaan. Tämän myötä Suomi-identiteetti ei horju, vaikka asioistamme päättävät nykyään myös ei-suomalaiset. (Ruuska 1998, 281–292.) Benedict Andersonin (1991) käsitteen mukaan suomalaisuus kuviteltiin toisin verrattuna Euroopan Unionia edeltävään aikaan. Anderson tarkoittaa *kuvitellulla yhteisöllä* kansakuntaa, joka on poliittinen yhteisö ja kuviteltu sekä rajalliseksi että suvereeniksi. Hän sanoo, että ”se on kuviteltu, koska edes pienimmän kansakunnan jäsenet eivät koskaan tule tuntemaan suurinta osaa muista jäsenistä, tavata heitä tai edes kuulla heistä, ja silti kaikkien mielessä elää kuvitelma yhteisyydestä”. (Anderson 1991, 6.) Idea kulttuurikansasta oli siis toimiva ratkaisu vahvistaa Suomen itsenäisyyttä ja identiteettiä, mutta se kuitenkin toi esiin uusia kysymyksiä. Miten esimerkiksi muut Suomessa puhutut kielet ja muut etniset ryhmät sopivat siihen konstruktion, että suomalaiset ovat yhtenäinen kulttuurikansa? Ja jos identiteetti perustetaan yhteiselle menneisyydelle, ei osalliseksi tästä pääse kuin syntymällä tänne suo-

malaisista vanhemmista. Suomalaisen kulttuurin korostamisen myötä saattavat lisääntyä myös nationalistiset liikkeet ja suvaitsemattomuus muita kulttuureja kohtaan. Kulttuurikansa-identiteetti antaa siis vastauksen itsenäisyys-kysymykseen, mutta nostaa samalla esiin paljon uusia. (Alasuutari & Ruuska 1999, 107; Ruuska 1998, 292.)

4.3. Suen ja Suen kulttuuri-identiteetin kehitysvaiheet

Vähemmistöjen etnisen ja kulttuuri-identiteetin kehitystä kuvaava Suen & Suen (1990) malli on Berryn akkulturaatioteorian ohella melko tunnettu sopeutumismalli. Kyseiset teoriat muistuttavat aika lailla toisiaan, mutta ne eroavat toisistaan siinä, että Sue & Sue kuvaavat sopeutumista uuteen kulttuuriin dynaamisesti, yksilön etnisen ja kulttuuri-identiteetin kannalta. Identiteetin kehitysvaiheita kuvaavan mallin (taulukko 1) mukaan kulttuurivähemmistöihin kuuluvat yksilöt joutuvat käymään läpi identiteetikriisien vaiheita. Samalla he ottavat jatkuvasti kantaa kulttuuriinsa, valtaväestöön ja omaan itsen. Suen & Suen mukaan keskeisintä identiteetin muutoksessa on suhtautumistapa itsen, toisiin saman vähemmistön jäseniin, muiden vähemmistöjen jäseniin sekä enemmistöryhmän jäseniin. (Liebkind 1994a, 27; Sue & Sue 1990, 96.)

Teoriaa voidaan kritisoida siitä, että se yksinkertaistaa kulttuuri-identiteetin kehitystä liikaa; kehitysvaiheet eivät seuraa toisiaan niin suoraviivaisesti, mitä Sue & Sue kuvaavat. Kehitys ei myöskään todellisuudessa etene aina viimeiseen vaiheeseen asti, vaan se saattaa pysähtyä aiempaan vaiheeseen. Vähemmistöjäsenen identiteetin kehitys ei siis ole todellisuudessa mikään eteenpäin kulkeva onnellinen tarina, vaan sekä yksilöstä itsestään että monista ulkoisista seikoista riippuva asia. Voidaan lisäksi ihmetellä sitä, miksi Sue & Sue käyttävät identiteetti-käsitettä. Teoriaa voisi yhtä hyvin nimittää akkulturaatioprosessin kuvaamiseksi asenteiden kautta, sillä myös tämä identiteetin kehityskaarta havainnollistava malli kuvaa yksilön sopeutumista toiseen kulttuuriin.

TAULUKKO 1. Kulttuuri-identiteetin kehitys (Sue & Sue 1990, 97)

Vähemmistöryhmän jäsenen kehityksen vaiheet	<i>Asenne itseä kohtaan</i>	<i>Asenne toisiin saman vähemmistöryhmän jäseniin</i>	<i>Asenne muiden vähemmistöjen jäseniin</i>	<i>Asenne enemmistöryhmän jäseniin</i>
VAIHE 1 – Konformistisuus (conformity stage)	Väheksyminen	Väheksyminen	Syrjivä	Arvostaminen
VAIHE 2 – Ristiriita (dissonance stage)	Konflikti itsensä väheksymisen ja arvostamisen välillä	Konflikti ryhmän väheksymisen ja arvostamisen välillä	Konflikti valtakulttuurin kannattaman näkemyksen ja samaistumisen välillä	Konflikti ryhmän arvostamisen ja väheksymisen välillä
VAIHE 3 – Vastustaminen (resistance and immersion stage)	Arvostaminen	Arvostaminen	Konflikti empatian ja kulttuurikeskeisyyden välillä	Väheksyminen
VAIHE 4 – Itsetutkiskelu (introspection stage)	Pohtii oman itsearvostuksensa perusteita	Pohtii yksiselitteisen arvostuksen luonnetta	Pohtii etnokeskeisyyden perusteita arvostelemalla muita	Pohtii ryhmän arvostamisen perusteita
VAIHE 5 – Bikulturalismi (integrative awareness stage)	Arvostaminen	Arvostaminen	Arvostaminen	Valikoiva arvostaminen

Identiteetin kehitysvaiheita on Suen & Suen mukaan viisi. Ensimmäinen on *konformistisuusvaihe* eli alistuminen valtakulttuurin ylivoimaan. Siinä keskeisintä on yhdenmukaisuuden tavoittelu valtakulttuurin kanssa ja oman kulttuuritaustan väheksyminen. Toinen vaihe on *ristiriitavaihe*, jossa vähemmistön jäsen ei kykene kokonaan hyväksymään valtaväestön aliarvioivaa näkemystä omasta kulttuuristaan. Hän tuntee epäluuloisuutta yksittäisiä enemmistökulttuurin edustajia kohtaan. *Vastustamisvaihe*, jossa upoudutaan kokonaan omaan kulttuuriin, on kolmas vaihe. Vähemmistön edustaja torjuu

valtakulttuurin ja on ylpeä omasta kulttuurisesta identiteetistään. Hän myös saattaa suhtautua epäluuloisesti ja vihamielisestikin valtaväestöön. Neljäntenä kehityksessä seuraa *itsetutkiskeluvaihe*, jolloin herää tietty kriittisyys omaa ryhmää kohtaan. Maahanmuuttaja havaitsee toivottavia ja hyväksyttäviä piirteitä myös valtakulttuurissa. Viimeinen on *bikulturalismin* eli *kaksikulttuurisuuden* vaihe. Vähemmistön jäsen saavuttaa sisäisen varmuuden ja oppii arvostamaan molempia kulttuureja sekä ymmärtää, että kaikissa kulttuureissa on hyviä ja huonoja puolia. Hän tuntee ylpeyttä juuristaan, mutta kokee olevansa myös itsenäinen. Hän arvostaa enemmistökulttuurin edustajia valikoivasti ja kykenee erottelmaa uuden yhteiskunnan hyviä ja huonoja puolia. (Liebkind 1994a, 27–28; Sue & Sue 1990, 96–107.)

Nämä kehitysvaiheet eivät siis aina seuraa suoraan toisiaan. Kehitys saattaa alkaa eri vaiheista, ja joitakin vaiheita voi jäädä väliin. Tietyt tilanteet voivat myös aiheuttaa taantumista aikaisempaan vaiheeseen. Kulttuuri-identiteetin kehitystaso ei myöskään aina ole käyttäytymistasolla yksiselitteinen, sillä yksilön tunteet, ajatukset ja käyttäytyminen voivat olla ristiriitaisia keskenään. (Liebkind 1994a, 28–29; Sue & Sue 1990, 116.)

5. TUTKIMUSONGELMA, MENETELMÄT JA AINEISTO

5.1. Tutkimusongelma

Siirtolaisuus moniin Euroopan maihin on lisääntynyt parin viime vuosikymmenen aikana melko paljon. Ulkosuomalaisten sopeutumista uusiin kotimaihinsa on kuitenkin tutkittu suomalaisten määrään verrattuna hyvin vähän. Maastamuuttajat tarvitsevat jatkuvasti lisää tietoa kohdemaistaan, jotta he voisivat mukautua uuteen kulttuuriin helpommin. Tämän tutkimuksen tarkoitus on pyrkiä selvittämään kyselyaineiston avulla suomalaisten siirtolaisten akkulturaatiota eli sopeutumista Espanjassa, Iso-Britanniassa, Kreikassa, Ranskassa ja Saksassa. Akkulturaation lisäksi tarkastelen näiden ulkosuomalaisten identiteettiä, eli sitä millaiseksi he kokevat suomalaisuutensa. Kiinnostuksen kohteena on siis ns. kollektiivinen identiteetti. Tarkoitukseni on tutkia, mitkä tekijät akkulturaatioon ja identiteettiin vaikuttavat. Akkulturaatio ja sen nopeus vaihtelevat siirtolaisilla yleensä melko paljon riippuen muuttomaan kulttuurin erilaisuudesta verrattuna omaan etniseen kulttuuriin. Kulttuurin lisäksi sopeutumiseen vaikuttavat myös monet muut tekijät kuten ikä, koulutus, kielitaito, puolison kulttuuritausta ja ammatillinen asema (Tuomi-Nikula 1989a, 16-17). Lopuksi tarkastellaan akkulturaation ja identiteetin yhteyttä, eli sitä miten sopeutuminen uuteen maahan ja identiteetti liittyvät toisiinsa.

Akkulturaation ja identiteetin rinnalla tutkimuksessa nousevat esille edellä mainituissa maissa asuva ulkosuomalaisväestön muuttosyyt, yhteydet Suomeen ja ominaispiirteet eli sukupuoli, ikä, koulutus ja siviilisääty. Maastamuuttajien määrät tuskin tulevat ainaakaan pienenemään EU:n laajentumisen myötä, joten uuden tiedon julkaiseminen siirtolaisuudesta ja ulkosuomalaisten akkulturaatiosta tulee varmasti tarpeeseen.

Tutkimus on lähinnä kvantitatiivinen, sillä analyysit suoritetaan SPSS-ohjelman avulla. Aineiston koko, yhteensä 1 735 tapausta, jo vaatii tämän. Mukaan otetaan kuitenkin kyselyyn vastaajien kommentteja ”pehmentämään” aineistoa ja antamaan esimerkkejä erilaisista muuttajatyypeistä. Eri tapausten jakaminen akkulturaatioluokkiin tapahtuu osittain harkinnanvaraisesti, sillä pelkkien ennalta määriteltyjen akkulturaatiokriteerien avulla tapausten luokittelu on tässä mahdotonta, sillä osa kyselyyn osallistujista on jättänyt vastaamatta tärkeisiin kysymyksiin.

5.2. Vuorovaikutus, subjektiivinen suhtautuminen ja sopeutumistypologiat

Akkulturaatiota ja sen tasoja on vaikeaa mitata tarkasti ja yleispätevästi, mutta erilaisten mittarien avulla siitä voidaan kuitenkin tehdä johtopäätöksiä. Tässä tutkimuksessa sopeutumisen luokittelussa ja hahmottamisessa käytin työkaluina objektiiviseen vuorovaikutukseen ja subjektiiviseen suhtautumiseen liittyviä tekijöitä. Objektiiviseen vuorovaikutukseen liittyviä muuttujia olivat yhteydenpidon tiheys eri paikallisiin ja suomalaisiin, paikallisten ja suomalaisten ystävien lukumäärä ja suomalaisten tapahtumien seuraaminen. Lisäksi suomalaisten ja paikallisten tiedotusvälineiden seuraamisen useus oli yhtenä sopeutumisen mittarina. Subjektiivisen suhtautumisen mittareina käytin viihtyvyyttä nykyisessä maassa ja sitä, missä määrin siirtolainen kaipaa takaisin Suomeen.

Vuorovaikutus- ja suhtautumismuuttujien avulla muodostin kokeillen erilaisia ”akkulturaatiotypologioita”. Typologiat eli tyyppiluokitukset tehdään tavallisesti ristiintaulukoimalla yhdistämällä kaksi tai useampi muuttujaa yhdeksi mittariksi. Typologian avulla voidaan kuvata ominaisuutta, jota ei yksittäisellä muuttujalla pysty esittämään. (Alkula et al. 1994, 104.) Seuraavaan esimerkin (taulukko 2) mukaan käytin kahta muuttujaa kuvaamaan sopeutumista. Taulukossa muuttujina ovat yhteys paikallisiin, eli kuinka usein on yhteydessä nykyisen asuinmaan kansalaisiin, ja suomalaisten ystävien määrä. Ne siirtolaiset, jotka olivat vastanneet edelliseen ”päivittäin” ja jälkimmäiseen yksi tai enemmän, sijoitin mielessäni integroituneisiin, sillä näillä oli yhteyksiä sekä paikallisiin että suomalaisiin ystäviin. Vastaavasti melkein assimiloituneita tämän typologian mukaan olivat ne, joilla ei ollut suomalaisia ystäviä, mutta paikallisiin pidettiin yhteyttä päivittäin. Isolaatio-tasolle sijoitin puolestaan ne, joilla oli suomalaisia ystäviä, mutta harvemmin (viikoittain, silloin tällöin tai ei juuri lainkaan) yhteyksiä paikallisiin. Ne, joilla oli yhteyksiä paikallisiin harvemmin eikä kuitenkaan suomalaisia ystäviä, olisivat periaatteessa voineet olla marginalisoituneita, mutta muiden kriteerien mukaan näin ei kuitenkaan ollut. Näitä olivat kontaktit suomalaisiin Suomessa, Suomen tapahtumien seuraaminen ja viihtyminen nykyisessä maassa. Marginalisoituneita eli syrjäytyneitä ei aineistossa siis ollut.

TAULUKKO 2. Yhteys paikallisiin ja suomalaisten ystävien määrä, kokonaisprosentit

Kokonaisprosentit	Suomalaisia ystäviä			
	On	Ei	Kaikki	N
Yhteys paikallisiin				
Päivittäin	71	10	81	1398
Harvemmin	17	2	19	337
Kaikki, %	88	12	100	
N	1536	199		1735

Tein siis muutamia vastaavia typologioita edellä mainittujen vuorovaikutus- ja suhtautumismuuttujien avulla. Akkulturaatioluokkia muodostaessa yksi typologia ei ollut riittävä, sillä kyselyaineistossa mahdollisesti olevat virheet saattoivat vääristää tuloksia. Esimerkki mahdollisesta virheestä on lomakkeessa kysytty suomalaisten ja paikallisten ystävien määrä, johon jotkut ovat saattaneet jostain syystä jättää vastaamatta, mikä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä etteikö vastaajalla olisi yhtään ystävää. Tällaiset tapaukset on koodattu nolllaksi, eli ei yhtään ystävää. Tästä syystä sopeutumistypologioita piti tehdä eri muuttujilla, jotta saisi vääristymät poistettua. Typologioiden avulla pystyin hahmottamaan sen, minkälaisiksi akkulturaatioluokkien jakaumat muodostuisivat.

5.3. Akkulturaation eri tasojen kriteerit

Akkulturaatioprosessissa voidaan Tuomi-Nikulan mukaan erottaa monia osittain päällekkäisiä muutoksen tasoja, joiden nimeäminen ja käsitteiden sisältö vaihtelevat tutkijalta toiselle (Tuomi-Nikula 1989a, 14). Esimerkiksi Tuomi-Nikula käyttää sopeutumisen tasoista nimityksiä isolaatio, rejektio, dekkulturaatio, integraatio ja assimilaatio, kun Berryn (esim. 1980, 14) akkulturaatiokäsitteet ovat integraatio, assimilaatio, separaatio ja marginalisaatio. Siksi on aiheellista selvittää seuraavaksi käsitteiden sisältö juuri tässä tutkimuksessa.

Sopeutumisen tasoja tutkiessani jaoin seuraavien kriteerien avulla tapaukset lopullisiin akkulturaatioluokkiin. *Integroituneisiin* sijoittuivat ne tapaukset, joilla on sekä paikallisia että suomalaisia ystäviä (kysymys 40, kohdat 1 ja 2) ja päivittäiset yhteydet paikalli-

siin asukkaisiin (kysymys 39). Viihtyvyys nykyisessä maassa on vastaajan mukaan erittäin hyvää, melko hyvää tai kohtalaista (vaihtoehdot 1, 2 tai 3 kysymyksessä 28). Lisäksi kriteereinä oli se, että seurasi sekä paikallisia tiedotusvälineitä (kysymys 33, kohdat 7–10 summamuuttujina) että suomalaisia yleissanoma- ja aikakauslehtiä (kysymys 33, kohdat 3 ja 5 summamuuttujina) hyvin paljon, melko paljon tai vähän (vaihtoehdot 1, 2 tai 3). Tyypillinen integroitunut on Saksaan vuonna 1973 muuttanut 50-vuotias saksalaisen miehen kanssa naimisissa oleva nainen, jolla on päivittäiset yhteydet paikallisiin ja kymmenen paikallista sekä neljä suomalaista ystävää. Hän viihtyy Saksassa melko hyvin ja seuraa sekä suomalaisia lehtiä että paikallisia tiedotusvälineitä melko paljon.

Melkein assimiloituneita siirtolaisia olivat ne, joilla on suomalaisia ystäviä joko ei yhtään, yksi tai kaksi ja paikallisia ystäviä enemmän kuin kaksi. Lisäksi he eivät seuraa Suomen tapahtumia juuri lainkaan tai ainoastaan jonkin verran (kysymys 36, vaihtoehdot 1 tai 2). Subjekttiivisen suhtautumisen mukaan kriteereinä oli erittäin tai melko hyvä viihtyvyys nykyisessä maassa sekä vähän tai ei juuri lainkaan kaipausta takaisin Suomeen. Esimerkkitapaus melkein assimiloituneesta ulkosuomalaisesta on 1954 syntynyt 14 vuotta Kreikassa asunut nainen, jolla on paikallinen aviomies ja yksi yhteinen lapsi miehen kanssa. Hänellä on kymmenen kreikkalaista, mutta vain yksi suomalainen ystävä. Kreikkalaisten ystävien vuoksi hän osaa myös puhua kreikkaa hyvin. Hän viihtyy maassa erittäin hyvin eikä kaipaa takaisin Suomeen juuri ollenkaan. Suomen tapahtumia hän seuraa kuitenkin edelleen jonkin verran.

Koska muihin luokkiin paitsi isolaatioon sijoittui alkuperäisen luokittelun mukaan muissa maissa paitsi Espanjassa 93–95 prosenttia vastaajista (taulukko 4), tasoitin ja kaunia muodostamalla uuden luokan, eli *vasta-akkulturaatio*. Yleensä vasta-akkulturaatiolla tarkoitetaan jo assimiloituneen tai assimiloitumassa olevan siirtolaisen vastatoimia oman etnisen kulttuurinsa henkiinherättämiseksi (Tuomi-Nikula 1989a, 16). Esimerkiksi kolmannen polven amerikansuomalainen saattaa alkaa kiinnostua isovanhempiensa entisestä kotimaasta ja kulttuurista. Tässä vasta-akkulturaatio tarkoittaa kuitenkin ensimmäisen polven suomalaisia ja heidän paluuaikeitaan Suomeen.

Vasta-akkulturaatioon sijoittuivat ne, jotka ovat asuneet maassa melko kauan (87 prosenttia yli kolme vuotta) ja integroituneet hyvin, mutta joilla on edelleen paljon suomalaisia ystäviä ja muita kontakteja. Kriteereinä tässä luokassa oli se, että siirtolaisen viih-

tyvyys nykyisessä maassa on huonoa, melko huonoa tai keskinkertaista (vaihtoehdot 3, 4 ja 5 kysymyksessä 28), ja halu palata takaisin Suomeen melko tai hyvin paljon (vaihtoehdot 1 tai 2 kysymyksessä 30). Lisäksi kriteerinä oli yhteyksien säilyminen suomalaisiin Suomessa (kysymys 39, vaihtoehdot 1, 2 tai 3 kohdassa suomalaisiin Suomessa). Tyypillinen vasta-akkulturoitunut on kahdeksan vuotta Kreikassa asunut vuonna 1962 syntynyt nainen, joka on naimisissa kreikkalaisen miehen kanssa. Hän pitää yhteyttä Suomeen viikoittain, viihtyy Kreikassa melko huonosti ja kaipaa hyvin paljon takaisin Suomeen. Suomalaisia ystäviä hänellä on edelleen seitsemän, kun paikallisia ainoastaan kolme. Lisäksi hän on päivittäin yhteydessä suomalaisiin Kreikassa ja seuraa Suomen tapahtumia hyvin paljon ja vierailee Suomessa kaksi kertaa vuodessa. Hän tuntee itsensä enimmäkseen suomalaiseksi ja tuntee ”olevansa kotonaan” Suomessa. Tämä tyypillinen vasta-akkulturoitunut aikoo mahdollisesti palata Suomeen muutaman vuoden päästä, jos hänen poikansa päättää mennä armeijaan Suomessa. Syynä huonoon viihtyvyyteen saattaa olla lisäksi huonohko paikallisen kielen taito.

Isoloituneiden siirtolaisten kriteerien muodostaminen oli kaikkein hankalinta, sillä monet siirtolaisista vaikuttavat olevan toisten kriteerien mukaan integroituneita, mutta toisten mukaan isoloituneita. Isoloituneet ovatkin eniten heterogeeninen ryhmä. Tätä ryhmää muodostaessa piti turvautua harkinnanvaraiseen luokitteluun, eli käydä kaikki ne tapaukset yksitellen läpi, joilla oli vain pari paikallista ystävää. Isolaation tärkeimpänä kriteerinä oli se, että suomalaisia ystäviä on enemmän kuin paikallisia. Edellisen kriteerin lisäksi isoloituneisiin valikoitui huonosti nykyisessä maassa viihtyviä, väliaikaisesti nykyisessä maassa asuvia ja niitä, joilla oleskelu ei ole pysyvää. Isoloituneisiin valikoitumisen ratkaisi myös se, millaiset yhteydet on Suomeen ja suomalaisiin. Merkittävää on se, että neljä viidesosaa tästä ryhmästä on asunut nykyisessä maassa alle 10 vuotta. Esimerkki isoloituneesta suomalaisesta on Iso-Britanniassa asuva 1968 syntynyt yksin asuva nainen, jolla on kymmenen suomalaista, mutta ei yhtään paikallista ystävää. Hän on muuttanut työn takia maahan, asunut Iso-Britanniassa vain kaksi vuotta ja oleskelu on vain tilapäistä. Hän pitää päivittäin yhteyttä suomalaisiin Suomessa ja kaipaa Suomeen melko paljon. Viihtyminen Britanniassa on kuitenkin melko hyvää, mikä johtunee hyvän työpaikan mukanaan tuomasta taloudellisesta turvasta.

Vierailijat ovat suomalaisia ”siirtolaisia”, joka ovat nykyään todella yleinen näky Espanjan auringossa. Vierailijoilla tarkoitetaan tässä Espanjassa osan vuotta oleskelevia

suomalaisia, jotka pääsääntöisesti viihtyvät siellä hyvin, mutta joilla ei kuitenkaan ole paikallisia ystäviä juuri ollenkaan. He viettävät aikaa suomalaispiireissä ja -paikoissa, joita Espanjaan on muodostunut suomalaisen muuttoliikkeen myötä. Vierailijat sijoittuvat jonnekin turistin ja vakinaisesti asuvan välimaastoon. Vakinaisesti Espanjassa asuu ainoastaan runsaat neljä tuhatta suomalaista, mutta osan vuodesta siellä viettäviä on ainakin 12 000 suomalaista, joista suurin osa on eläkeläisiä (EuroStat 1999; Tommola 2000). Antti Karisto sanoo, ettei suomalaisten Espanjassa asumista voi kutsua siirtolaisuudeksi sanan vanhassa merkityksessä, vaan edestakaiseksi kausimuutoksi, sillä Espanjassa talvensa viettävät eläkeläiset palaavat kesäksi yleensä Suomeen (Karisto 2000, 7). Aineistossani viisi kuudesosaa vierailijoista on eläkeläisiä. Kriteereinä vierailijalle oli siis se, että palaa vuosittain Suomeen vähintään kahdeksaksi viikoksi ja se, että viihtyy Espanjassa erittäin hyvin, melko hyvin tai kohtalaisesti. Tyypillinen vierailija on vuonna 1939 syntynyt eläkeläismies, joka asuu Suomessa 12 viikkoa vuodesta. Hän viihtyy Espanjassa kohtalaisesti ja oleskelu maassa on vain tilapäistä. Hän tapaa espanjansuomalaisia päivittäin, muttei paikallisia juuri lainkaan. Suomalaisia ystäviä hänellä on 15, mutta espanjalaisia ei lainkaan, mikä voi johtua siitä, ettei tämä tyypillinen vierailija osaa puhua espanjaa juuri lainkaan.

Väliaikaisesta asumisesta huolimatta runsaalla puolella vierailijoista on pysyvä oleskelulupa ja lähes puolella oma omistusasunto Espanjassa. Lisäksi hieman yli kolmasosa heistä maksaa veronsa Espanjaan. Eräs espanjansuomalainen vierailija, joka maksaa veronsa Espanjaan ja jolla on omistusasunto siellä, kuvaa muuttosyytään seuraavasti:

”Kun pääsin eläkkeelle, halusin päästä lämpimään maahan, jossa on alhaisempi verotus ja hintataso kuin Suomessa.”

Vierailijat palaavat kuitenkin Suomeen yleensä aina kesäksi huolimatta siitä, että heillä on taipumus haukkua Suomen säätä, verotusta ja ilmapiiriä.

Edellä mainittujen kriteerien perusteella jaoin aineiston tapaukset akkulturaatioluokkiin. Luokitus kattaa kaikki tapaukset eli jokainen vastaaja on sijoitettu johonkin luokkaan. Osin luokkiin sijoittelussa on käytetty kuitenkin vaihtelevia kriteerejä harkinnanvaraisesti, sillä osa kyselyyn osallistujista (varsinkin espanjansuomalaiset) eivät olleet vastanneet tiettyihin analyysin kannalta tärkeisiin kysymyksiin mitään.

5.4. Kyselylomakkeet aineistona

Tutkimus tehtiin Siirtolaisuusinstituutin kyselyaineiston avulla. Siirtolaisuusinstituutti on tutkimuslaitos, joka kerää ja tallentaa muuttoliikkeeseen liittyvää tietoa ja julkaisee siirtolaistutkimuksia. Instituutti on kerännyt kyselyaineistoa ulkosuomalaisilta parin viime vuoden aikana Isosta-Britanniasta, Espanjasta, Saksasta, Kreikasta ja Ranskasta. Kyselylomaketta en suunnitellut itse, vaan sen teki Siirtolaisuusinstituutin erikoistutkija Jouni Korkiasaari. Hän on tehnyt kaksi tutkimusta ulkosuomalaisista (*Suomalaiset maailmalla* sekä *Siirtolaisia ja ulkosuomalaisia*) ja käyttänyt vastaavaa lomakepohjaa niissä kyselyissä. Lomakkeen suunnittelu itse olisi luonnollisesti parantanut mahdollisuuksia tehdä tutkimus, jossa käyttää juuri sellaisia kysymyksiä kuin haluaa ja tarvitsee. Nyt oma kysymyksenasettelu piti suunnitella valmiiden kysymysten pohjalta. Toisaalta lähes valmis aineisto vähentää huomattavasti tehtävän työn määrää. Toisen suunnittelemissa lomakkeessa ja keräämässä aineistossa on siis sekä hyviä että huonoja puolia.

Aineisto koostuu Espanjan, Iso-Britannian, Kreikan, Ranskan ja Saksan vastaajista. Vastausten määrä on seuraava: Espanja 476, Iso-Britannia 753, Kreikka 149, Ranska 110 ja Saksa 247. Suhteutettuna suomalaisten määrään ulkomailla aineistossa on parhaiten edustettuna Kreikan suomalaiset, sillä siellä ulkosuomalaisia asuu vakinaisesti vain hieman alle tuhat. Saksassa puolestaan asuu yli 10 000 suomalaista, eli aineistossa ei ole kuin pari prosenttia saksansuomalaisista. Ulkosuomalaisten lukumäärä vaihtelee kuitenkin jonkin verran riippuen siitä mitä tilastoja lukee. Esimerkiksi Väestörekisterikeskuksen tilaston mukaan ulkomailla vuodenvaihteessa 1998-99 vakinaisesti asuneita Suomen kansalaisia oli Espanjassa noin 3 300, kun Espanjan omat tilastot kertovat luvun olevan samaan aikaan 4 300. Samojen tilastojen mukaan Saksan lukemat ovat 10 300 ja 15 100. (EuroStat 1999; Väestörekisterikeskus 1999.) Lukujen ero johtuu siitä, että Saksa liittyy tilastoihinsa kaikki ulkomaalaiset, jotka asuvat maassa edes jonkin aikaa, kun taas Suomen tilastoissa ”vakinaisuus” tarkoittaa sitä, että on muuttanut ulkomaille vähintään yhdeksi vuodeksi. Iso-Britannian ulkosuomalaisten määrässä (noin 5 000) ei kuitenkaan ollut vuonna 1997 juurikaan eroa Väestörekisterikeskuksen ja Iso-Britannian omien tilastojen välillä (EuroStat 1999; Korkiasaari 1998b).

Vuodenvaihteessa 1999 ilmestyneet Väestörekisterikeskuksen tilastot kertovat, että Iso-Britanniassa asui vuodenvaihteessa 1998–1999 vakinaisesti noin 5 700 ja tilapäisesti 2

000 suomalaista. Espanjassa vastaavat lukemat olivat noin 3 300 ja 700 suomalaista. (Väestörekisterikeskus 1999.) Espanjassa asuvien suomalaisten määrä on talviaikaan kuitenkin huomattavasti korkeampi kuin mitä tilastot kertovat, sillä siellä on paljon noin puoli vuotta oleskelevia eläkeläisiä, joiden väliaikaista muuttamista ei rekisteröi kukaan. Arvioiden mukaan Espanjassa talvehtii vaihtelevan ajan jopa tuhansia suomalaisia (Korkiasaari 1992, 72).

Kaikki aineiston vastaajat ovat ensimmäisen sukupolven suomalaisia. Tämä rajoittaa hieman analyysin mahdollisuuksia, sillä täysin assimiloituneita ei ensimmäisen polven muuttajissa ole yleensä lainkaan. Kaikilla vastaajilla oli jonkinlaisia kontakteja edelleen Suomeen tai suomalaisiin. Toisen ja kolmannen sukupolven suomalaisia on tällaisen tutkimuksen puitteissa vaikea tavoittaa, sillä useat ovat joko liian nuoria tai sitten suomalaisuutta ei koeta tärkeäksi, jotta viitsittäisiin vastata kyselyyn.

5.4.1. Lomakkeiden jakaminen

Kyselylomakkeiden jakaminen tapahtui Espanjassa kahden espanjansuomalaisille tarkoitetun lehden (Olé ja Espanjan Sanomat) välissä. Olé on 12 kertaa vuodessa ilmestyvä aikakausilehti ja Espanjan Sanomat enemmän sanomalehti-tyyppinen, mutta se ilmestyy myös suunnilleen kerran kuukaudessa. Lisäksi lomakkeita jaettiin paikallisten suomalaisyhdistysten kautta, lomakkeita oli saatavilla baareissa ja niitä lähetettiin Espanjassa myös sattumanvaraisesti joidenkin ulkosuomalaisten koteihin. Kyselylomakkeita oli jaossa pääasiassa paikoissa, joissa asuu paljon suomalaisia, eli Aurinkorannikolla ja Kanarian saarilla, mutta jonkin verran myös muualla Espanjassa.

Englannissa kyselylomakkeet jaettiin Horisontti-lehden mukana. Horisontti on Finn-Guild -järjestön julkaisema jäsenlehti. Lomakkeita oli kaikkiaan 4 000 kappaletta Horisontin vuoden 2 000 kesänumerossa Iso-Britanniassa. Finn-Guild on rekisteröity hyväntekeväisyysjärjestö ja suurin Iso-Britanniassa toimiva suomalaisjärjestö. Finn-Guild, jolla on noin 26 000 jäsentä (joista 60 % asuu Suomessa, 39 % Britanniassa ja 1 % muualla maailmassa), tukee toiminnallaan Iso-Britannian suomalaisia, heidän perheitään ja ystäviään. Kaikki Finn-Guildin jäsenet saavat Horisontin neljä kertaa vuodessa. Siitä, mihin päin lomakkeen jakaminen Iso-Britanniassa painottui, ei ole tietoa, mutta se ei olekaan olennainen tieto tässä tutkimuksessa.

Kreikassa kyselylomake oli ulkosuomalaisten saatavilla heille suunnatun lehden välissä ja Saksassa yhdysheikilöiden kautta. Saksassa lomakkeet eivät tavoittaneet suomalaisia kovinkaan tehokkaasti kuten huomataan pienestä vastaajamäärästä. Ranskassa lomake jaettiin ranskalais-suomalaisen yhdistyksen avulla lähinnä jäsenkokouksissa. Sekään ei ollut kovin tehokas tapa, sillä ainoastaan noin viisi prosenttia ranskansuomalaisista tavoitettiin. Kyseisellä tavalla myös vastaajiksi valikoitui väistämättä niitä, jotka ovat aktiivisesti mukana ulkosuomalaistoiminnassa, ja ns. tavalliset suomalaissiirtolaiset eivät näin saaneet ääntään kuuluviin yhtä hyvin. Aineisto siis antaa todennäköisesti liian hyvän kuvan suomalaisten oloista ja sopeutumisesta uudessa maassa.

5.4.2. Kyselylomakkeen rakenne

Kyselylomakkeiden kysymykset olivat pääosin samanlaiset kaikkiin maihin lähetettäessä (liite 1). Erot tutkimusmaiden kohdalla olivat siinä, että Espanja-lomakkeen lopussa oli muutama kysymys enemmän kuin muiden maiden lomakkeessa. Ne käsittelivät oleskeluoikeutta (onko se pysyvä/määräaikainen), asumista (onko asunto oma/vuokra/muu) ja verojen maksua (maksako verot Espanjaan/Suomeen). Lisäksi kysyttiin suunnitteleeko pysyvää muuttoa Espanjaan (ei/kyllä - koska) ja kuinka suuren osan vuodesta asuu Espanjassa/Suomessa. Nämä kysymykset ovatkin mielestäni aiheellisia kysyä juuri Espanjassa asuvilta suomalaisilta, sillä heissä on niin suuri osa ns. kausisiirtolaisia. Viimeiset kysymykset, jotka olivat lomakkeessa niiden jakajien Espanjan Sanomien ja Olé-lehden toivomuksesta, koskivat espanjansuomalaisten lehtien tasoa ja mitä toivoisi lisää näiltä lehdiltä.

Lomakkeen alussa kysyttiin taustakysymyksiä, kuten sukupuoli, syntymävuosi, syntymämaa, äidinkieli, siviilisääty, koulutustausta jne. Näiden lisäksi alussa tiedustellaan nykyistä asuinpaikkaa, muuttovuotta, ammattia, mahdollisen puolison ammattia sekä lapsien ikää ja kansalaisuutta. Akkulturaatiota eli sopeutumista tarkastellessani minua erityisesti kiinnostavia kysymyksiä lomakkeessa olivat seuraavat: Missä määrin olette yhteydessä eri kansallisuuksiin? (kysymys 39). Kuinka moni ystäväpiirissänne on suomalaisia, paikallisia, pohjoismaalaisia, muun maalaisia? (kysymys 40). Paljonko seuraatte Suomen tapahtumia? (kysymys 36). Miten hyvin viihdytte nykyisessä asuinmaassanne? (kysymys 28). Missä määrin kaipaatte takaisin Suomeen? (kysymys 30). Identi-

teetti-kysymykset olivat: Tunneteko itsenne enemmän suomalaiseksi, paikalliseksi vai yhtä paljon molempia? (kysymys 32). Missä paikassa tunnette olevanne eniten ”kotonanne” – nykyinen maa, Suomi vai joku muu paikka? (kysymys 43). Lisäksi kysymykset muuttomotiiveista (kysymys 24), kielitaidosta (kysymys 41) ja siirtolaisuusajasta (kysymys 11) liittyivät sekä akkulturaation että identiteettiin.

5.5. Kyselyaineiston edustavuudesta

Suurimmat kysymykset tässä kyselyaineistossa ovat tietenkin yleistettävyyden ja edustavuuden. Eli kun kyselyaineistoa ei ole kerätty sattumanvaraisen otoksen tavoin, nousee kysymys mitä tällaisesta aineistosta voi sanoa ja minkälaisen tutkimuksen voi tehdä. Täytyy koko ajan pitää mielessä, että kyselyaineistoni on vain näyte ulkosuomalaisista Espanjassa, Iso-Britanniassa, Kreikassa, Ranskassa ja Saksassa. Täytyy jatkuvasti olla varovainen kirjoittaessa sanavalintojen kanssa, ettei liioittele tutkimuksen yleistettävyyttä. Kiusaus tällaiseen varmaan helposti tulee. Kyselyaineiston edustavuutta on kuitenkin mahdotonta mitata, koska kaikista ulkosuomalaisista ei ole saatavissa sellaista tietoa, johon vastanneiden joukkoa voitaisiin verrata. Täydellinen vastaavuus siirtolaisiksi lähteneiden ja ulkomailla tietynä ajankohtana asuvien siirtolaisten välillä ei olisi mahdollistakaan, sillä osa lähtijöistä palaa aina takaisin. Lisäksi kuolleisuus verottaa alkupe räisten siirtolaisten joukkoa erityisesti vanhemman siirtolaisuuden osalta.

Tutkimukseen osallistuminen on aina valikoivaa, sillä sellaiset henkilöt, joiden elämä sujuu hyvin, vastaavat yleensä herkemmin erilaisiin kyselyihin. Kielteisiksi ja arkaluonteisiksi koetut asiat jätetään usein kertomatta, joten esimerkiksi ”veropakolaisia”, joita Espanjassa asuu jonkin verran, tämä kysely ei varmaankaan houkuttele vastaamaan. Monien tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että naiset, keski-ikäiset, perheelliset ja korkeammin koulutetut ovat muita ryhmiä alttiimpia vastaamaan erilaisiin tutkimuksiin (Korkiasaari 1992, 4). Voisi myös olettaa, että tällaisessa vastaajajoukossa korostuu pysyväisluonteisesti ulkomailla asuvien osuus. Kyselytutkimuksessa kadon välttäminen on mahdotonta, mutta se on kuitenkin ainoa menetelmä, jonka avulla eri maissa asuvien ulkosuomalaisten ominaispiirteitä voidaan verrata toisiinsa yhtenäisin perustein. Tutkimukseni ”pätevyyttä” parantaa taustatietojen kerääminen erilaisista tilastoista ja niiden vertaaminen kyselyaineistoon.

Kun verrataan ensinnäkin kyselyaineiston sukupuolittaista jakautumista todelliseen tilanteeseen, huomataan että naiset ovat melko selvästi ylliedustettuina aineistossani. Väestörekisterikeskuksen tilaston mukaan vuodenvaihteessa 1998–1999 Iso-Britanniassa asui noin 5 700 Suomen kansalaista, joista 71 prosenttia oli naisia. Kyselyaineistossa puolestaan naisia on jopa 94 prosenttia. Saksan vastaavat luvut ovat 70 ja 89 prosenttia ja Ranskan 64 ja 93 prosenttia. Kreikansuomalaisista vastaajista peräti 98 prosenttia on naisia, kun todellisuudessa siellä pysyvästi asuvista suomalaisista naisia on ”vain” 69 prosenttia. Espanja on ainoa maa, jonka kyselyyn osallistujien sukupuolisuhde vastaa todellisuutta – naisia ja miehiä asuu Espanjassa suunnilleen yhtä paljon. Muut maat paitsi Espanja muodostavat tässä tutkimuksessa oman ryhmänsä, sillä niissä on merkittävästi suurempi osuus naisia kuin miehiä. Käytänkin jatkossa näistä neljästä maasta käsitettä ”naismuuttajamaat”.

Yllä mainitut luvut viittaavat siihen, että tällaisiin kyselyihin vastaavat siis pääasiassa naiset. Korkiasaaren ulkosuomalaiskyselyssä noin kymmenen vuotta sitten oli samanlainen suuntaus: Iso-Britannian vastaajista 93 % ja Saksan 90 % oli naisia (Korkiasaari 1992, 155). Miesten suhteellisen pieni osuus kyselyiden vastaajissa johtunee siitä, että miesten elämäntilanne on erilainen kuin naisten. Selvästi suurempi osuus naismuuttajamaiden naisia kuin miehiä on aineistoni mukaan ”hoitamassa kotia” ja vastaavasti miehiä on enemmän työelämässä. Naisista yli viidesosa on kotona, kun miehistä ainoastaan yksi tapaus. Naisilla on siis oletettavasti miehiä enemmän aikaa osallistua esimerkiksi ulkosuomalaisten järjestötoimintaan. Koska vain pieni osa naismuuttajamaiden miehistä on vastannut kyselyyn, aineisto vääristyy todennäköisesti sillä tavalla, että se kasvava joukko projektityöläisiä, jotka muuttavat toiseen maahan ainoastaan muutamaksi vuodeksi eivätkä aio edes yrittää integroitua, ei saa tässä ääntään kuuluviin. Aineisto antaa siis liian hyvän kuvan suomalaisten akkulturaatiosta.

Naisten suuren osuuden vuoksi vastaajissa on niin runsaasti rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneita. Naisten osuus kaikista Eurooppaan muuttaneista suomalaisista on kuitenkin 1990-luvulla pienentynyt tärkeimpien muuttomotiivien siirryttyä ulkomaille avioitumisesta oman urakehityksen suuntaan. Kun ajanjaksolla 1980–1988 Iso-Britanniaan muuttaneista suomalaisista oli naisia 75 prosenttia, niin vuosina 1989–1999 osuus oli enää 62 prosenttia. (Korkiasaari 1992, 150; Korkiasaari 2001.) Kyselyaineistoni viittaa samaan asiaan, sillä kun 1980-luvulla muuttajista oli aineiston perusteella 60

prosenttia rakastumisen tai avioitumisen takia lähteneitä, niin 1990-luvulla lukema putosi alle 30 prosentin (liite 2, liitetaulukko 1). Myös Väestörekisterikeskuksen muuttoilmoitusaineiston perusteella suuntaus on samanlainen (Korkiasaari 1992, 49). Tämä johtunee siitä, että viime vuosina suomalaisnaisia on lähtenyt työsyiden takia erityisesti Iso-Britanniaan, sillä se on houkuttellut sairaanhoitajia Suomesta parempien työnsaantimahdollisuuksien ja palkkojen avulla. Toisaalta myös korkeammin koulutettuja sekä naisia että miehiä muuttaa Suomesta yhä enemmän, sillä korkea-asteen koulutusta saaneiden suomalaisten muutto EU-maihin on lisääntynyt huomattavasti 1990-luvun puolivälissä (Kultalahti 1996, 45). Miesten osuuden kasvuun ulkosuomalaisista viittaa myös se, että kyselyaineiston mukaan naismuuttajamaiden miehistä on lähes 60 prosenttia asunut alle kymmenen vuotta, kun naisista saman ajan vain yksi kolmasosa. Samoin kyselyyn vastaajista miesten osuus on jatkuvasti kasvanut; alle kolme vuotta asuneissa se oli noin viidesosa, kun esimerkiksi 20–29 vuotta asuneissa osuus oli ainoastaan kaksi prosenttia.

Korkiasaaren (1998a, 19) mukaan korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus yli 15-vuotiaista maastamuuttajista on vuosina 1987–96 kasvanut suoraviivaisesti runsaasta 10:stä yli 30 prosenttiin. Kyselyaineiston mukaan suuntaus on samanlainen, sillä naismuuttajamaissa korkea-asteen suorittaneita oli 1980-luvulla muuttaneissa 39 prosenttia ja 1990-luvulla jo 49 prosenttia (liite 2, liitetaulukko 2). Pelkän perusasteen suorittaneiden määrä on pudonnut kyselyaineiston mukaan 1960-luvun 23 prosentista vuoden 1999 ja sen jälkeen muuttaneiden yhteen prosenttiin. Aineistossa on kuitenkin todellista tilannetta hieman suurempi osuus korkeasti koulutettuja. Kun verrataan kyselyaineistoa Tilastokeskuksen tilastoihin, huomataan, että esimerkiksi Iso-Britannian suomalaisista on aineiston mukaan 45 prosenttia korkea-asteen suorittaneita (liite 2, liitetaulukko 3), kun vastaava luku oli ajanjaksona 1987–1996 Iso-Britannian suomalaisilla tilastojen mukaan 37 prosenttia. Vastaava ero on kaikissa aineiston maissa, eli aineistoon on valikoitunut hieman todellista tilannetta paremman koulutuksen saaneita suomalaisia. Espanjansuomalaisten koulutus on aineiston mukaan selvästi alhaisempi kuin naismuuttajamaiden suomalaisten, kuten myös tilastot osoittavat: korkea-asteen suorittaneita on Espanjassa noin puolet siitä mitä muissa naismuuttajamaissa paitsi Kreikassa. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan Euroopan maista Kreikkaan on muuttanut neljänneksi eniten pelkän perusasteen suorittaneita ajanjaksona 1987–1996. (Korkiasaari 1998c.)

Siviilisäädyn perusteella tarkasteltuna huomataan, että naimisissa olevia on aineistossa joka maassa selvästi eniten (liite 2, liitetaulukko 4). Todellisuudessa tilanne on samansuuntainen, sillä Korkiasaaren mukaan 1980-luvulla Pohjoismaiden ulkopuolelle muuttaneista suomalaisista vähintään puolet on naimisissa (Korkiasaari 1992, 36). Kuitenkin voidaan olettaa, että naimisissa olevien osuus on aineistossa hieman todellista määrää suurempi, sillä naisten osuus on hyvin suuri, kuten aiemmin mainittiin.

6. ULKOSUOMALAISTEN AKKULTURAATIO

Siirtolaisen sopeutuminen uuteen kotimaahan on monivaiheinen prosessi, josta käytetään nimitystä akkulturaatio. Eri tieteenalojen tutkijat ovat käyttäneet sopeutumisen vaiheista ja tasoista monenlaisia määritelmiä kuvatessaan akkulturaation aiheuttamia muutoksia yksilöissä ja yhteiskunnissa. Eri teoriat ovat käsitteiltään hajanaisia ja jopa ristiriitaisia. Selkein niistä on Berryn (esim. 1980) muodostama sopeutumismalli, joka jakautuu neljään osaan: integraatioon, assimilaatioon, separaatioon sekä marginalisaatioon. Käytän Berryn teoriaa analysoidessani Euroopan ulkosuomalaisten sopeutumista tutkimukseni viiteen maahan eli Espanjaan, Iso-Britanniaan, Kreikkaan, Ranskaan ja Saksaan.

Toiseen kulttuuriin sopeutuminen ja siihen liittyvät inhimilliset seikat eivät kuitenkaan ole todellisuudessa niin yksinkertaisia ja helposti tutkittavissa olevia asioita. Berryn teorian soveltaminen suoraan käytäntöön on hankalaa, sillä esimerkiksi marginalisaatiota eli syrjäytymistä ei esiinny tutkimuksessani lainkaan. Marginalisaatio on Berryn mukaan tila, jossa yksilö on kadottanut alkuperäisen identiteettinsä ja eristäytynyt omasta kulttuurisesta taustastaan, mutta ei samaistu myöskään muihin ryhmiin. Syrjäytyneiden puuttuminen saattaa johtua siitä, että tiettyjä ryhmiä on muita vaikeampi saada vastaamaan kyselytutkimuksiin. Vastaajiksi valikoituvat yleensä ne, joilla asiat ovat hyvin ja ”elämä hymyilee”, kun taas epävakaassa elämäntilanteessa olevilla ei välttämättä ole kiinnostusta kertoa itsestään ja osallistua kyselyihin (Korkiasaari 1992, 4). Toinen mahdollisuus syrjäytyneiden puuttumiselle voi johtua siitä, ettei teorian mukaista puhdasta marginalisaatiota ole edes olemassa. Berryn teoriaa onkin kritisoitu siitä, että se yksinkertaistaa akkulturaatioprosessia liikaa. Harva maahanmuuttaja on todellisuudessa sekä menettänyt kaikki kontaktinsa entiseen kulttuuriinsa että vieraantunut valtakulttuurista. Tämänkaltainen tilanne saattaisi olla jossain määrin mahdollista toisen tai kolmannen polven maahanmuuttajilla, mutta ei edes yli 30 vuotta maassa asuneilla ensimmäisen polven siirtolaisilla, joita aineistossani on melko runsaasti.

Monissa akkulturaatiotutkimuksissa, jotka koskevat ulkosuomalaisia (esim. Björklund 1998), suurimman osan siirtolaisista on havaittu integroituneen tai assimiloituneen uuteen yhteiskuntaan. Myös tämä tutkielma osoittaa, että integroituneiden osuus kaikista

osallistuneista on merkittävän suuri. Kuten ei marginalisoituneita, ei myöskään täydellisesti assimiloituneita henkilöitä ole valikoitunut tähän tutkimukseen, sillä aineistossa ei ole yhtään toisen tai useamman polven ulkosuomalaista. Täydellinen sulautuminen valtakulttuuriin, alkuperäisen kulttuuri-identiteetin hylkääminen ja valtakulttuuriin siirtyminen onkin yleensä mahdollinen vasta kolmannessa siirtolaispolvessa (Tuomi-Nikula 1989a, 15). Isoloituneita siirtolaisia löytyy, mutta heitä on kuitenkin suhteellisen vähän.

Luonnollisesti myös se vaikuttaa akkulturaatiotyyppien ja -luokkien määrälliseen muoutumiseen, millaisia kriteerejä tutkija käyttää, kun hän määrittelee eri muuttujien avulla siirtolaisten sopeutumista.

6.1. Akkulturaatio eri maissa

Suomalaisten siirtolaisten sopeutuminen Iso-Britanniaan, Kreikkaan, Saksaan, Ranskaan ja Espanjaan jakautuu selvästi kahteen osaan, kuten taulukosta 3 voidaan huomata. Naismuuttajamaat ovat painottuneet selvästi integroituneisiin ja Espanja vierailijoihin. Naismuuttajamaissa integroituneita on 65–80 prosenttia, kun Espanjassa heitä on ainoastaan 21 prosenttia. Kreikka erottuu muista naismuuttajamaista siinä, että siellä on vähiten integroituneita (65 %), mutta eniten sekä melkein assimiloituneita (17 %) että vasta-akkulturoituneita (13 %). Se johtunee siitä, että Kreikassa on erityyppisiä muuttajia kuin muissa naismuuttajamaissa. Tätä tarkastellaan lisää myöhemmin. Isoloituneita on naismuuttajamaissa 5–7 prosenttia ja Espanjassa hieman enemmän eli 11 %. Espanjassa on selvästi eniten *vierailijoita*, jotka asuvat maassa vain osan vuodesta; heidän osuus kaikista suomalaista on siellä kaksi kolmasosaa kyselyaineiston perusteella. Vierailijoita ei naismuuttajamaissa ole lainkaan.

TAULUKKO 3. Akkulturaatio maittäin kyselyaineiston mukaan, %

Maa	AKKULTURAATIO ^a					Yht.	N
	Integraatio	Melk.ass.	Vasta-akk.	Isolaatio	Vierailijat		
Iso-Britannia	76	11	7	6	-	100	753
Kreikka	65	17	13	5	-	100	149
Ranska	78	7	7	7	-	100	110
Saksa	80	7	7	6	-	100	247
Espanja	21	2	-	11	66	100	476
Yhteensä, %	61	8	6	8	18	100	
N	1050	143	98	131	313		1735

^a Akkulturaation kriteerit selitetään luvussa 5.3.

Integroituneiden osuus kaikista aineiston maastamuuttaneista on siis melko suuri, noin kolme viidesosaa. Tämä johtunee siitä, että tutkimuksiin osallistuminen on siis aina jossain määrin valikoivaa. Vastaajiksi tässäkin on todennäköisesti valikoitunut todelliseen tilanteeseen verrattuna enemmän niitä siirtolaisia, jotka ovat sopeutuneet uuteen maahan ja kulttuuriin hyvin, ja joilla on paljon kontakteja sekä paikallisiin ihmisiin että suomalaisiin Suomessa. Ne ulkomaalaiset ovat oletettavasti myös alttiimpia vastaamaan, jotka kokevat suomalaisuuden jollain tavoin erityisenä ja korostettavana. Ne, joilla ei ole aikomusta jäädä pysyvästi nykyiseen asuinmaahan, eivät välttämättä viitsi aina vastata tällaisiin kyselyihin. Myöskään ne, joilla ei ole juurikaan kontakteja paikallisiin, eivät ole varmaankaan kiinnostuneita osallistumaan tutkimuksiin. Hyvä esimerkki integroituneesta siirtolaisesta on seuraavan yli kymmenen vuotta Ranskassa asuneen suomalaisnaisen kommentti omasta suhtautumisestaan siirtolaisuuteen:

”Sana ’siirtolainen’ on minulle outo, sillä koen olevani maailmankansalainen. Tällä hetkellä asun Ranskassa ’pysyvästi’, mutta sopivan tilaisuuden tullen olen valmis lähtemään johonkin muuhun (kolmanteen, neljanteen jne.) maahan. Koska katson olevani hyvin pitkälle suomalais-ranskalainen, vaalin molempia kieliä, kulttuuria ja maan perinteitä. Lapseni ovat kaksoiskansalaisia, kaksikielisiä ja käyttäytyvät molemmissa maissa ’oikeiden’ rekistereiden edellyttämällä

tavalla. Jatkuva maidemme välillä tapahtuva yhteydenpito, työmatkat, lomamatkat jne. ovat normaalia elämää ja olisinkin varmasti 'pulassa' mikäli minulta otettaisiin jompi kumpi puoli pois."

Myös 26 vuotta Iso-Britanniassa asunut nainen kuvaa mielenkiintoisesti sopeutumistaan ja siteiden säilymistä Suomeen:

"Vaikka olen kotiutunut Englantiin erittäin hyvin, siteet Suomeen ovat vielä vahvat, koska siellä on paljon läheisiä sukulaisia ja ystäviä. Entinen kotipaikkani (pieni maatila) on autio, mutta se on vielä perheeni omistuksessa, joten meillä on aina siellä lomapaikka. Eläkkeelle jäätyämme aiomme viettää kesät Suomessa ja talvet Englannissa, joten siteet Suomeen eivät katkea. Vanhetessani suomalaiset ystävät Englannissa ovat tulleet läheisemmiksi ja tärkeämmiksi."

6.2. Suomalaisten siirtolaisten akkulturaatioon liittyviä tekijöitä

Akkulturaatioon vaikuttavia tekijöitä on todettu aikaisempien tutkimusten (esim. Tuomi-Nikula 1989a) perusteella olevan useita. Esimerkiksi siirtolaisen alkuresurssien (koulutus, kielitaito ja ammatillinen asema), siirtolaisuuden syyn, muuttoajan ja siirtolaisuusajan on havaittu vaikuttavan maahanmuuttajan sopeutumiseen.

Seuraavassa esitetään tuloksia akkulturaatioon vaikuttavista tekijöistä kyselyaineiston mukaan Iso-Britanniaan, Espanjan, Kreikan, Ranskan ja Saksan suomalaisista.

6.2.1. Muuton motiivit

Siirtolaisuuden syitä voidaan tarkastella sekä yhteiskunnan että yksityisten ihmisten näkökulmasta. Yksilötasolla on usein tapana puhua kuitenkin syiden sijasta muuton *motiiveista*, sillä se viittaa paremmin yksilöllisiin tarpeisiin ja tavoitteisiin kuin käsite *syyt*. (Korkiasaari 1992, 45.) Seuraavassa tarkastellaan suomalaisten siirtolaisten yksilöllisiä muuttomotiiveja ja akkulturaatiota eri motiivien perusteella. Käsitteitä ”syyt” ja ”motiivit” käytetään tässä rinnakkain tarkoittamaan yksittäisten ihmisten muuttoon vaikuttaneita tekijöitä.

Kyselylomakkeen kysymyksessä numero 24 kysyttiin muuton syytä (1 = ratkaisevasti, 2 = jonkin verran, 3 = ei lainkaan), kun henkilö muutti viimeksi kyseiseen maahan. Vaihtoehtoja oli 14 kappaletta ja sen lisäksi muu syy. Espanjansuomalaisilla oli vastaavien kysymysten lisäksi kaksi vaihtoehtoa, jotka koskivat Suomen verotusta ja kalliita elinkustannuksia sekä Espanjaa mukavampana paikkana viettää eläkepäiviä. Lopuksi kysyttiin mikä oli näistä kaikkein ratkaisevin syy muuttoon. Kaikki eivät olleet vastanneet kyseiseen kohtaan mitään, mutta pääättelemällä edellisistä muuton syytä koskevista vastauksista pystyi saamaan melko pätevän tulkinnan ratkaisevimasta syystä.

Taulukossa 4 tarkastellaan viimeisen ulkomaille muuton motiivia *tärkeimmän* syyn mukaan. Siinä muuttosyyt on jaettu kymmeneen ryhmään, jotka sisältävät eri vaihtoehtoja lomakkeen kysymyksestä 24. Ensimmäinen eli *huonot työmahdollisuudet Suomessa* on kyselylomakkeen vastaava kohta yksi. *Urakehitykseen* kuuluvat vaihtoehdot 2, 3 ja 5 eli hyvä työtilaisuus suomalaisen, paikallisen tai kansainvälisen yrityksen palveluksessa, projekti- tai komennustyö nykyisessä asuinmaassa sekä halu kehittyä ja edetä ammatissa. *Itsensä kehittäminen* sisältää vaihtoehdot 4, 6 ja 7 eli kesätyö, työharjoittelu tai opiskelu nykyisessä maassa ja halu oppia maan kieltä. Neljänteen ryhmään kuuluu lomakkeen kohdat 8 ja 9 eli *rakastuminen tai avioituminen* nykyiseen asuinmaalaiseen tai muuhun ulkomaalaiseen. Ryhmä viisi *Suomeen tyytymättömät* sisältää vaihtoehdot 12 ja 15 eli tyytymättömyyden oloihin, ilmastoon, yleiseen ilmapiiriin, verotukseen ja elinkustannusten kalleuteen. *Kokeilunhaluisiin* kuuluvat vaihtoehdon 11 (seikkailun-, vaihtelun tai kokeilunhalu) lisäksi 13 (ihastuminen maahan paikallisiin asukkaisiin) sekä 14 (ystävien tai sukulaisten muutto tai ”houkuttelu”). *Eläkkeelle jääminen* -ryhmässä on vaihtoehtoja, jotka olivat vain espanjansuomalaisten lomakkeessa. Tästä syystä muissa maissa (paitsi Iso-Britanniassa kaksi tapausta) ei näitä ollutkaan. Ryhmä sisältää vaihtoehdon ”Espanjassa mukavampi viettää eläkepäiviä” lisäksi ikään liittyvät oman terveyden sekä terveydelle paremman ilmaston vuoksi Espanjaan muuttaneet. *Muut syyt* sisältävät vaihtoehdon 10 henkilökohtaiset syyt, johon kuuluu mm. avioero ja uskonnollisen syyn vuoksi ulkomaille muuttaneet. Lisäksi puolison työn perässä, lasten koulutuksen tai syntymän takia sekä vanhempien mukana muuttaneet kuuluvat muihin syihin. Myös ne tapaukset, jotka eivät olleet vastanneet kysymykseen 24 kohtaan ”ratkaisevin syy” ovat viimeisessä ryhmässä.

TAULUKKO 4. Tärkein ulkomaille muuton syy eri maiden mukaan, %

Muuton motiivi (tärkein muutosyy)						
	I-B	Krei	Rans	Saksa	Esp	Yht.
1. Huonot työmahdollisuudet Suomessa	10	8	8	14	2	8
2. Urakehitys	14	2	16	16	4	11
3. Itsensä kehittäminen	13	2	14	13	3	9
4. Rakastuminen / avioituminen	46	66	47	38	3	35
5. Tyytymättömyys Suomeen	1	4	4	2	32	10
6. Kokeilun, seikkailun tai vaihtelun halu	10	11	5	11	12	10
7. Eläkkeelle jääminen	-	-	-	-	34	9
8. Muu syy (avioero, perhe, uskonto, jne.)	6	7	6	7	11	8
Yhteensä, %	100	100	100	100	100	100
N	753	149	110	247	476	1735

Naismuuttajamaat eli Iso-Britannia, Kreikka, Ranska ja Saksa erottuvat selvästi Espanjasta muuton motiiveissa. Rakastuminen ja avioituminen paikallisen tai muun ulkomalaisen kanssa tärkeimpänä muuton syynä on näissä maissa 38–66 prosenttia, kun Espanjassa vastaava luku on 3. Kun verrataan neljää edellistä maata keskenään, niin Kreikka erottuu niistä siinä, että siellä on vähiten urakehityksen ja itsensä kehittämisen takia lähteneitä ja selvästi eniten juuri rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneita. Saksassa on puolestaan eniten Suomen huonojen työmahdollisuuksien (14 %) ja oman urakehityksen (16 %) takia menneitä. Yhtä paljon urakehityksen vuoksi muuttaneita on myös Ranskassa. Espanjassa on tietenkin eniten eläkkeelle jääneitä ja Suomeen tyytymättömiä – ne ovatkin tärkeimpänä syynä kahdella kolmasosalla espanjansuomalaisista. Seuraavassa pari tyypillistä Espanjaan muuttaneen suomalaisen kommenttia muuttoon johdaneesta tilanteestaan:

”Vuosi vuodelta olin, huonon terveyteni tähden, talvisin pakotettu oleskelemaan sisätiloissa. Sitten aloitin (6 viikkoa - 8 viikkoa) pitkät talvilomat ja huomasin pärjääväni vähemmällä lääkityksellä ja voivani paljon paremmin. Nyt asun 7 kk Espanjassa. Elämäni laatu on tyydyttävä; kesät Suomessa (5kk) suuresti odotettu!”

”Suomessa eläkeläisiä ei kohdella tasavertaisesti ’aktiivi’ väestön kanssa (verotus) täällä sivistysvaltiossa on jopa erityisetuja eläkeläisillä ts. Suomessa eläkeläinen on ongelmajäte.”

Lisäksi eräs espanjansuomalainen kuvailee hyvin sitä, miksi vierailijat viihtyvät niin hyvin Espanjassa, ja minkälaisia ”siirtolaisia” suurin osa suomalaisista on:

”Suurin osa tuntemistani suomalaisista (ehkä 90 %) on ’muuttolintuja’, asuvat täällä talven. Pienelläkin eläkkeellä pärjää. Lämmityskausi ehkä 2 kuukautta, ruoka halpaa. Työkyvyttömyyseläkeläisillä ei ollenkaan veroa eläkkeestä - eläkeläiset saavat ilmaiset lääkkeet terveyskeskuksen kautta. Ennen tänne muuttoani kuvittelin, että täällä asuu ’ökyrikkaita’, veropakolaisia ym. Nyt olen huomannut, että asia on päinvastoin. Pienillä eläkkeillä pärjää hyvin ja ’pien-eläjiä’ on paljon. Terveydelliset syyt näyttävät olevan monilla kuten itselläniikin pääsyy oleskeluun.”

Muut merkittävät syyt espanjansuomalaisilla muuttoon ovat kokeilun-, seikkailun- tai vaihtelunhalu sekä muut syyt, mikä on 11 prosentilla tärkeimpänä muuttomotiivina. Rakastumisen tai avioitumisen lisäksi Espanjaan on lähtenyt huomattavasti muita maita vähemmän suomalaisia Suomen huonojen työmahdollisuuksien, urakehityksen sekä itsensä kehittämisen takia. Kaksi viimeistä ryhmää ovat pieniä myös Kreikassa.

Sukupuolen ja maan mukaan tarkasteltuna muuton tärkein syy on esitetty taulukossa 5. Maat on jaettu kahteen ryhmään: Espanjaan sekä naismuuttajamaihin, sillä kuten edellisestä taulukosta huomattiin, naismuuttajamaat eivät muuttosyyyn mukaan juurikaan eroa toisistaan. Kaikki maat huomioiden naisista selvä enemmistö, 42 prosenttia, on muuttanut rakastumisen tai avioitumisen myötä, kun miehillä sama luku on ainoastaan kolme prosenttia. Myös muut seuraavaksi tärkeimmät syyt (itsensä kehittäminen, seikkailunhalu, urakehitys, huonot työmahdollisuudet Suomessa) ovat naisilla samat kuin naismuuttajamaiden kohdalla. Tämä johtuu pitkälti siitä, että kyseisten maiden vastaajissa on naisia (N = 1178) niin paljon enemmän kuin espanjansuomalaisissa (N = 238). Miesten muuttosyissä koko aineistossa erottuvat, samoin kuin espanjansuomalaisilla miehillä, tyytymättömyys Suomeen ja eläkkeelle jääminen. Tämä puolestaan johtuu siitä, että aineistossa miehiä on pelkästään Espanjassa kolme kertaa enemmän kuin muissa maissa

yhteensä. Urakehitys on koko aineiston miehillä kolmanneksi yleisin muuttosyy; 15 prosenttia miehistä on muuttanut Suomesta omien töidensä takia. Naismuuttajamaiden miehillä tapausten lukumäärä on aineistossa sen verran pieni (N = 81), ettei muita kuin urakehityssyytä kannata myöhemmin analysoida.

TAULUKKO 5. Tärkein ulkomaille muuton motiivi sukupuolen ja maan mukaan, %

Muuton motiivi (tärkein muuttosyy)	Naismuut- tajamaat		Espanja		Koko aineisto		
	Na	Mi	Na	Mi	Na	Mi	Yht.
Huonot työmahdollisuudet Suomessa	10	11	2	2	9	4	8
Urakehitys	10	52	6	2	10	15	11
Itsensä kehittäminen	12	6	3	3	11	4	9
Rakastuminen / avioituminen (paikalli- sen tai muun ulkomaalaisen kanssa)	50	9	5	1	42	3	35
Tyytymättömyys Suomeen	1	6	26	38	5	30	10
Kokeilun, seikkailun tai vaihtelun halu	10	9	15	8	11	8	10
Eläkkeelle jääminen	-	1	29	38	5	29	9
Muu syy (avioero, perhe, uskonto, jne.)	7	6	14	8	8	8	8
Yhteensä, %	100	100	100	100	100	100	100
N	1178	81	238	238	1416	319	1735

Sukupuoli erottelee naismuuttajamaissa muuton tärkeimmän syyn kahden ryhmän kohdalla selvästi. Urakehitys on 52 prosentilla miehistä tärkeimpänä syynä ja naisista puolestaan 50 prosentilla rakastuminen tai avioituminen paikallisen tai ulkomaalaisen kanssa. Jälkimmäinen ryhmä on tutkimuksessa huomion arvoinen, sillä tapausten määrä on siinä 585. Kyseinen ryhmä otetaan seuraavaksi lähempään tarkasteluun, sillä läheskään kaikki naiset eivät ole muuttaneet ulkomaille ensimmäisen kerran rakastumisen takia, vaikka tärkeimmäksi syyksi sen ilmoittavat. Ennen kuin Suomi liittyi Euroopan Unioniin ja ”rajat aukesivat”, suomalaiset naiset tapasivat ulkomaalaisia miehiä enimmäkseen lomamatkoilla, työn tai työharjoittelun yhteydessä, kielikursseilla tai ollessaan au-pairina. Alkuperäinen muuttosyy on siis saattanut olla esimerkiksi kesätyö. Toisaalta myös nykyään suomalaisnaiset tapaavat ulkomaalaisia miehiä Suomen ulkopuolella, sil-

lä he matkustelevat paljon ja asuvat ulkomailla, mutta ennen 1990-lukua tämä oli korostuneempaa.

6.2.1.1. Rakastumisen ja avioitumisen vuoksi muuttaneiden naisten ”alkuperäiset” muuttosyyt

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin kysymyksen 14 yhteydessä ”missä ja miten tapasitte nykyisen puolisonne”, johon oli vastattu melko epämääräisesti. Toiset vastasivat pelkän kaupungin, mutta toiset puolestaan tarkemmin, esimerkiksi ”lomamatkalla Rhodoksella” tai ”opiskellessani Saksassa Heidelbergin yliopistossa”. Kyseisen kysymyksen avulla sai varsinkin Kreikan rakastuneista suomalaisnaisista selkeän kuvan: 61 prosenttia heistä tapasi nykyisen puolisonsa lomamatkalla Kreikassa. Aineiston muiden maiden naisista lomamatkalla tapasi puolisonsa ainoastaan 9–12 prosenttia. ”Pitempiaikainen oleskelu ulkomailla” oli Saksan ja Iso-Britannian suomalaisnaisilla molemmilla lähes 40 prosentilla vastauksena puolison tapaamiseen. Poikkeuksena muista maista on Ranska, jonka rakastuneista suomalaisnaisista yli kolmasosa tutustui nykyiseen puolisoonsa Suomessa. Toisaalta myös Saksassa asuvilla naisilla osuus oli 28 prosenttia. Ranskan suomalaisilla myös ”muu ulkomaanmatka” oli tapaamisen syynä 30 prosentilla.

Analysoimalla tarkemmin rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneita suomalaisnaisia pystytään havaitsemaan missä kontekstissa he ovat alun perin tavanneet tulevan puolisonsa. Ristiintaulukoimalla rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneet ja muut muuttoon vaikuttaneet syyt (lomakkeen kysymys 24) nähdään mitkä syyt ovat vaikuttaneet muuttoon ennen rakastumista ja avioitumista tai sen ohella (taulukko 6). Kreikan rakastuneista suomalaisnaisista siis suurin osa tapasi nykyisen puolisonsa lomalla Kreikassa. Tähän viittaa myös se, että kokeilun-, seikkailun- tai vaihtelunhalu (muuttomotiivien ryhmä kuusi) vaikutti muuttoon *ratkaisevasti tai jonkin verran* peräti 78 prosentilla Kreikassa asuvista suomalaisnaisista, jotka ovat merkinneet ratkaisevimaksi muuttosyyksi rakastumisen tai avioitumisen. ”Rakastuminen ensi silmäyksellä” kreikkalaiseen mieheen ja muutto Kreikkaan tämän luo viittaavatkin seikkailunhaluun. Vastaavasti itsensä kehittäminen vaikutti muuttoon *ratkaisevasti tai jonkin verran* 42 prosentilla ja tyytymättömyys Suomeen 32 prosentilla Kreikan suomalaisnaisista. Urakehitys ja Suomen huonot työmahdollisuudet eivät vaikuttaneet niin paljon kuin edelliset syyt, sillä niiden prosenttiosuudet ovat 20 ja 11 prosenttia.

TAULUKKO 6. Rakastumisen tai avioitumisen ohella vaikuttaneet muuttosyyt, %

Muuton motiivi, joka vaikutti muuttoon ratkaisevasti tai jonkin verran rakastumisen tai avioitumisen ohella, % ^a	MAA				Kaikki (%)	N
	Kreikka	Saksa	Ranska	Iso-Brit.		
Huonot työmahdollisuudet Suom.	11	13	4	14	12	73
Urakehitys	20	16	14	20	20	115
Itsensä kehittäminen	42	56	33	47	47	277
Tyytymättömyys Suomeen	32	13	13	22	22	126
Kokeilun- tai seikkailunhalu	78	41	33	50	52	303
Rakastuneita tai avioituneita (N)	98	93	52	342		585

^a Henkilö saattoi valita useita vaihtoehtoja muuton motiiviksi – ks. liitteenä oleva kyselylomake

Kuten taulukosta huomataan, erityisesti Iso-Britanniassa ja Saksassa rakastuneilla suomalaisnaisilla itsensä kehittäminen on vaikuttanut merkittävästi muuttoon rakastumisen tai avioitumisen ohella. Kuten yllä mainittiin, pitempiaikainen oleskelu ulkomailla oli näiden maiden kohdalla tärkein puolison tapaamiskonteksti suomalaisnaisilla. Tämä tarkoittanee opiskelua, työharjoittelua tai kesätyötä. Itsensä kehittämiseen ja seikkailuun sisältyy myös au pairiksi meno, ja juuri viimeksi mainittuihin maihin on nuoria naisia lähtenyt melko paljon Suomesta au pairiksi viettämään välivuotta opiskeluista tai oppimaan paremmin saksan tai englannin kieltä.

Ranskan rakastuneet suomalaisnaiset siis tapasivat puolisonsa useimmin sekä Suomessa että ”muulla ulkomaanmatkalla”. Itsensä kehittäminen ja seikkailunhalu olivat puolestaan molemmat muuttosyyinä 33 prosentilla naisista rakastumisen tai avioitumisen ohella. Tästä voi päätellä sen, että suomalaisnaiset ovat muuttaneet Ranskaan pysyvästi tavattuaan puolisonsa joko Suomessa tai ulkomaanmatkalla, mikä tarkoittanee lyhyttä työmatkaa (esimerkiksi lentoemännät), kielikurssia tai muuta vastaavaa.

Edellä kerrotun perusteella voi tehdä sen johtopäätöksen, että ennen ulkomaalaisen miehen löytämistä suomalaisnaiset ovat lähteneet ulkomaille nuorina, suoraan ylioppilastutkinnon jälkeen tai sitten koulutettuaan itseään lisää muutaman vuoden kuluttua. Vajaa viidesosa aineiston ulkomaalaiseen rakastuneista naisista on tavannut puolisonsa Suomessa. Tarkkoja lukuja, eli sitä kuinka moni nainen on ennen ulkomaalaisen miehen löytämistä esimerkiksi lähtenyt opiskelemaan kieltä, on luonnollisesti vaikea arvioida. Joka tapauksessa työsyys eli esimerkiksi oma urakehitys ei ole ollut aluksi tärkeimpänä muuttomotiivina. Suomeen ulkomaalaisten miesten on ollut aina hankalaa muuttaa asumaan, sillä kieliongelmiensa vuoksi vierasmaalaisen on vaikeaa tai lähes mahdotonta saada töitä Suomesta, vaikka olisikin melko hyvin koulutettu. Tämän vuoksi naiset ovat usein ”uhrautuneet” ja muuttaneet miehensä mukana ulkomaille joko kotirouviksi tai tekemään töitä, jotka eivät ole vastanneet heidän koulutustaan.

Seuraavassa muutama esimerkki suomalaisnaisten muuttosyistä ulkomaille. Kaikki heistä ovat tutustuneet ulkomaiseen puolisoonsa alun perin nuorena Suomen rajojen ulkopuolella.

”Olin rakastunut kreikkalaiseen ja kaukosuhde jatkunut 5 vuotta (kirjein, puheluin, tapaamisin). Sain opiskelut päätökseen ja päätin ’nyt tai ei milloinkaan’.”

”Lähdin tänne oikeastaan vain vuodeksi au pairiksi, tunsin sitten oloni hyvin kotoisaksi ja minulla oli saksalainen poikaystävä (ja on edelleen, menemme pian naimisiin), aloin opiskella ja jäin siis tänne.”

”Olin viettänyt kaksi vuotta Britanniassa au pairina / opiskelijana. Edessä olisi ollut muutto takaisin Suomeen, ilman rakastettuani. Päätimme mennä naimisiin, että saisin jäädä Britanniaan.”

”Tapasin nykyisen mieheni vuonna 1990 vaihto-opiskelijavuonna. Valmistuttuani Suomessa vuonna 1993 olin ’vapaa’ harkitsemaan tulevaisuuden työpaikkaa / asuinmaata ja päätimme antaa suhteellemme mahdollisuuden.”

6.2.1.2. Muuton motiivit ja akkulturaatio

Edellä käsiteltiin muuton motiiveja maittain ja todettiin, että naismuuttajamaiden naisilla rakastuminen tai avioituminen ulkomaalaisen kanssa oli selvästi yleisin muuttomotiivi aineiston mukaan. Miehillä korostuivat työsytyt ja Espanjassa puolestaan eläkesyyt sekä tyytymättömyys Suomeen. Seuraavassa (taulukko 7) tarkastellaan suomalaisten siirtolaisten akkulturaatiota muuton tärkeimpien motiivien mukaan.

TAULUKKO 7. Akkulturaatio tärkeimmän muuttosyyän mukaan, kaikki maat yhteensä, %

Muuton motiivi (tärkein muuttosyy)	AKKULTURAATIO ^a						Yht.	N
	Int	Ma	Va	Isol	Vier			
Huonot työmahdollisuudet Suomessa	71	6	7	12	4	100	137	
Urakehitys	69	8	8	11	4	100	183	
Itsensä kehittäminen	74	9	6	8	4	100	160	
Rakastuminen / avioituminen (paikallisen tai muun ulkomaalaisen kanssa)	76	12	8	4	1	100	604	
Tyytymättömyys Suomeen	28	3	-	9	61	100	173	
Kokeilun, seikkailun tai vaihtelun halu	60	10	6	8	16	100	181	
Eläkkeelle jääminen	10	1	-	9	80	100	162	
Muu syy (avioero, perhe, uskonto, jne.)	55	8	4	13	20	100	135	
Yhteensä, %	61	8	6	8	18	100		
N	1050	143	98	131	313		1735	

^a Akkulturaation kriteerit selitetään luvussa 5.3.

Lyhenteiden selitykset: Int = integraatio, Ma = melkein assimiloitunut,

Va = vasta-akkulturaatio, Isol = isolaatio, Vier = vierailijat

Tärkeimmän muuttosyyän perusteella tarkasteltuna sopeutuminen uuteen maahan osoittaa, että rakastumisen tai avioitumisen sekä itsensä kehittämisen vuoksi muuttaneet ovat sopeutuneet parhaiten. Edellisessä ryhmässä on integroituneita ja melkein assimiloituneita 88 prosenttia ja jälkimmäisessä 83 prosenttia. Vastaavasti isoiloituneita on näissä ryhmissä neljä ja kahdeksan prosenttia. Seuraavaksi parhaiten ovat sopeutuneet huonojen työmahdollisuuksien ja urakehityksen takia muuttaneet; integroituneita ja melkein assimiloituneita on molemmissa yhteensä 77 prosenttia.

Isoloituneita puolestaan on näissä ryhmissä 12 ja 11 prosenttia, eli hieman enemmän kuin parhaiten integroituneissa.

Kun katsotaan muuttosyytä ja sopeutumista pelkästään naismuuttajamaiden osalta, nousee kokeilun-, seikkailun-, tai vaihtelunhalu kolmanneksi parhaaksi sopeutumisyhmäksi. Tämä johtuu siitä, että Espanjan ”seikkailijoista” on vähän yli puolet vierailijoita – se puolestaan laskee koko aineistossa sekä integroituneiden että melkein assimiloituneiden suhteellista osuutta. Ilman Espanjaa seikkailijoista on 72 prosenttia integroituneita ja 14 prosenttia melkein assimiloituneita, mikä on suurin suhteellinen osuus kaikissa ryhmissä.

Eniten isoloituneita (13 %) on muiden syiden vuoksi muuttaneissa ja pelkästään Espanjassa luku on jopa 24 prosenttia. Tämä johtuu siitä, että jos muuttaa uuteen maahan esimerkiksi avioeron takia tai suomalaisen perheen mukana, niin ei ole välttämättä yhtä helppoa saada kontakteja ja luoda ”sopeutumiskanavia” kuin sellaisella, joka muuttaa avioitumisen vuoksi paikallisen kulttuurin edustajan kanssa.

Vierailijoita on selvästi eniten Suomeen tyytymättömissä (61 %) ja eläkkeelle jääneissä (80 %). Tämä johtuu siitä, että espanjansuomalaisista on vierailijoita kaksi kolmasosaa ja espanjansuomalaisten selvästi tärkeimmät muuttosyyt ovat tyytymättömyys Suomeen sekä eläkkeelle jääminen, kuten edellä mainittiin. Integroituneita ja melkein assimiloituneita on tästä syystä vähiten juuri näissä kahdessa ryhmässä. Espanjansuomalaisista parhaiten ovat integroituneet rakastumisen tai avioitumisen, urakehityksen sekä seikkailun vuoksi muuttaneet. Frekvenssit ovat kuitenkin melko pieniä integroituneiden osalla, sillä espanjansuomalaisista on suurin osa vierailijoita. Melkein assimiloituneita suomalaisia Espanjassa ei asu juuri lainkaan.

6.2.1.3. Rakastumisen tai avioitumisen ja muiden syiden vuoksi muuttaneiden naisten akkulturaatio

Aineiston suurimman ryhmän muodostavat ne suomalaisnaiset, jotka ovat muuttaneet nykyiseen asuinmaahansa rakastuttuaan tai avioituttuaan paikallisen tai muun ulkomalaisen kanssa. Heitä on naismuuttajamaissa peräti 585 tapausta eli 34 prosenttia koko aineistosta. Luvussa ei ole mukana Espanjaa – siellä on 11 rakastumisen vuoksi muutta-

nutta naista. Tapaukset jakaantuvat seuraavasti: Kreikassa 98, joka on 66 prosenttia kaikista kreikansuomalaisista, Ranskassa 52 (47 % ranskansuomalaisista), Iso-Britanniassa 342 (45 %) ja Saksassa 93 (38 %).

Rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneista naisista on integroituneita 77 prosenttia ja melkein assimiloituneita 12 prosenttia. Luvut ovat hieman korkeammat kuin naismuuttajamaiden muilla naisilla, eli niillä, joiden tärkein muuttosyy on muu kuin rakastuminen tai avioituminen. Isoloituneita on vastaavasti muutaman prosentin vähemmän kuin ensin mainitulla ryhmällä (taulukko 8). Rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneet ovat siis sopeutuneet hieman paremmin kuin muut naiset naismuuttajamaissa. Suurta eroa ei näiden välillä kuitenkaan ole.

TAULUKKO 8. Naismuuttajamaiden naisten akkulturaatio muuton motiivin mukaan (rakastuminen tai avioituminen ja muut syyt omina ryhminä), %

Muuton motiivi	AKKULTURAATIO ^a				Yht.	N
	Int	Ma	Va	Isol		
Rakastuminen tai avioituminen	77	12	8	4	100	585
Muut syyt	74	10	8	8	100	593
Yhteensä, %	75	11	8	6	100	
N	886	128	92	72		1178

^a Akkulturaation kriteerit selitetään luvussa 5.3.

Lyhenteiden selitykset: Int = integraatio, Ma = melkein assimiloitunut, Va = vasta-akkulturaatio, Isol = isolaatio

Miksi muiden syiden vuoksi muuttaneet naiset eivät ole sopeutuneet aivan yhtä hyvin kuin rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneet? Selitystä voi hakea huonojen työmahdollisuuksien ja urakehityksen vuoksi muuttaneista naisista. Näiden ryhmien sopeutuminen (taulukko 9) on naismuuttajamaissa jonkin verran huonompaa kuin rakastumisen tai avioitumisen sekä itsensä kehittämisen takia muuttaneitten naisten. Myös Björklund (1998, 202) tuli siihen tulokseen tutkiessaan sveitsinsuomalaisia, että urahakuiset suomalaissiirtolaiset viihtyvät Sveitsissä huonommin kuin muut ryhmät.

TAULUKKO 9. Naismuuttajamaiden naisten akkulturaatio tärkeimmän muuttosyy-
mukaan, %

Muuton motiivi (tärkein muuttosyy)	SOPEUTUMINEN ^a				Yht.	N
	Int	Ma	Va	Isol		
Huonot työmahdollisuudet Suomessa	74	6	7	14	100	118
Urakehitys	67	10	12	12	100	122
Itsensä kehittäminen	78	10	7	5	100	142
Rakastuminen / avioituminen (paikalli- sen tai muun ulkomaalaisen kanssa)	77	12	8	4	100	584
Tyytymättömyys Suomeen	80	20	-	-	100	15
Kokeilun, seikkailun tai vaihtelun halu	71	13	8	7	100	119
Eläkkeelle jääminen	-	-	-	100	100	1
Muu syy (avioero, perhe, uskonto, jne.)	78	12	5	5	100	77
Yhteensä, %	75	11	8	6	100	
N	886	128	92	72		1178

^a Akkulturaation kriteerit seolitetaan luvussa 5.3.

Lyhenteiden selitykset: Int = integraatio, Ma = melkein assimiloitunut,
Va = vasta-akkulturaatio, Isol = isolaati

Taulukosta havaitaan, että huonoiten akkulturoituneet naiset ovat muuttaneet urakehityksen ja Suomen huonojen työmahdollisuuksien takia. Esimerkiksi urakehityksen vuoksi muuttaneista on isoiloitunut tai vasta-akkulturoitunut yhteensä 24 prosenttia, kun rakastuneitten tai avioituneitten vastaava luku on 12 prosenttia. Merkittävin tämä ero on Iso-Britannian suomalaisnaisilla, sillä siellä urakehityksen ja Suomen huonojen työmahdollisuuksien vuoksi muuttaneista on isoiloituneita tai vasta-akkulturoituneita yhteensä 20 prosenttia, kun vastaava rakastumisen ja avioitumisen takia muuttaneilla vain 10 prosenttia. Työsyiden lisäksi kokeilun-, seikkailun- tai vaihtelunhalu tärkeimpänä muuttomotiivina näyttää olevan naisilla syynä huonompaan akkulturaatioon verrattuna avioituneiden vastaavaan, sillä ensin mainitulla ryhmällä vasta-akkulturoituneita ja isoiloituneita yhteensä 15 prosenttia.

Verrattaessa Iso-Britanniaan, Kreikkaan, Ranskaan ja Saksaan rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneita suomalaisnaisia keskenään (taulukko 10), maat eroavat toisistaan jonkin verran. Erot maiden välillä eivät kuitenkaan ole kovin suuria. Kreikassa asuvissa suomalaisnaisissa on pienin määrä integroituneita, mutta eniten sekä melkein assimiloituneita että vasta-akkulturoituneita.

TAULUKKO 10. Rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneiden naisten sopeutuminen muihin maihin paitsi Espanjaan, %

MAA	AKKULTURAATIO ^a				Yht.	N
	Int	Ma	Va	Isol		
Iso-Britannia	78	12	6	4	100	342
Kreikka	68	15	12	4	100	98
Ranska	83	2	10	6	100	52
Saksa	80	10	9	2	100	93

^a Akkulturaatiorit kriteerit selitetään luvussa 5.3.

Lyhenteiden selitykset: Int = integraatio, Ma = melkein assimiloitunut, Va = vasta-akkulturaatio, Isol = isolaatio

Mikä on sitten syynä siihen, että Ranskan suomalaisnaisissa on niin vähän melkein assimiloituneita? Ja miksi Kreikan suomalaisnaisista niin moni haluaisi muuttaa takaisin Suomeen, eli miksi vasta-akkulturoituneita on melko paljon?

Ranskansuomalaisissa on melko vähän (N = 52) tapauksia rakastuneissa tai avioituneissa naisissa. Siitä huolimatta melkein assimiloituneiden pieni määrä (2 %) on huomioitava. Siihen ei löytynyt aineistosta mitään selittävää tekijää. Lisäksi se ihmetyttää, kun aiemmin luvussa 3.5. puhuttiin Ranskan noudattamasta assimilaatiopolitiikasta – tämä tulos ei kuitenkaan tue näkemystä kyseisen maan maahanmuuttopolitiikasta. Saattaa olla, että Ranskan korostama tasa-arvo (kuten heidän assimilaatiopolitiikkansa sanottiin olevan) on integroivampaa aviopuolisoiden välillä kuin muissa tutkimuksen maissa.

Vasta-akkulturoituneiden suurinta määrää Kreikassa voidaan selittää heidän elämäntilanteellaan. Siellä asuvista rakastuneista tai avioituneista suomalaisnaisista suurin osa

on asunut maassa jo melko kauan (71 % yli 10 vuotta) ja he ovat ehtineet sopeutua maahan hyvin. Toisaalta monet heistä ovat sen ikäisiä, 44 prosenttia 26–40 -vuotiaita (liite 2, liitetaulukko 5), että heidän vanhempansa ovat jo ehtineet eläkkeelle. Siinä vaiheessa usein ajatellaan, että haluaisi muuttaa lähemmäksi ikääntynyttä ja mahdollisesti sairastelevaa isää tai äitiä. Lisäksi usealla omat lapset alkavat olla jo siinä iässä, että heille haluttaisiin antaa suomalainen koulutus tai opettaa enemmän myös suomalaista kulttuuria muuttamalla Suomeen. Paluutoiveen syy saattaa olla myös esimerkiksi eläkepäivien vietto ”kauniissa” Suomessa. Seuraavassa muutaman vasta-akkulturoituneen kreikansuomalaisen naisen vastaus kysymykseen: ”Mitä kaipaa eniten Suomesta?”

”Perhettäni! Järjestelmällisyyttä yhteiskunnassa, asioiden toimivuutta, elintasoa ja luonnon puhtautta.”

”Puhdasta luontoa, järjestelmällisyyttä, hyviä koulutusmahdollisuuksia lapsille, terveydenhuoltojärjestelmää, saunaa, kesämökkeilyä, yleensä juhlien viettoa (joulu, juhannus).”

”Kaikkea mahdollista, esim. omia vanhempia, sisarusia, ystäviä, suomalaista ruokaa, saunaa. Yleensä ottaen kaikkea, mikä liittyy suomalaiseen elämäntapaan ja kulttuuriin, ja tietysti Suomen kaunista kesää ja luontoa.”

Vaikka uuteen maahan oltaisiinkin sopeuduttu jo melko hyvin, niin Suomesta ikävöidään siirtolaisten keskuudessa ennen kaikkea omia sukulaisia ja suomalaista luontoa. Suomalaisen koulutuksen hyvää tasoa, puhtautta ja järjestelmällisyyttä tunnutaan kaipaavan ennen kaikkea Kreikassa.

6.2.2. Akkulturaatio sukupuolen mukaan

Akkulturaatiotutkimusten tulokset vaihtelevat, kun tarkastellaan sopeutumista sukupuolen mukaan. Koirasen (1966), Anttosen (1984) sekä Tuomi-Nikulan (1989a) tutkimusten mukaan naiset akkulturoituvat miehiä nopeammin ja huonoimmin akkulturoituneita ovat naimattomat miehet. Tässä aineistossa miehiä on naismuuttajamaissa paitsi Espanjassa niin vähän (N = 81), ettei kunnollisia sopeutumisvertailuja sukupuolten välillä voida tehdä.

TAULUKKO 11. Sopeutuminen sukupuolen mukaan, naismuuttajamaat ja Espanjan erikseen, %

Maa	Sukupuoli	AKKULTURAATIO ^a					Yht.	N
		Int	Ma	Va	Isol	Vier		
Naismuuttajamaat	Nainen	75	11	8	6	-	100	1178
	Mies	78	10	5	7	-	100	81
	Yhteensä, %	75	11	8	6	-	100	
	N	949	136	96	78	-		1259
Espanja	Nainen	27	3	-	13	58	100	238
	Mies	16	-	-	9	74	100	238
	Yhteensä, %	21	2	-	11	66	100	
	N	101	7	2	53	313		476

^a Akkulturaation kriteerit selitetään luvussa 5.3.

Lyhenteiden selitykset: Int = integraatio, Ma = melkein assimiloitunut, Va = vasta-akkulturaatio, Isol = isolaatio, Vier = vierailijat

Sukupuolen mukaan akkulturaatiota tarkasteltaessa (taulukko 11) ei voida havaita suurta eroa muiden maiden kohdalla. Miehistä 78 prosenttia ja naisista 75 prosenttia on integroitunut. Sen sijaan naisista on vasta-akkulturoituneita muutama prosenttiyksikkö miehiä enemmän. Espanjan kohdalla hajontaa sukupuolten välillä löytyy hieman enemmän. Espanjansuomalaisista naisista on integroitunut yli neljäsosa, kun miehistä kuudesosa. Miehistä puolestaan on vierailijoita jopa 74 prosenttia, kun naisia 58 prosenttia. Naisista on isoituneita hieman enemmän kuin miehistä, samoin kuin melkein assimiloituneista, joita naisista on 3 prosenttia ja miehistä vain yksi tapaus. Kun vierailijoita ei lasketa mukaan, sopeutuminen on lähes samanlaista: sekä naisista että miehistä 64 prosenttia on integroitunut. Naisista seitsemän ja miehistä yksi prosentti on melkein assimiloitunut. Isoituneita on espanjansuomalaisissa naisissa 31 ja miehissä 35 prosenttia.

Aiemmin tarkasteltiin muuton motiiveja naismuuttajamaissa ja Espanjassa erikseen (taulukko 4). Naiset muuttivat selkeästi miehiä enemmän rakastumisen tai avioitumisen vuoksi, minkä perusteella naisten olisi olettanut sopeutuvan miehiä paremmin.

Miesten (naisia parempi) integroituminen johtunee siitä, että työsyiden vuoksi muuttaneet miehet ovat saaneet paljon paikallisia kontakteja työkavereiden kautta. Lähemmän tarkastelun jälkeen työsyiden takia muuttaneissa isoloituneissa olikin suhteessa enemmän naisia kuin miehiä. On kuitenkin vielä todettava, että miehiä oli melko vähän naismuuttajamaissa kunnollisen vertailun suorittamista varten.

Muuttosyyt ovat espanjansuomalaisilla miehillä ja naisilla puolestaan melko samanlaiset. Miehet ovat muuttaneet Espanjaan jonkin verran naisia enemmän eläkesyiden ja Suomeen tyytymättömyyden takia. Nämä kaksi muuttomotiivia ovatkin hyvin hallittavia espanjansuomalaisilla siirtolaisilla. Tästä syystä myöskään sukupuolten välillä ei ole suurta eroa sopeutumisessa. Miehistä on enemmän vierailijoita todennäköisesti sen takia, että miehet lähtevät Espanjaan naisia useammin juuri edellä mainittujen syiden takia. Suomeen tyytymättömät ja eläkeläiset kun yleensä palaavat kesäisin ihailemaan Suomen luontoa ja tapaamaan sukulaisiaan. Espanjansuomalaisissa naisissa on integroituneita ja melkein assimiloituneita hieman enemmän kuin miehistä. Tämä johtuu siitä, että rakastumisen, työsyiden ja seikkailun vuoksi muuttaneet naiset ovat sopeutuneet melko hyvin verrattuna muihin ryhmiin.

6.2.3. Kielitaidon vaikutus akkulturaatioon

Siirtolaiselle toiseen maahan muuttaminen merkitsee uuden kielen oppimista tai koulussa opitun kielen ottamista käyttöön jokapäiväisessä elämässä. Uuden maan kielen hallitseminen lisää itsevarmuutta erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Näin kielitaito vaikuttaa luonnollisesti siihen, kuinka joustavasti sopeudutaan toiseen maahan ja kulttuuriin. Kielitaidon lisäksi on sopeutumisen kannalta tärkeää osata myös kieleen ja käyttäytymiseen liittyviä näkymättömiä koodeja. (Martin 1999, 14.) Näitä koodien ja sääntöjen hallitsemista ei tässä kuitenkaan tutkittu, vaan tarkasteltiin sopeutumista jakamalla kielitaito (ks. lomakkeen kysymys 41) kahtia täydellisesti tai hyvin kieltä osaaviin sekä niihin, jotka puhuvat paikallista kieltä huonommin, eli melko hyvin, melko huonosti tai ei juuri lainkaan. Kielitaidon arvioiminen on hyvin subjektiivista, sillä toisilla on tiukemmat kriteerit omasta kielitaidostaan kuin toisilla.

Paikallisen maan kielen osaaminen näyttää vaikuttavan suomalaisten siirtolaisten sopeutumiseen uuteen maahan (taulukko 12). Samaan tulokseen on päätynyt mm. Tuomi-

Nikula (1989a, 163). Hänen mukaansa valtakulttuurin edustajien asennoituminen on tylympää huonosti paikallista kieltä puhuvaa kohtaan kuin sellaista, joka taitaa kieltä paremmin. Myös Hoffrén (1999, 36) tuli samaan tulokseen tutkiessaan ranskansuomalaisten akkulturaatiota. Hänen mielestään varsinkin siirtolaisuusajan alku on ranskaa taitamattomille suomalaisille hankalaa, sillä Ranskassa ei yleensä osata englantia kovin hyvin. Kielen osaamattomuus saattaa aiheuttaa eristäytyneisyyden tunnetta ja jopa vihamielisyyttä uutta asuinmaata kohtaan, sillä arkipäivän rutiinien hoitaminen voi olla turhauttavaa huonolla kielitaidolla. Suomalaisparien sopeutuminen tapahtuu Ranskassa hitaammin kuin muiden suomalaisten, sillä suomalaisuus ja suomen kieli säilyvät näissä perheissä useimmiten pisimmän aikaa. (Hoffren 1999, 36 ja 57.) Myös kyselyaineiston mukaan paikallisen kielen hallitsemisella ja akkulturaatiolla on yhteys. Esimerkiksi eräs saksansuomalainen painottaa hyvän kielitaidon merkitystä sopeutumisessa.

”Olen sitä mieltä, että viihtyvyys vieraassa maassa korreloi kielitaidon kanssa... Saksan kielen taito varsinkin suomalaisten keskuudessa on valitettavasti hyvin huono. Suomalaiset eivät viitsi opetella saksan kieltä kunnolla. He ääntävät sitä täysin suomalaisittain, he puhuvat saksaa kieliopillisesti erittäin heikosti. Vaikka olisi asuttu jo yli 30 v. Saksassa, artikkelit sanotaan päin mäntyä. Pohjois-Saksan suomalaisten olen kuullut puhuvat täydellisemmin saksan kieltä. Näin huonolla kielitaidolla ei sitten tietysti lueta saksalaista kirjallisuutta, ei käydä teattereissa, yms. Ystävät ovat vain suomalaisia.”

TAULUKKO 12. Akkulturaatio sen mukaan miten osaa paikallisen maan kieltä, %

Maa	Osaa paikallisen maan kieltä	AKKULTURAATIO ^a					Yht.	N
		Int	Ma	Va	Isol	Vier		
Muut maat	Täydellisesti/hyvin	77	11	7	5	-	100	1082
	Huonommin/ei juuri lainkaan	63	9	12	16	-	100	145
	N	924	134	93	76	-		1227
Es-panja	Täydellisesti/hyvin	56	8	3	3	30	100	61
	Huonommin/ei juuri lainkaan	18	1	-	12	69	100	329
	N	94	7	2	41	246		390

^a Akkulturaation kriteerit selitetään luvussa 5.3.

Lyhenteiden selitykset: Int = integraatio, Ma = melkein assimiloitunut, Va = vasta-akkulturaatio, Isol = isolaatio, Vier = vierailijat

Naismaiden kohdalla täydellisesti tai hyvin paikallista kieltä puhuvien osuus on huomattavasti suurempi kuin niillä jotka puhuvat kieltä huonommin tai ei juuri lainkaan. Ensin mainitusta ryhmästä integroituneita ja melkein assimiloituneita on yhteensä 88 prosenttia, kun jälkimmäisessä vain 72 prosenttia. Samoin isoituneita on selvästi vähemmän paremmin kieltä hallitsevilla. Eri maita verrattaessa Kreikassa kielitaito vaikutti sopeutumiseen vähiten. Syynä tähän on todennäköisesti se, että suurin osa kreikan-suomalaisista naisista on naimisissa paikallisen miehen kanssa. Puoliso, joka edustaa valtakulttuuria puolestaan edistää sopeutumista, kuten aiemmin todettiin. Ranskassa kielitaidon merkitys korostui sopeutumisessa eniten, mutta toisaalta siellä kieltä huonommin osaavien frekvenssi on melko pieni (N = 20) jotta sitä voisi verrata kunnolla paremmin kieltä osaaviin. Espanjassa kielitaidon merkitys akkulturaatioon näyttää olevan suurin verrattuna aineiston muihin maihin. Tosin täydellisesti tai hyvin espanjaa osaavia ei ole kuin noin kahdeksasosa koko aineiston espanjansuomalaisista. Paikallisen maan kielen taito on siis espanjansuomalaisilla todella huono verrattuna naismuuttajamaiden suomalaisiin. Toisaalta espanjansuomalaiset ovat asuneet nykyisessä maassaan melko vähän aikaa (46 % alle kolme vuotta) ja heidän asumisensa on monessa tapauksessa vain tilapäistä. Tällöin ei paikallisen kielen oppiminen tunnu niin tärkeältä verrattuna vakinaisesti asuviin ja yhteiskuntaan integroitumiseen pyrkiviin.

Sillä ei vaikuttanut olevan merkitystä sopeutumiseen, lukiko tai opiskeliko nykyisen maan kieltä Suomessa koulussa tai muussa oppilaitoksessa (lomakkeen kysymys 43). Kaiken kaikkiaan paikallisen maan kielen hallitsemisella on merkitystä siirtolaisten sopeutumiseen.

6.2.4. Siirtolaisuusaika ja akkulturaatio

Siirtolaisuusajan on myös todettu vaikuttavan akkulturaatioon. Björklund mittasi sveitsinsuomalaisten viihtyvyyttä asumisajan perusteella, ja hänen mukaan ”mitä kauemmin suomalainen on asunut Sveitsissä, sen paremmin hän viihtyy” (Björklund 1998, 196). Tuomi-Nikulan tutkimuksen mukaan pisimpään maassa asuneet suomalaiset integroituivat Saksaan parhaiten, mutta erot akkulturaatiossa siirtolaisuusajan perusteella ovat kuitenkin vain ”pieniä aste-eroja, eivät eri sopeutumistasoja” (Tuomi-Nikula 1989a, 164–165). Pitkä siirtolaisuusaika ei silti yksinään edesauta sopeutumista – samanaikai-

sesti siihen vaikuttavat mm. ihmissuhteet, henkilökohtaiset ominaisuudet ja elämänmuutokset. Eräs Iso-Britanniassa asuva suomalainen kuvaa omaa ajan myötä tapahtunutta sopeutumistaan ja paikallisen kulttuurin sisäistämistä. Suomi ei kuitenkaan ole unohtunut kokonaan:

”Meni noin 5 vuotta ja sitten huomasin nauravani Englantilaisille komedioille. Toinen viisi vuotta ja tykkäsin ’sausages’, Baked Beans are still no-go after 25 years, yet are the staple diet of the Brits. 20-vuotta ja nyt katselen Suomen TV:tä enkä ymmärrä enää huumoria! Ensimmäiset 20 vuotta toin jälkiuuni-leipää matkalaukullisen Suomesta tullussani pakasteeseen. Nyt pärjään jo sillä että Suomessa ollessani syön mahdollisemman paljon mitä en täällä saa. Turun saaristossa, kauniina kesäpäivänä meren kimaltaessa, harmaiden kallioiden kupeessa on maailman kaunein näköala. Joskus täällä Lontoossa tuoksuu Suomen tuulet ja silloin on ihanaa vetää henkeä.”

TAULUKKO 13. Akkulturaatio asumisajan mukaan naismuuttajamaissa, %

Asumisaika nykyisessä asuin- maassa	AKKULTURAATIO ^a				Yht.	N
	Int	Ma	Va	Isol		
0–2 vuotta	65	3	9	23	100	139
3–9 vuotta	71	8	12	9	100	311
10–19 vuotta	75	15	7	4	100	255
20–29 vuotta	79	13	6	2	100	283
Yli 30 vuotta	83	11	4	1	100	271
Yhteensä, %	75	11	8	6	100	
N	949	136	96	78		1259

^a Akkulturaation kriteerit selitetään luvussa 5.3.

Lyhenteiden selitykset: Int = integraatio, Ma = melkein assimiloitunut, Va = vasta-akkulturaatio, Isol = isolaatio

Taulukosta 13 puuttuu Espanja, sillä suurin osa espanjansuomalaisista on vierailijoita, jotka asuvat maassa vain tilapäisesti eikä Espanja siten sopeudu analyysiin asumisajan mukaan. Taulukosta huomataan, että mitä kauemmin siirtolainen on asunut maassa, sitä

paremmin on integroiduttu. Samoin isoituneiden osuus putoaa selvästi asumisajan pidentymisen myötä. Melkein assimiloituneiden kohdalla on mielenkiintoista se, että heidän osuutensa akkulturaation eri tasoista kasvaa 10–19 asumisvuoteen asti, mutta pienenee sen jälkeen. Tämän perusteella sopeutuminen ei ole mikään ”jatkumo”, joka kehittyy tasaisesti kohti assimilaatiota (kuten vanhemmissa akkulturaatioteorioissa uskottiin), vaan prosessi, jossa käydään läpi Tuomi-Nikulan (1989a, 166–174) kuvaamia sopeutumisen vaiheita. Ensimmäisen polven suomalaisille assimiloituminen onkin lähes mahdottomuus, sillä omien juurien kaipaaminen alkaa hyvin monilla eläkeiän lähestyessä. Myös vasta-akkulturoituneiden osuus viittaa samaan asiaan, sillä heitä on eniten 3–9 vuotta maassa asuneissa (12 %), mutta osuus vähenee neljään prosenttiin yli 30 vuotta asuneiden kohdalla. Vasta-akkulturaatio voisi tässä vastata Tuomi-Nikulan sopeutumisprosessin *konfliktin eli identiteetikriisin kautta* (ks. luku 3.3.), jolloin herää vastustus muutospaineita kohtaan, epävarmuus omasta identiteetistä ja halu elvyttää kontakteja sukulaisiin ja ystäviin Suomessa (Tuomi-Nikula 1989a, 170). Eräs saksansuomalainen kuvaa hyvin tällaista tilannetta:

”Vanhentuessani kaipaan enemmän kanssakäymistä Suomen/suomalaisten kanssa. Uskon luuloon / kokemukseen tai mikä se on, että joskus haluaa ’palata juurilleen’. Minulle on nyt 59-vuotiaana Suomi hyvin tärkeä. Haluan useimmin sinne, oppia maan tapoja uudelleen ja käyttää kieltä useimmin. Voisin kuvitella asuvani siellä ainakin vähän aikaa jotta saisin jotain ’kadotettua’ taas kiinni.”

Edellistä taulukkoa voidaan toisaalta tulkita myös sillä tavalla, että sopeutumisen eri tasoihin vaikuttavat muuttosyyt. Rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneet suomalaisnaiset ovat asuneet nykyisessä maassaan kaikista muuttajaryhmistä kauiten, lähes neljä viidesosaa yli kymmenen vuotta. He ovat myös akkulturoituneet paremmin kuin muut muuttajat, kuten todettiin aiemmin. Urakehityksen takia muuttaneet puolestaan ovat asuneet nykyisessä maassaan melko vähän aikaa, yli 60 prosenttia alle kymmenen vuotta, ja he ovat myös huonoimmin, kun ei oteta huomioon espanjansuomalaisia.

Siirtolaisuusaika näyttäisi siis vaikuttavan akkulturaatioon yhdessä ihmissuhteiden, muuttosyiden ja sen kautta uudessa maassa aiheutuneiden elämänmuutosten kanssa.

7. SIIRTOLAISTEN IDENTITEETTI JA SEN MUUTOS

Identiteetti ja siihen liittyvät kysymykset minuudesta nousevat yleensä esiin silloin, kun yksilön asema jokapäiväisessä elämässä vaihtuu toisenlaiseksi. Selvä ja varmana pidetty elämäntilanne muuttuu epävakaaksi tai ehkä jopa uhkaavaksi, kun yksilö esimerkiksi uudessa kulttuurissa kokee vierauden tunnetta. Identiteetin kannalta siirtolaisolot tarjoavat otollisen tutkimuskentän kyseisen käsitteen moniulotteiseen tarkasteluun, sillä kyseessä on tilanne, jossa tutkittava ilmiö virittyy tieteellisesti havaittavaksi. Vähemmistökuulttuurin jäsenenä eletessä kansallisesta identiteetistä, joka valtakulttuurissa on tavallisesti melko tiedostamaton tai vaikeasti lähestyttävissä, voi kasvaa keskeinen osa minuutta. (Rönholm 1992, 30.)

Kahden kulttuurin vuorovaikutuksessa suomalaisten siirtolaisten elämäntilanteen muutokset nostavat esiin sellaisia tekijöitä, joita pystyy tarkastelemaan kansallisen ja kulttuurisen identiteetin eri ulottuvuuksina. Siirtolaisuusaikana yksilöiden elämä ja roolit muuttuvat ja niiden mukana identiteetit. Suomessa opitut normit, roolit ja identiteetit eivät ehkä ole enää odotettuja tai sallittuja uudessa maassa. Suomalaisuus ja suomalainen identiteetti voivat nousta tärkeiksi asioiksi vasta ulkomaille muuttaessa, sillä usein oma identiteetti otetaan annettuna, kun asutaan kauan samassa maassa ja tutussa paikassa. Kansallinen identiteetti ja siihen sisältyvä symbolien ja käsitteiden järjestelmä sekä oma identifioituminen kansalliseen ryhmään koetaan itsestäänselvytenä. Seuraavassa esimerkkejä kyselyaineiston kommentteista, jotka kuvaavat suomalaista identiteettiä ja sen merkitystä:

”Tunnen vasta täällä olevani suomalainen. Suomessa se oli niin itsestäänselvyys, ettei sitä tullut koskaan ajatelleeksi. Pysin aina olemaan Suomi-tietouden levittäjä.”

”Olen luultavasti täällä ollessani ’suomalaisempi’ kuin olisin Suomessa. Itsenäisyyspäivällä; perinteisillä ruoilla ja kielellä on minulle täällä suurempi merkitys kuin olisi jos asuisin Suomessa.”

”Suurin muutos elämäni ’arvo-asteikossa’ Saksaan muuttamisen jälkeen on suhtautumiseni nk. isänmaallisuuteen. Niin hieno asia kuin se voi ollakin, näen siinä nyt naurettavia ja jopa vaarallisiakin piirteitä. Minusta ei ole enää esim. minkään maan ’lipun heiluttajaksi’! Arvostan enemmänkin yleisinhimillisiä arvoja.”

”Identiteettini suomalaisena on täällä vahvempi tietenkin kuin Suomessa. Elän Saksan suomalaisena, Saksan tavat ja elämäntyylin omaksuneena, mutta iloitsen pohjoismaalaisista juuristani, jolloin hyväksyn sen itselleni mikä sopii, mutta en ole millekään alamainen. vahva identiteettini vahvistaa myös muita.”

Identiteetit ovat Anttilan (1997) mukaan sosiaalisia konstruktioita ja ihmisten keksintöjä. Suomalaisuus sijaitsee hänen mukaan ”ihmisten mielissä ja suomalaisuutta tuottavissa ilmaisutavoissa”. Kansakuntaan identifioitumisessa on Anttilan mielestä jotain erityistä, joka ei ole ymmärrettävissä vain yleisten identiteettiä koskevien teorioiden pohjalta. Kansallisen identiteetin sisällöt voidaan nähdä sosiaalisina representaatioina, jotka ovat kansallisen ryhmän tulkintoja omasta luonteestaan. Näitä identiteettirepresentaatioita ovat esimerkiksi kansanluonne, erilaiset tavat, luonto ja historia. (Anttila 1997, 84–85.)

Erilaisia identiteettejä ja niiden muutosta voi pyrkiä selittämään eri tavoin. Voidaan esimerkiksi tarkastella, kuinka kauan siirtolainen on asunut ulkomailla tai minkälaiset kontaktit hänellä on entiseen kotimaahansa. Voidaan myös tutkia, vaikuttaako kielitaito, sukupuoli tai joku muu taustatekijä identiteetin muotoutumiseen. Mikään tällaisista tekijöistä ei kuitenkaan yksinään tyhjentävästi selitä identiteetin variaatiota, sillä kotimaasta lähtemisen syy, kokemukset ulkomailla ja lisäksi monet muut tekijät yhdessä tuottavat erilaisia identiteettivariaatioita (Huttunen 1999, 20).

Suomalaisten siirtolaisten identiteettiä mitattiin tässä tutkimuksessa lomakkeen kysymyksen numero 32 avulla. Siinä kysyttiin tunneteko itsenne 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Kysymyslomakkeessa kysyttiin myös sitä, mihin paikkaan tuntee suurinta yhteenkuuluvuutta. Valmiina vaihtoehtoina olivat 1) nykyinen asuinpaikka nykyisessä asuinmaassa, 2) muu paikka nykyisessä asuinmaassa, 3) jokin paikka Suomessa ja 4) jokin muu paikka maailmassa. Lisäksi vastauksiksi tuli mm. jonkin verran sekä että -vastauksia. Luokittelun vastaukset uudelleen kolmeen ryhmään, eli Kreikka, muu maailma ja Suomi. Vastaukset korreloivat identiteetti-kysymyksen kanssa korrelaatiokertoimen ollessa .308. Kyseiset muuttajat vaihtelevat siis yhdessä, eli mitä selvemmin on suomalainen identiteetti, sitä voimakkaammin tuntee yhteenkuuluvuutta Suomeen. Suurin osa kaikista vastaajista kokee identiteettinsä kuitenkin suomalaisiksi, sillä myös niistä, jotka tuntevat yhteenkuuluvuutta nykyiseen maahan, kokee identiteettinsä suomalaisiksi lähes puolet. Lisäksi suurin osa (62 %) niistä suomalaisista, jotka tuntevat yhteenkuuluvuutta johonkin muuhun paikkaan maailmassa tai molempiin maihin (sekä Suomeen että nykyiseen maahan), kokee identiteettinsä suomalaisiksi. Seuraavassa tarkastellaan ulkosuomalaiskyselyaineiston avulla suomalaisten siirtolaisten identiteettiä ja sen muutosta eri muuttajien avulla.

7.1. Identiteetti asumisajan mukaan

Vaikka etnistä identiteettiä pidetään Kyntäjän (1994, 3) mukaan suhteellisen pysyvänä, koska sosialisatio ja kulttuuri vaikuttavat persoonallisuuden kehitykseen jo lapsuudessa, identiteetit eivät kuitenkaan ole koskaan ”valmiita” eikä muuttumattomia. Monet tekijät, kuten esimerkiksi ajan kuluminen, vanhempien tai puolison kulttuuri ja nuorisokulttuuri vaikuttavat siirtolaisten identiteettien muotoutumiseen.

Siirtolaisuusajalla ja identiteetillä on samansuuntainen yhteys kuin identiteetillä ja omalla yhteenkuuluvuuden tunteella. Taulukosta 14 havaitaan, että mitä kauemmin siirtolaisuusaika on kestänyt, sitä useampi tuntee itsensä nykyisen maan asukkaaksi. 57 prosenttia kokee itsensä kuitenkin enimmäkseen suomalaisiksi siirtolaisuusajan pituudesta huolimatta. Suomalaisuus ja identiteetti yleensä ovat siis asioita, joita ensimmäisen polven siirtolainen ei helposti kadota.

TAULUKKO 14. Identiteetti nykyisessä maassa asutun ajan mukaan, %

Asumisaika nykyisessä asuinmaassa	IDENTITEETTI ^a					Yht.	N
	1	2	3	4	5		
0–2 vuotta	76	16	7	1	-	100	356
3–9 vuotta	70	21	9	-	-	100	488
10–19 vuotta	50	28	17	4	1	100	323
20–29 vuotta	44	23	27	4	1	100	295
Yli 30 vuotta	33	25	33	9	-	100	273
Yhteensä, %	57	22	17	3	1	100	
N	989	383	296	57	10		1735

^a Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Suomalaisuus näyttää ”häviävän” hitaasti vuosien kuluessa, mutta lähes kaikki säilyttävät osan suomalaisesta identiteetistään – koko aineistossa vain 10 tapausta eli vajaa yksi prosentti kokee itsensä enimmäkseen paikallisen maan asukkaaksi. Kolmasosa nykyisessä asuinmaassa yli 30 vuotta asuneista tuntee itsensä yhtä paljon suomalaiseksi kuin paikallisen maan asukkaaksi. Seuraavassa suomalaisten siirtolaisten kommentteja identiteetistä, sen muuttumisesta ja suomalaisuuden pysymisestä:

”Kotimaani on minulle rakas, mutta olen kasvanut siitä eroon. Se ei ole enää se, mikä se oli lähdettyäni. Olen kasvanut ’uusiin tiloihin’, uusiin ystäviin ja maahan kiinni, jossa meillä suomalaisilla on hyvät mahdollisuudet viihtyä.”

”Ensi polven ulkosuomalaiselle kuten minulle vanha kotimaa jää silti eittämättä erittäin tärkeäksi, onhan ratkaiseva sosiaalisuus tapahtunut siellä. Suomalainen identiteetti jää vahvaksi; tuntee itsensä maanpetturiksi, jos myöntää viihtyvänsä MYÖS muualla! Tyttäreni kohdalla voin jo havaita muutoksen: hänellä on kaksi vahvaa identiteettiä eikä enää ’koti-ikävä’ kotimaasta toiseen.”

”Mitä kauemmin olen ollut täällä sitä vaikeampi on sanoa kumpi on ’parempi’. Suomi on kotimaa, ja aina Suomeen matkustaessaan tuntee tulevansa kotiin. Kuitenkin Suomessa ollessani huomaan välillä ajattelevani että Iso-Britanniassa ovat määrättyt asiat paremmin; olen kuin aidalla, ruoho on miltei yhtä vihreää kummallakin puolella. Suomen puolelle käännyin kuitenkin siksi että sinne tuntee kuuluvansa. Sibeliuksen Finlandia, Maamme-laulu ja Suvivirsi nostavat palan kurkkuun. Sydän kuuluu Suomeen.”

Myös ikä, jolloin lähdetään siirtolaiseksi, vaikuttaa identiteetin muotoutumiseen. Mitä vanhempana muutetaan toiseen maahan, sitä pysyvämpää suomalainen identiteetti on, kun asumisaika vakioidaan. Nuorempana muuttaneet puolestaan ”luopuvat” nopeammin suomalaisuudesta. Vanhimmista muuttajista, eli yli 40 vuotiaista, muissa maissa paitsi Espanjassa kokee itsensä enimmäkseen suomalaiseksi asumisajasta huolimatta 70 prosenttia ja nuorimmasta ryhmästä vain 43 prosenttia.

Kuten luvun alussa mainittiin, myös puolison kulttuuri vaikuttaa oman identiteetin muuttumiseen. Identiteettiin liittyy siis siirtolaisena vietetyn ajan lisäksi myös mahdollinen avio- tai avopuoliso paikallisesta maasta. Rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneista suomalaisnaisista peräti 88 prosentilla on paikallinen puoliso. He ovat myös asuneet nykyisessä maassaan kauemmin verrattuna muiden muuttajaryhmien asumisaikaan. Rakastuneet tai avioituneet naiset kokevat itsensä vähiten suomalaiseksi, kuten todetaan taulukossa 16. Uranaiset, joiden identiteetti on selvästi enemmän suomalainen, ovat puolestaan asuneet nykyisessä maassaan melko lyhyen ajan.

7.2. Identiteetti eri maissa

Kyselyaineiston mukaan myös eri maiden suomalaisten siirtolaisten identiteeteissä on vaihtelua. Espanjansuomalaiset tuntevat itsensä eniten suomalaiseksi (taulukko 15), mikä on ymmärrettävää, sillä heistä suuri osa oleskelee Espanjassa vain tilapäisesti. Lisäksi yli neljä viidesosaa aineiston espanjansuomalaisista on asunut tai oleskellut maassa alle kymmenen vuotta, kun naismuuttajamaiden kohdalla sama luku on vain 26–40 prosenttia (liite 2, liitetaulukko 6).

TAULUKKO 15. Identiteetti eri maissa, %

MAA	IDENTITEETTI ^a					Yht.	N
	1	2	3	4	5		
Kreikka	48	26	22	3	1	100	149
Saksa	60	22	17	2	-	100	247
Ranska	48	26	24	2	-	100	110
Espanja	68	17	13	2	1	100	476
Iso-Britannia	53	24	18	5	1	100	753
N	989	383	296	57	10		1735

^a Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaisiksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Seuraavaksi eniten Espanjan jälkeen suomalaiseksi itsensä tuntevat Saksassa asuvat siirtolaiset, joista 60 prosenttia kokee itsensä enimmäkseen suomalaiseksi. Saksansuomalaiset ovat kuitenkin asuneet nykyisessä maassaan aineiston eri maista pisimmän aikaa. Heistä 60 prosenttia on asunut Saksassa yli 20 vuotta, kun muissa maissa yhtä pitkään asuneita suomalaisia on korkeintaan 44 prosenttia (Ranskassa). Kreikan ja Ranskan suomalaiset tuntevat identiteettinsä vähiten suomalaiseksi verrattaessa aineiston maita keskenään. Esimerkiksi Iso-Britannian suomalaisissa on kuitenkin selvästi enemmän yli 20 vuotta asuneita kuin Kreikan suomalaisissa (43 ja 23 prosenttia).

Miksi sitten Kreikassa asuvat suomalaiset kokevat identiteettinsä vähiten suomalaiseksi? Ja miksi saksansuomalaiset tuntevat itsensä niin suomalaisiksi pitkästä asumisajasta huolimatta? Ensimmäiseen lienee syynä aiemmin mainittu kreikansuomalaisten naisten tärkein muuttomotiivi (rakastuminen tai avioituminen) ja heidän hyvä sopeutumisensa Kreikkaan. Puoliso paikallisesta kulttuurista todettiin aikaisemmin auttavan akkulturaatioprosessissa. Todennäköisesti myös identiteetti muuttuu, tai ainakin suomalainen identiteetti ”unohtuu”, samalla kun integroidutaan tai melkein assimiloitutaan uuteen kulttuuriin. Kun tarkastellaan tärkeimmän muuttosyn ja identiteetin välistä yhteyttä, huomataan että rakastumisen tai avioitumisen takia muuttaneet naiset kokevat itsensä vähi-

ten suomalaiseksi verrattuna muiden syiden vuoksi muuttaneiden naisten identiteetin. Edellisistä 44 prosenttia tuntee identiteettinsä enimmäkseen suomalaiseksi, kun esimerkiksi työsyiden vuoksi (urakehityksen ja Suomen huonojen työmahdollisuuksien) muuttaneista kokee noin 70 prosenttia itsensä suomalaiseksi (taulukko 16). Tämän taustalla on todennäköisesti siirtolaisuusaika, jonka todettiin vaikuttavan identiteettiin – rakastuneet tai avioituneet naiset ovat asuneet selvästi kauemmin nykyisessä maassa kuin urakehityksen takia muuttaneet. Edellisistä runsas puolet on asunut uudessa asuinmaassaan yli 20 vuotta, kun jälkimmäisistä vain neljäsosa.

Saksassa puolestaan noudatetaan Ylängön (1997) mukaan erilaista kansalaisuusperiaatetta kuin esimerkiksi Ranskassa. Euroopassa on perinteisesti ollut kaksi kansalaisuus-käsitettä: *ius sanguinis*, eli verenperinnön (vanhempien kansalaisuuden) kautta välittyvä kansalaisuus ja *ius solis*, jonka mukaan kansalaisuus perustuu synnyinpaikkaan ja toisaalta kansalaisen tahdonilmaukseen. Lisäksi on käytössä *ius domicili* -periaate, jossa kansalaisuus perustuu tietyn pituiseen lailliseen oleskeluun maassa. *Ius sanguinis* -periaatetta noudatetaan selkeimmin Saksassa ja Kreikassa. Kansakunnan perustan katsotaan näissä maissa olevan etninen, eli perustuvan samaan kieleen, kulttuuriin ja tapoihin, jotka välittyvät verisitein. *Ius solis* -periaate on nykyajan lainsäädännössä toteutettu selkeimmin Ranskassa, jossa kansalaisuuden saamisen jälkeen oikeudet ovat samat kuin kantaväestölläkin. Etenkin toisen polven siirtolaisia ajatellen Ranskan periaate on ulkomaalaisten integraatiota suosivampi.

Kansalaisuuden myöntäminen on kuitenkin vain yksi osa maahanmuuttajien kohtelua. Siirtolaisten akkulturaation kannalta on olennaista, millaista vähemmistöpolitiikkaa maassa noudatetaan sekä millaiset ovat maahanmuuttajien oikeudet ja velvollisuudet. Luvussa 3.5. tarkasteltiin Euroopan maiden maahanmuutto- ja siirtolaisuuspolitiikkaa ja todettiin, että tutkimuksen maista Ranska noudattaa *assimilaatiopolitiikkaa*, jossa siirtolaisten halutaan sulautuvan mahdollisimman nopeasti uuteen yhteiskuntaan. Saksassa on ollut käytössä *vierastyöläispolitiikka*, jonka oletuksena on, etteivät ulkomaalaiset työntekijät jää kyseiseen maahan, ja siksi heille on harvoin myönnetty kansalaisuus. Ulkomaalaiset on haluttu nähdä siis ainoastaan väliaikaisena siirtotyövoimana. Vuoden 1999 kansalaisuuslain uudistus muutti siirtolaisten asemaa, sillä aikuinen voi hakea maan kansalaisuutta kahdeksan vuoden luvallisen asumisen jälkeen. (Lepola 2000, 36–37, 187; Ylänkö 1997, 30.) Luonnollisesti siinä on eroa, miten vierastyöläispolitiikka kohte-

lee esimerkiksi Turkista muuttavaa työtä etsivää siirtolaista tai Suomesta tulevaa koulutettua Nokian työntekijää. Myös saksalaisten miesten kanssa avioituneet suomalaisnaiset ovat hyvässä asemassa, sillä Tuomi-Nikulan mukaan ”he osallistuvat ahkerasti saksalaiseen työ- ja yhdistyselämään, valitsevat harrastuksensa ja ystäväpiirinsä pitkälle valtakulttuurin piiristä” (Tuomi-Nikula 1989a, 156). Saksan vierastyöläispolitiikka on kuitenkin oletettavasti vaikuttanut myös suomalaisten siirtolaisten identiteetin muotoutumiseen, sillä asenne, ettei maahanmuuttajista koskaan tule saksalaisia, vaikka olisivat asuneet maassa hyvin kauan, on vaikeuttanut maahan sopeutumista ja saksalaisen kulttuurin omaksumista. Edellä mainittu siis selittäisi Saksassa ja Ranskassa asuvien suomalaisten identiteettiä, mutta ei kreikansuomalaisten. Se puolestaan selittynee edellisessä aiemmin mainitulla Kreikassa asuvien suomalaisten tärkeimmällä muuttomotiivilla (rakastuminen tai avioituminen) sekä siirtolaisuusajalla.

Saksansuomalaisissa on lisäksi tämän aineiston mukaan vähiten rakastumisen tai avioitumisen (38 %) ja eniten Suomen huonojen työmahdollisuuksien ja urakehityksen (yhteensä 30 %) vuoksi muuttaneita, kun verrataan Iso-Britannian, Kreikan, Ranskan ja Saksan suomalaisia keskenään (ks. luku 6.2.1). Edellisen muuttajaryhmän identiteetti on selvästi vähemmän suomalainen kuin jälkimmäisen, kuten edellisellä sivulla todettiin.

7.3. Identiteetti ja naisten muuttomotiivit

Edellisessä luvussa viitattiin jo siihen, miksi Kreikassa on niin vähän suomalaiseksi itsensä kokevia verrattuna muiden naismuuttajamaiden vastaaviin lukuihin – aineiston kreikansuomalaisissa on runsaasti rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneita naisia. He kokevat identiteettinsä kaikkein vähiten suomalaiseksi, kun verrataan tärkeimpiä muuttosyitä toisiinsa. Kun tarkastellaan eri syiden vuoksi muuttaneiden naisten identiteettejä naismuuttajamaissa (taulukko 16), huomataan, että muuttosyyt rakastuminen tai avioituminen sekä itsensä kehittäminen ovat ”muuttaneet” identiteetin vähiten suomalaiseksi verrattuna muihin muuttosyihin. Samojen muuttosyiden takia muuttaneet naiset olivat myös sopeutuneet parhaiten, todettiin taulukossa 7. Työsyiden takia muuttaneet, joissa oli akkulturaatioanalyysin perusteella eniten isoiloituneita, kokevat puolestaan itsensä eniten suomalaiseksi. Identiteetillä ja akkulturaatiolla tuntuu siis olevan yhteys. Sitä katsotaan lähemmin luvussa 8. Seuraavassa taulukossa

TAULUKKO 16. Naisten identiteetti tärkeimmän muuttosyyän mukaan, %

Muuttomotiivi (tärkein muuttosyy)	IDENTITEETTI ^a					Yht.	N
	1	2	3	4	5		
Huonot työmahdollisuudet Suomessa	70	18	10	3	-	100	118
Urakehitys	66	17	15	3	-	100	122
Itsensä kehittäminen	47	29	20	4	-	100	142
Kokeilun- tai seikkailun halu	55	23	19	4	-	100	119
Muu syy	63	15	15	7	1	100	76
Yhteensä, %	58	21	17	4	-	100	593
Rakastuminen tai avioituminen	44	28	23	4	1	100	585

^a Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Kuten aiemmin mainittiin, asumisaika vaikuttaa identiteettiin, ja se myös näkyy identiteetissä muuttosyyiden mukaan. Pisimpään nykyisessä maassa ovat asuneet itsensä kehittämisen ja rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneet – molemmista ryhmistä lähes 60 % on asunut yli 20 vuotta – joilla on myös eniten nykyisen maan identiteetti. Suomen huonojen työmahdollisuuksien takia muuttaneista on puolestaan noin 60 prosenttia asunut nykyisessä maassa ainoastaan alle kymmenen vuotta.

Taulukossa 17 tarkastellaan naismuuttajamaiden naisten identiteettiä siirtolaisuusajan ja muuttosyyän mukaan. Voidaan havaita, että lyhyimmän ajan siirtolaisena olleilla muuttosyy vaikuttaa identiteettiin: alle kymmenen vuotta nykyisessä maassa asuneet rakastuneet tai avioituneet kokevat itsensä selvästi vähemmän suomalaiseksi kuin saman ajan asuneet muut muuttajaryhmät. Yli kymmenen vuotta ulkomailla asuneilla eroa identiteetissä ei kuitenkaan enää ole, kun verrataan muuttajaryhmiä keskenään. Puolison kulttuuritausta siis vaikuttaa identiteettiin rakastumisen ”alkuhuuman” aikana muita syitä enemmän, mutta myöhemmin erot tasoittuvat.

TAULUKKO 17. Naismuuttajamaiden naisten identiteetti muuttosyyin ja siirtolaisuusajan mukaan, %

Asu- misaika	Muuttosyy	IDENTITEETTI ^a					Yht.	N
		1	2	3	4	5		
0-9 v.	Rakastuminen/avioitum.	57	31	11	1	-	100	124
	Muut syyt	79	17	5	-	-	100	272
10-19 v.	Rakastuminen/avioitum.	46	32	17	4	1	100	151
	Muut syyt	48	29	18	5	-	100	87
20- v.	Rakastuminen/avioitum.	38	26	30	6	1	100	310
	Muut syyt	39	23	30	8	-	100	234

^a Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

7.4. Identiteetti ja yhteydet Suomeen

Ulkosuomalaisten yhteydenpito Suomeen säilyy aineiston mukaan muuton jälkeen hyvin kauan, sillä sukulaisiin ja ystäviin halutaan pitää edelleen yhteyttä. Siirtolaisuusaika kuitenkin vaikuttaa ainakin vierailujen tiheyteen Suomessa. Esimerkiksi alle kolme vuotta naismuuttajamaissa asuneista siirtolaisista käy Suomessa 70 prosenttia kaksi kertaa vuodessa tai useammin, kun yli kymmenen vuotta asuneista vierailee yhtä usein Suomessa enää kolmasosa. Koska siirtolaisuusajan todettiin vaikuttavan identiteettiin, voidaan myös olettaa, että yhteyksillä Suomeen on vaikutusta identiteettiin. Taulukossa 18 tarkastellaan identiteettiä sen mukaan, kuinka usein suomalaiset siirtolaiset vierailevat Suomessa (lomakkeen kysymys 27).

TAULUKKO 18. Identiteetti Suomessa vierailun tiheyden mukaan, naismuuttajamaat ja Espanja erikseen, %

MAA	Kuinka usein vierailee Suomessa	IDENTITEETTI ^a					Yht.	N
		1	2	3	4	5		
Nais- muut- taja- maat	Joka toinen vuosi tai harvemmin	36	24	30	8	2	100	252
	Kerran vuodessa	50	27	18	4	-	100	453
	Kaksi kertaa vuodessa tai useammin	64	21	14	1	-	100	539
	Yhteensä	53	24	19	4	1	100	
	N	661	297	232	47	7		1244
Espan- ja	Joka toinen vuosi tai harvemmin	39	31	25	6	-	100	49
	Kerran vuodessa	71	18	9	2	1	100	205
	Kaksi kertaa vuodessa tai useammin	74	15	9	2	-	100	165
	Yhteensä, %	69	18	11	2	-	100	
	N	287	75	46	10	1		419

^a Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Naismuuttajamaissa asuvista suomalaisista ne, jotka vierailevat Suomessa harvoin, eli joka toinen vuosi tai harvemmin, kokevat itsensä selvästi vähemmän suomalaiseksi kuin usein Suomessa käyvät. Espanjansuomalaisten kohdalla ero on vielä selvempi. Toisaalta harvoin vierailevia espanjansuomalaisia ei ole kovin paljon (N = 49), mikä johtuu siitä, että Espanjassa on suhteessa vähän vakituisesti asuvia suomalaisia. Toisaalta asiaa voi tarkastella myös siten, että siirtolaisuusajan myötä heikentynyt suomalainen identiteetti voi osaltaan vähentää vierailujen määrää Suomeen. Jos suomalaisuutta ei enää koeta voimakkaana, saattaa olla, ettei kesälomamatka Suomeen kiinnosta samalla tavalla kuin aikaisemmin.

Vastaava yhteys on myös sekä identiteetillä ja sillä kuinka paljon seuraa Suomen tapahtumia (ks. lomakkeen kysymys 36), että identiteetillä ja sillä kuinka usein on yhteydessä suomalaisiin Suomessa. Niistä suomalaisista, jotka seuraavat Suomen tapahtumia hyvin paljon, kokee itsensä enimmäkseen suomalaiseksi 77 prosenttia. Hyvin vähän tai ei juuri lainkaan tapahtumia seuraavilla sama luku on vain 38 prosenttia. Silloin tällöin tai ei

juuri lainkaan suomalaisiin Suomessa yhteydessä olevista siirtolaisista puolestaan tunsi itsensä enimmäkseen suomalaiseksi 41 prosenttia, kun taas päivittäin yhteyttä pitävillä luku on 72 prosenttia. Seuraavassa esimerkkejä siitä, minkälaisia ”yhteyksiä” siirtolaiset Suomesta kaipaavat. Kommentit viittaavat vahvasti myös siihen, mikä suomalaisuudessa ja suomalaisessa kulttuurissa on tärkeää.

”Mökkiä järven rannalla. Auringonlaskuja. Suomalaisten marjojen ja vihannesten makua. Metsien tuoksua. Suomalaisia elintarvikkeita. Ulkomaisia televisiolähetyksiä alkuperäiskielisinä.”

”Kaikkea mahdollista, esim. omia vanhempia ja sisarusia, ystäviä, suomalaista ruokaa, saunaa ja tietysti Suomen kaunista kesää ja luontoa. Yleensä ottaen kaikkea mikä liittyy suomalaiseen elämäntapaan ja kulttuuriin.”

”Suomen neljää vuodenaikaa (talvi!) Suomen kieltä ja samaistumista sen kulttuuriin = halu kuulua johonkin, jonka tuntee omakseen, jonka tuntee ennestään. Sukulaisia ystäviä, kollegoja, työtä lasten kanssa, kulttuuria, vitsejä, huumoria! Tunnetta, että minut hyväksytään sellaisena kun olen. Ei tarvitsisi tuntea salaisista vieroksuntaa.”

”Lapsia ja lapsenlapsia jotka nyt tarvitsisivat mummun hoitoa, ’hulttio-mummit viettää aikaa vain Espanjassa’.”

Edelliset kotimaan yhteyksiin liittyvät asiat osoittavat, että kontaktit Suomeen ja suomalaisiin (sukulaisiin) ylläpitävät suomalaissiirtolaisten etnistä identiteettiä. Yhteyksiä kotimaahan ja samaa kansallisuutta edustaviin henkilöihin sekä informaatiolähteitä, jotka vahvistavat yksilön tietoisuutta omasta etnisestä identiteetistään, Tuomi-Nikula (1989a, 18) kutsuu identiteettikanaviksi, kuten aiemmin mainittiin. Identiteettikanavat pitävät yllä yksilön alkuperäistä identiteettiä ja auttavat yksilön sopeutumista uuteen yhteiskuntaan.

7.5. Identiteetti ja sukupuoli

Sukupuolen ja identiteetin välistä yhteyttä on hieman vaikea tutkia aineiston perusteella, sillä naismuuttajamaiden miehiä on niin vähän (N = 81). Jotain päättelyä siitä kuitenkin voidaan tehdä. Miehet näyttävät (taulukko 19) kokevan identiteettinsä selvästi enemmän suomalaisiksi kuin naiset, kun tarkastellaan Isoa-Britanniaa, Kreikkaa, Ranskaa ja Saksa. Miehistä 77 prosenttia kokee itsensä enimmäkseen suomalaisiksi, kun naisista vain noin puolet. Tämä johtunee erilaisista muuttomotiiveista; suuri osa naisista on muuttanut rakastumisen tai avioitumisen vuoksi ulkomaille (ja akkulturoituneet paremmin). Naiset ovat lisäksi asuneet nykyisessä maassa kauemmin kuin suomalaiset miehet, jotka ovat muuttaneet useimmiten työsyiden vuoksi. Lähes kaksi kolmasosaa naismuuttajamaiden miehistä on muuttanut urakehityksen ja Suomen huonojen työmahdollisuuksien takia; ks. taulukko 4. Naismuuttajamaiden naisista kolmasosa on asunut nykyisessä maassaan alle kymmenen vuotta, kun miehistä puolestaan lähes 60 prosenttia yhtä pitkän ajan. Kyseisten maiden miehet, joista siis useimmat ovat muuttaneet työsyiden vuoksi ja asuneet nykyisessä maassaan melko lyhyen ajan, ovat näistä syistä johtuen säilyttäneet myös suomalaisen identiteettinsä paremmin kuin naiset.

TAULUKKO 19. Identiteetti ja sukupuoli, Espanja ja naismuuttajamaat erikseen, %

Maa	Sukupuoli	IDENTITEETTI ^a					Yht.	N
		1	2	3	4	5		
Naismuuttajamaat	Nainen	51	25	20	4	1	100	1178
	Mies	77	16	5	1	1	100	81
	Yhteensä, %	53	24	19	4	1	100	
	N	667	302	236	47	7		1259
Espanja	Nainen	67	16	13	3	1	100	238
	Mies	68	18	13	1	-	100	238
	Yhteensä, %	68	17	13	2	1	100	
	N	322	81	60	10	3		476

^a Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaisiksi, 2) enemmän suomalaisiksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaisiksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaisiksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Espanjansuomalaisilla naisilla ja miehillä ei ole identiteetin ja sukupuolen yhteyttä tutkittaessa juuri minkäänlaista eroa. Tämä johtunee siitä, ettei suomalaisten naisten ja miesten muuttosyillä eikä asumisajalla Espanjassa ole paljoakaan eroa. Espanjansuomalaiset muuttavatkin useimmiten Suomesta melko iäkkäinä, jolloin identiteetissä tapahtuu vähemmän muutoksia, kuten todettiin luvussa 7.2.

7.6. Identiteetti ja kielitaito

Rönholmin (1999) mukaan vuorovaikutus rakentuu lapsesta alkaen kielen ja symbolien varaan. Kieli on siten tärkeä yhteys kulttuurin ja yksilön välillä. Kielen avulla ihminen myös oppii sosialisatiossa merkityskokemuksia, joiden hallintaa tarvitaan kanssakäymisessä muiden kanssa. Oppiessaan äidinkieltään yksilö tulee tietoiseksi myös kulttuurinsa arvoista ja normeista, ja hänelle kehittyy näin kulttuuri-identiteetti, jonka avulla vuorovaikutuksessa ymmärretään erilaisia kielellisiä merkityksiä. (Rönholm 1999, 33–34.)

Siirtolaisen elämään kuuluu useimmiten kaksi kieltä. On myös niitä, joiden kotona puhutaan useampiakin kieliä ja joiden elinympäristö on monikielinen. Siirtolaiseksi lähtijä tulee tavallisesti ajatelleeksi vain kielen käytännöllistä merkitystä, eli sitä miten oma kielitaito riittää uuden maan arkielämässä. Kieli on kuitenkin yksilölle merkityksellinen kahdessa mielessä: suhteessa itseen ja suhteessa ympäristöön. Kieli ei ole siis pelkästään viestinnän väline, vaan myös osa yksilön identiteettiä, sillä siihen liittyy paljon arvoja ja tunteita. (Martin 1999, 14.)

Kuten luvussa 6.2.4. todettiin, suomalaisten siirtolaisten hyvällä kielitaidolla ja akkulturaatiolla on positiivinen yhteys. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan kielitaidon vaikutusta ulkosuomalaisten identiteettiin.

TAULUKKO 20. Identiteetti sen mukaan miten osaa paikallisen maan kieltä, %

MAA	Osaa paikallisen maan kieltä	IDENTITEETTI ^a					Yht.	N
		1	2	3	4	5		
Nais- muutta- jamaat	Täydellisesti / hyvin	51	25	20	4	1	100	1082
	Huonommin / ei juuri lainkaan	66	21	12	1	-	100	145
	Yhteensä, %	53	24	19	4	1	100	
	N	647	297	232	44	7		1227
Espanja	Täydellisesti / hyvin	39	18	30	10	3	100	61
	Huonommin / ei juuri lainkaan	72	17	10	1	-	100	329
	Yhteensä, %	67	17	13	2	1	100	
	N	261	66	51	9	3		390

^a Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Täydellisesti tai hyvin paikallisen maan kielen oppineet tai jo valmiiksi osanneet ovat kyselyaineiston mukaan identiteetiltään vähemmän suomalaisia, sillä puolet heistä (naismuuttajamaissa) kokee itsensä suomalaiseksi. Huonommin tai ei juuri lainkaan kielen hallitsevista suomalaiseksi itsensä kokee jonkin verran enemmän eli kaksi kolmasosaa. Espanjansuomalaisilla ero on vielä suurempi, 39 ja 72 prosenttia. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että muissa maissa paremmin kieltä osaavia on 1082 tapausta eli 88 prosenttia kaikista, kun espanjansuomalaisten kielitaito on huomattavasti heikompaa: ainoastaan 16 prosenttia osaa espanjaa täydellisesti tai hyvin. Eri maiden kohdalla ero identiteetissä kielitaidon mukaan on suurin Espanjan ohella Saksassa, jossa huonommin kielen hallitsevista 86 prosenttia, ja paremmin osaavista 55 prosenttia kokee itsensä enimmäkseen suomalaiseksi. Naismuuttajamaissa huonommin kieltä osaavien frekvenssit ovat kuitenkin melko pieniä. Esimerkiksi Iso-Britanniassa heitä on vain 52 tapausta 735:stä eli seitsemän prosenttia.

Suomen kielen taidolla on myös yhteys identiteettiin. Täydellisesti suomea osaavista naismuuttajamaissa asuvista suomalaisista 57 prosenttia kokee itsensä enimmäkseen suomalaiseksi, kun sitä huonommin suomen kielen hallitsevilla luku on vain 34 prosent-

tia. Kielitaidolla ja identiteetillä näyttää siis olevan jonkinlainen yhteys. Toisaalta paikallisen kielen taidon parantumiseen ja suomen unohtamiseen vaikuttaa tietenkin myös siirtolaisuusaika, jonka puolestaan todettiin vaikuttavan identiteettiin. Kaiken kaikkiaan ulkosuomalaiset Espanjaan muuttaneita lukuun ottamatta tuntuvat osaavan nykyisen asuinmaansa kieltä todella hyvin, ja se auttaa myös sopeutumisessa uuteen maahan.

8. AKKULTURAATION JA IDENTITEETIN SUHDE

Siirtolaisten sopeutuminen uuteen maahan eli akkulturaatio on pitkä ja monivaiheinen prosessi, jonka maahanmuuttajat käyvät läpi yksilöllisillä keinoillaan ja resursseillaan. Akkulturaatio ei kuitenkaan tapahdu Liebkindin (2000) mukaan ”sosiaalisessa tyhjiössä, vaan se etenee oman ryhmän sisäisten ja ryhmien välisten suhteiden verkostossa, joka tarjoaa etnisen ja kulttuuri-identiteetin uudelleenmuokkaukselle sekä tukea että haasteita”. Liebkind huomauttaa, että akkulturaation ja etnisen tai kulttuuri-identiteetin välinen suhde ymmärretään hieman eri tavoin riippuen tutkimuksista. Joskus niitä käytetään miltei samassa merkityksessä, kun toisissa identiteetti on vain yksi akkulturaatioon liittyvä ulottuvuus. (Liebkind 2000, 24–25.) Tässä tutkimuksessa identiteetillä tarkoitetaan samaistumista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta kansakuntaan tai yhteisöön, ja sen kieleen sekä kulttuuriin. Identiteetin katsotaan muotoutuvan akkulturaatiossa eri tekijöiden myötä.

Akkulturaatioprosessiin vaikuttavat monet eri tekijät, joista luvussa 6 tarkasteltiin muutamia. Muuton motiivi, kielitaito, sukupuoli ja siirtolaisuusaika ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat tämän tutkimuksen mukaan ulkosuomalaisten sopeutumiseen. Identiteetin muotoutumiseen vaikuttavat puolestaan edellä tarkastellun perusteella siirtolaisuusaika, yhteyksien säilyttäminen Suomeen, muuton motiivi, kielitaito ja sukupuoli. Lisäksi maalla, johon muutetaan, on vaikutusta identiteettiin, sillä eri maiden siirtolaispolitiikoissa ja siirtolaisten kohtelussa on eroa. Suomalaisuudessa ja suomalaisessa identiteetissä näyttävät olevan edellä mainitun perusteella tärkeitä asioita kotimaa, kieli, luonto ja kulttuuri.

Seuraavaksi (taulukko 20) tarkastellaan akkulturaation ja identiteetin yhteyttä. Voidaan huomata, että naismuuttajamaissa melkein assimiloituneiden identiteetti on vähiten suomalainen ja isoloituneiden eniten. Nykyisiin maihinsa integroituneet suomalaiset kokevat itsensä vähemmän suomalaiseksi kuin vasta-akkulturoituneet. Tulos oli melko odotettu, sillä sopeutumisprosessin myötä myös identiteetti muuttuu ja suomalaisuus vähenee.

Espanjansuomalaisista integroituneet kokevat itsensä eniten espanjalaisiksi, kun ei oteta huomioon melkein assimiloituneita, joita on ainoastaan seitsemän tapaus. Huomioitavaa on, että sekä Espanjassa asuvien että naismuuttajamaiden integroituneet suomalaiset tuntevat identiteettinsä lähes yhtä paljon suomalaisiksi.

TAULUKKO 21. Akkulturaatio ja identiteetin suhde, naismuuttajamaat ja Espanja erikseen, %

MAA	AKKULTURAATIO ^a	IDENTITEETTI ^b					Yht.	N
		1	2	3	4	5		
Naismuuttajamaat	Integraatio	50	27	20	2	-	100	949
	Melkein assimiloituneet	37	15	28	18	3	100	136
	Vasta-akkulturaatio	75	19	6	-	-	100	96
	Isolaatio	89	10	1	-	-	100	78
	Yhteensä, %	53	24	19	4	1	100	
	N	667	302	236	47	7		1259
Espanja	Integraatio	49	25	19	8	-	100	101
	Melkein assimiloituneet	-	14	43	14	29	100	7
	Vasta-akkulturaatio	100	-	-	-	-	100	2
	Isolaatio	64	17	17	-	2	100	53
	Vierailijat	76	15	9	-	-	100	313
	Yhteensä, %	68	17	13	2	1	100	
	N	322	81	60	10	3		476

^a Akkulturaation kriteerit selitetään luvussa 5.3.

^b Identiteetin luokitus: tuntee itsensä 1) enimmäkseen suomalaiseksi, 2) enemmän suomalaiseksi kuin nykyisen maan asukkaaksi, 3) suurin piirtein yhtä paljon nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi, 4) enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaiseksi ja 5) enimmäkseen nykyisen maan asukkaaksi.

Isoloituneiden identiteeteissä voidaan huomata melko suuri ero naismuuttajamaiden ja Espanjan välillä. Espanjansuomalaisista isoloituneista vain kaksi kolmasosaa tuntee itsensä enimmäkseen suomalaiseksi, kun naismuuttajamaissa vastaava luku on 89 prosenttia. Tämä johtune siitä, että espanjansuomalaiset, joista monilla on enemmän ystävinä suomalaisia kuin paikallisia (joka oli isolaation kriteerinä), kokevat identiteettinsä helpommin nykyisen asuinmaan mukaan kuin naismuuttajamaiden suomalaiset, sillä es-

panjansuomalaisilla oli noin kolmasosalla muuttosyynä tyytymättömyys Suomeen. Identiteetti koetaan siis helposti ei-suomalaiseksi, kun muuttomotiivina on esimerkiksi Suomen ankara verotus tai kylmä ilmasto, vaikka muuten ei oltaisikaan integroiduttu Espanjaan. Isoloituneita oli kuitenkin Espanjassa melko vähän (N = 53), joten identiteettien vertailuun täytyy suhtautua varauksella.

Vierailijoiden identiteetti on suunnilleen samanlainen kuin naismuuttajamaiden vastaakkulturoituneilla, eli he kokevat itsensä selvästi enemmän suomalaiseksi kuin paikallisiksi. Miksi vierailijat kokevat itsensä sitten niin espanjalaisiksi, vaikka he asuvat vuosittain myös Suomessa? Syynä saattaa olla se, että heille ei koskaan ehdi tulla Tuomi-Nikulan (1989a) mainitsemaa aktiivisen sopeutumisen kautta, jolloin arvostellaan uutta yhteiskuntaa. Vierailijat elävät tämän tulkinnan mukaan aina uudestaan (tullessaan talvehtimaan Espanjaan) kritiikittömän ihailun kautta, ja näin he myös kokevat identiteettinsä niin espanjalaiseksi. Lämpimään Espanjaan ja elävään kulttuuriin on siis helppo samaistua.

Aineiston mukaan akkulturaation ja identiteetin yhteys oli samansuuntainen kaikissa naismuuttajamaissa. Suurin ero oli Saksan ja Ranskan integroituneiden välillä, sillä saksansuomalaisista integroituneista koki itsensä enimmäkseen suomalaiseksi lähes kolme viidesosaa, kun ranskansuomalaisilla sama luku oli 42 prosenttia. Tulos viittaa samaan kuin tarkasteltaessa identiteettiä maittain luvussa 7.2. Saksansuomalaisilla oli siinä vahvin suomalainen identiteetti naismuuttajamaista.

Sukupuolen mukaan tarkasteltuna ainoa ero oli naismuuttajamaiden integroituneissa. Integroituneista miehistä kolme neljästä ilmoitti identiteettinsä olevan enimmäkseen suomalainen, kun naisista ainoastaan hieman alle puolet. Samankaltainen ero identiteeteissä oli, kun niitä verrattiin luvussa 7.5. sukupuolen mukaan. Sitä selitettiin siirtolaisuusajalla ja muuttomotiiveilla. Naismuuttajamaiden naisista kaksi kolmasosaa ja miehistä vain kolmasosa on asunut nykyisessä maassaan yli kymmenen vuotta. Suuri osa naisista on muuttanut rakastumisen tai avioitumisen vuoksi ulkomaille ja akkulturoituneet paremmin kuin miehet, joiden tärkein muuttosyy oli urakehitys. Pitkä asumisaika ja nykyisen asuinmaan puoliso muuttavat siis identiteettiä enemmän kuin ulkomaille työsyiden takia muuttaminen ja lyhyt siirtolaisuusaika. Muita vertailuja sukupuolten välillä ei voida

tehdä naismuuttajamaissa, sillä tapausten määrä miehissä (muissa akkulturaatioluokissa) on niin pieni.

Eri ikäluokissa integroituneiden identiteeteissä oli mielenkiintoinen ero naismuuttajamaissa. Ikäluokassa 26–40 -vuotiaat integroituneista 61 prosenttia kokee itsensä enimmäkseen suomalaisiksi, kun 57–70 -vuotiaissa sama luku on ainoastaan 36 prosenttia. Samanlainen suuntaus oli melkein assimiloituneissa. Tämä viittaa siihen, että identiteetti muuttuu hitaammin kuin akkulturaatioprosessi tapahtuu eli identiteetti ns. laahaa sopeutumisen perässä. Liebkindin mukaan aiemmissä tutkimuksissa on saatu viitteitä samasta asiasta (Liebkind 2000, 24). Tietenkin siirtolaisuusaika vaikuttaa myös identiteetin muuttumiseen, kuten luvussa 7.2. todettiin, eli pisimpään siirtolaisena olleiden identiteetti on vähiten suomalainen.

Muuttomotiivin mukaan tarkasteltuna eniten itsensä suomalaisiksi tunsivat integroituneista työsyiden vuoksi muuttaneet. Naismuuttajamaissa Suomen huonojen työmahdollisuuksien takia muuttaneista integroituneista 70 prosenttia koki itsensä enimmäkseen suomalaisiksi, kun rakastumisen tai avioitumisen vuoksi muuttaneilla sama luku oli vain 42 prosenttia. Myös tähän vaikuttaa oletettavasti siirtolaisuusaika, sillä jälkimmäisen motiivin takia muuttaneet ovat asuneet nykyisessä maassaan huomattavasti pidemmän ajan kuin työsyiden vuoksi siirtolaisiksi lähteneet, kuten aiemmin on todettu.

Akkulturaation ja identiteetin suhdetta tarkasteltaessa voidaan siis yleistäen sanoa, että mitä paremmin aineiston ulkosuomalaiset ovat sopeutuneet nykyisiin asuinmaihinsa, sitä vahvemmin he kokevat omaavansa sen maan identiteetin. Esimerkiksi naismuuttajamaiden melkein assimiloituneista yli viidesosa koki itsensä enemmän nykyisen maan asukkaaksi kuin suomalaisiksi.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani tarkasteltiin Suomalaisten siirtolaisten akkulturaatiota eli sopeutumista sekä kansallista identiteettiä Espanjassa, Iso-Britanniassa, Kreikassa, Ranskassa ja Saksassa. Neljää viimeistä kutsuin ”naismuuttajamaiksi”, sillä selvästi suurin osa niiden maiden suomalaisista on naisia. Aineistona oli Siirtolaisuusinstituutin parin viime vuoden aikana keräämä kyselyaineisto. Siirtolaisten sopeutumista analysoitaessa taustateorianä käytettiin Berryn (esim. 1992) akkulturaatiomallia, jossa integraatio, assimilaatio, separaatio ja marginalisaatio ovat ideaalityyppejä sopeutumisen eri tasoista. Lisäksi Tuomi-Nikulan (1989a) akkulturaatiotutkimus saksansuomalaisista oli metodologiansa puolesta mallina tälle tutkimukselle.

Tutkielmassani käytin Berryn teoriaa hieman muunneltuna, sillä kyseinen malli yksinkertaistaa liikaa sopeutumistyyppettä. Täysin assimiloituneita ei käytännössä löydy ensimmäisen polven muuttajista, joita kaikki aineistossani olevat siirtolaiset edustivat. Siksi otin käyttöön melkein assimiloituneet -luokan, johon sijoittuivat ne, jotka ovat sopeutuneet uuteen maahan todella hyvin, mutta joilla on edelleen vähän kontakteja Suomeen ja suomalaisiin. Lisäksi pudotin marginalisaatio-luokan pois, sillä heitäkään ei siirtolaisissa ole juuri ollenkaan, tai jos on, niin he eivät vastaa tällaisiin kyselyihin. Berryn käyttämän separaatio-luokan nimen muutin isolaatioksi, jota Tuomi-Nikula käytti tutkimuksessaan vastaavana käsitteenä. Suomalaisen identiteetin kokemista ja sen muuttamista uuden maan vastaavaksi tarkasteltiin yhden kysymyksen (numero 32) perusteella. Espanjansuomalaisista muodostui puolestaan vierailijat-ryhmä, johon kuuluivat ne ”siirtolaiset”, jotka asuvat pääosin kesät Suomessa ja talvet Espanjassa. Vierailijat viihtyvät Espanjassa hyvin, mutta paikallisia ystäviä heistä on harvalla.

Aineiston suurimman ryhmän muodostivat ne suomalaisnaiset, jotka ovat muuttaneet nykyiseen asuinmaahansa rakastuttuaan tai avioituttuaan paikallisen tai muun ulkomalaisen kanssa. Heitä on naismuuttajamaissa peräti 585 tapausta eli noin kolmasosa koko aineistosta. Sen vuoksi tätä ryhmää analysoitiin tutkimuksessa niin tarkasti. Rakastuminen tai avioituminen oli 1970- ja 1980-luvulla aineiston mukaan selvästi tärkein muuttomotiivi naismuuttajamaihin, mutta 1990-luvulla Suomen huonot työmahdollisuudet (eli lama) ja urakehitys ovat vallanneet ykköspaikan merkittävimpänä muuttosyyinä. (lii-

te 2, liitetaulukko 1). Aineiston muuttomotiivien vaihtuminen vastaa todellista tilannetta, sillä 1990-luvulla Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin on korkeasti koulutettujen työntekijöiden muutto ulkomaille lisääntynyt.

Valtaosa naismuuttajamaiden, eli Iso-Britannian, Kreikan, Ranskan ja Saksan, suomalaisista siirtolaisista on aineistoni mukaan integroituneita (ks. taulukko 3). Erot akkulturaatiossa maiden välillä eivät ole kovin suuria. Espanjansuomalaisten akkulturaatio poikkeaa naismuuttajamaiden suomalaisten sopeutumisesta niin paljon siksi, koska Espanjassa on vierailijoita kaksi kolmasosaa. Tästä johtuen espanjansuomalaiset muodostivat analyysissä lähes jatkuvasti oman ryhmänsä.

Suomalaisten siirtolaisten akkulturaatioon vaikuttavia tekijöitä löytyi analyysin perusteella muutamia. Muuton motiivi, paikallisen maan kielitaito ja siirtolaisuusaika olivat tämän tutkimuksen mukaan tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilöiden sopeutumiseen uuteen maahan. Siirtolaiseksi lähdön syistä rakastuminen tai avioituminen paikallisen tai muun ulkomaalaisen kanssa sekä itsensä kehittäminen olivat ne, joiden takia muuttaneet ovat sopeutuneet parhaiten. Naismuuttajamaissa myös muiden syiden (esim. avioero ja perheen mukana muuttaneet ja uskonnolliset syyt) vuoksi muuttaneet ovat sopeutuneet suunnilleen yhtä hyvin kuin edellä mainitut. Rakastumisen tai avioituneiden vuoksi muuttaneiden hyvään sopeutumiseen vaikuttaa paikallista kulttuuria edustavan puolison lisäksi myös pitkä siirtolaisuusaika. Siirtolaisuusajan mukaan tarkasteltuna parhaiten olivat akkulturoituneet yli 30 vuotta nykyisessä maassa asuneet, ja juuri rakastuneiden tai avioituneiden siirtolaisuusaika on kestänyt kauiten.

Huonoimmin ovat aineiston mukaan sopeutuneet työsyiden eli Suomen huonojen työmahdollisuuksien ja oman urakehityksen takia muuttaneet. Espanjansuomalaisten akkulturaation analyysi oli melko hankalaa, sillä kaksi kolmasosaa heistä on aineiston perusteella ns. vierailijoita, jotka karkeasti jaoteltuna viettävät talvet Espanjassa ja kesät Suomessa. Vierailijat eivät tutkimuksessani ole siis ”aitoja” siirtolaisia, joiden sopeutumisesta voisi tarkastella. He kuitenkin pääasiassa viihtyvät hyvin Espanjassa, vaikka heiltä yleensä puuttuvat paikalliset kontaktit.

Muuton motiivien ja siirtolaisuusajan lisäksi paikallisen maan kielitaidon todettiin vaikuttavan sopeutumiseen. Parhaiten olivat sopeutuneet hyvän kielitaidon omaavat. Toi-

saalta kielitaito kehittyy siirtolaisuusajan myötä, ja siirtolaisuuden pitkä kesto puolestaan vaikuttaa positiivisesti akkulturaatioon. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna sopeutumisessa ei juurikaan ollut eroa. Miehet olivat sopeutuneet naismuuttajamaissa hieman paremmin, mutta vertailu oli hankalaa miesten pienen lukumäärän vuoksi.

Aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna akkulturaation vaikuttavat tekijät ovat tässä tutkimuksessa melko samanlaisia. Kaikkia niitä tekijöitä ei tullut esille, jotka teorian mukaan olisivat voineet vaikuttaa sopeutumiseen. Esimerkiksi analyysissä ei tullut esille perheen mukanaolon eikä hyvän koulutustaustan positiivista vaikutusta sopeutumiseen. Myöskään muuttajan ja valtaväestön välisen suuren etnisen etäisyyden eli interetnisen välimatkan vaikutusta ei pystytty tutkimaan. Tuomi-Nikulan mainitsemien akkulturaatioprosessin vaiheiden erottelu kyselylomakkeen perusteella oli mahdotonta. Toisaalta voitaisiin sanoa, että tutustumisvaiheen ja useita vuosia kestävästi aktiivisen sopeutumisen kauden aikana tapahtuu integroitumista tai (tämän tutkimuksen termin) melkein assimiloitumista, ja konflikti eli identiteettikriisin kausi sekä rejektio puolestaan kuvaisi tämän tutkimuksen vasta-akkulturaatiota ja isolaatiota. Objektiiivisen sopeutumisen kausi voisi kuvata sitä, mitä pidetään tässä akkulturaatioprosessin ideaalitulanteena, eli integraatiota, jolloin on sekä omaksuttu uuden maan arvot ja normit ja saatu luotua kontakteja paikallisiin ihmisiin että säilytetty oma entinen kulttuuri ja yhteydet siihen.

Valtaosa ulkosuomalaisista koki identiteettinsä tämän tutkimuksen mukaan enimmäkseen suomalaisiksi. 79 prosenttia vastaajista piti itseään enimmäkseen suomalaisena tai enemmän suomalaisena kuin nykyisen maan asukkaana. Maiden välillä ei ollut suuria eroja. Identiteetin muuttumiseen vaikuttavat tutkimuksen mukaan etenkin siirtolaisuusaika ja muuttosyy, jonka takia siirtolaiseksi lähdettiin. Lisäksi identiteettiin olivat yhteydessä paikallisen maan kielitaito, yhteydet Suomeen ja sukupuoli. Analyysissä todettiin, että pisimpään ulkomailla asuneet siirtolaiset kokevat identiteettinsä olevan vähiten suomalainen. Täysin ei suomalaisuus katoa juuri keneltäkään ensimmäisen sukupolven suomalaiselta, vaikka he olisivat asuneet nykyisessä maassa hyvinkin kauan; ainoastaan kymmenen tapausta ilmoitti identiteettinsä olevan enimmäkseen nykyisen maan mukainen. Muuton motiivin kannalta tarkasteltuna rakastumisen tai avioitumisen sekä itsensä kehittämisen vuoksi muuttaneet kokevat identiteettinsä vähiten suomalaisiksi. Samat ryhmät olivat sopeutuneet nykyisiin maihinsa parhaiten, kuten aiemmin todettiin. Ky-

seiset muuttajat ovat myös olleet siirtolaisina pisimmän ajan. Identiteetin muuttamiseen vaikuttaa siis yhdessä siirtolaisuusaika ja puolison paikallisesta kulttuurista. Huonosti paikallista kieltä osaavat kokevat itsensä enemmän suomalaisiksi kuin hyvin kieltä hallitsevat. Espanjansuomalaisilla ero on vielä suurempi kuin naismuuttajamaiden suomalaisilla. Yhteydet Suomeen vaikuttavat identiteettiin siten, että joka toinen vuosi tai harvemmin Suomessa vierailevat tuntevat itsensä selvästi vähemmän suomalaisiksi kuin kaksi kertaa vuodessa tai useammin Suomessa käyvät. Siirtolaisuusajan myötä heikentynyt suomalainen identiteetti voi toisaalta vähentää vierailujen määrää Suomeen. Naismuuttajamaiden miehet kokevat identiteettinsä selvästi enemmän suomalaiseksi kuin naiset. Tämä johtunee myös siirtolaisuusajasta; aineiston miehet ovat naismuuttajamaissa olleet siirtolaisina selvästi vähemmän aikaa kuin naiset. Espanjansuomalaisilla naisilla ja miehillä ei vastaavaa eroa ole identiteeteissä, mikä johtunee siitä, ettei asumisajalla Espanjassa ole sukupuolten välillä juurikaan eroa.

Identiteettiin vaikuttaa siis paljon samoja tekijöitä, joiden todettiin olevan merkittäviä akkulturaatio-tarkastelussa. Lisäksi todettiin, että sillä maalla ja kulttuurilla, johon akkulturoidutaan, on vaikutusta identiteetin muotoutumiseen. Esimerkiksi saksansuomalaiset kokivat identiteettinsä eniten suomalaiseksi, vaikka he ovat asuneet Saksassa pisimmän ajan verrattuna aineiston muiden maiden suomalaisiin. Voisi sanoa, että muuton motiivin mukanaan tuoma elämänmuutos ja siirtolaisuusaika vaikuttavat suomalaisten siirtolaisten sopeutumisprosessiin ja identiteettiin yhdessä muiden tekijöiden, esimerkiksi kielitaidon kanssa. Akkulturaation ja identiteetti yhteyttä tutkittaessa nähtiin, että melkein assimiloituneet suomalaiset naismuuttajamaissa tunsivat olevansa vähiten suomalaisia ja isoiloituneet puolestaan eniten, mikä onkin hyvin odotettu tulos.

Tutkimuksen aineistona oli siis viiteen Euroopan maahan tehty ulkosuomalaiskysely. Maat jakaantuivat kahteen ryhmään: naismuuttajamaihinkin ja Espanjaan. Edellisessä asuu lähinnä ns. aitoja siirtolaisia, jotka ovat muuttaneet pois Suomesta joko avioiduttuaan ulkomaalaisen puolison (yleensä miehen) kanssa, työsyyn takia, hankkiakseen elämänkokemusta tai muun syyn takia. Espanjassa suomalaiset puolestaan ovat enimmäkseen ”muuttolintuja”, jotka palaavat aina kesäksi Suomeen. Heistä useimmat ovat eläkeläisiä, jotka hakevat Espanjasta lämpöä terveydellisten asioiden takia. Lisäksi useat muuttavat pois Suomesta sen takia, että he ovat tyytymättömiä Suomen verotukseen, ilmastoon tai ilmapiiriin.

Tutkimuksen mukaan suomalaisten siirtolaisten sopeutumisessa ei ole suuria ongelmia; suurin osa ulkosuomalaisista on integroitunut uusiin kotimaihinsa. Kaikilla siirtolaisilla ei varmastikaan mene hyvin ja ongelmia löytyy, mutta nämä eivät tällaisiin kyselyihin vastaa. Akkulturaatio riippuu pitkälti siitä, onko siirtolaisilla sopeuttavia tekijöitä käytössään. Tällä tarkoitan esimerkiksi paikallisia ja suomalaisia ystäviä, kielitaitoa ja paikallisen maan puolisoa. Tutkimukseni antoikin todennäköisesti liian edullisen kuvan ulkosuomalaisten akkulturaatiosta, sillä kyselyyn vastaajissa oli selvästi todellista määrää enemmän naisia. Erityisesti niitä naisia, jotka ovat rakastuneet ulkomaalaiseen mieheen ja avioiduttuaan muuttaneet miehen kotimaahan, oli aineistossa runsaasti; kolmasosa koko aineistosta. Heillä menee pääasiassa hyvin ja he ovat integroituneet vuosien kuluessa uuteen maahan paremmin kuin muut muuttajaryhmät. Aineisto myös osoitti saman, mistä on puhuttu tiedotusvälineissä melko paljon: Espanjassa on todella paljon väliaikaisesti asuvia suomalaisia eläkeläisiä, jotka viettävät talvet poissa Suomesta. Ulkosuomalaisten akkulturaation kuvaamisessa tutkimus onnistui oletettavasti hyvin. Suomalaisten on melko helppo sopeutua siirtolaisina Euroopan maihin, sillä kulttuurit eivät eroa niissä kovin paljon Suomesta.